

Rosemarie Kristine Rein Lindberg

«Skolen i minnet»

Skolegang under andre verdenskrig i Trondheim

Masteroppgave i historie

Trondheim, våren 2014

Skolen i minnet

Skolegang under andre verdenskrig i Trondheim

Rosemarie Kristine Rein Lindberg

Masteroppgave i historie

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet (NTNU)

Det humanistiske fakultet

Institutt for historiske studier

Trondheim, våren 2014

Omslagsfoto: Ila skole. Bildet tilhører Trondheim byarkiv.

Forord

Morfar, denne oppgaven er til deg. Tusen takk for at du har fortalt meg om ditt liv som skolegutt i Trondheim under andre verdenskrig og for at du lar meg skrive om det. Du er grunnen til min store interesse for Trondheims historie, og uten deg hadde ikke denne masteroppgaven blitt til. Du er en sann kilde til inspirasjon, og jeg håper på å en dag bli like klok som deg. Takk også til Mormor, som alltid stiller opp og alltid er så stolt av meg.

Takk til min fantastiske Mamma som alltid har trodd på meg, og støttet meg gjennom disse seks årene på universitetet. En bedre mamma kan ingen be om. Uten deg hadde ikke dette gått! Takk skal også Kåre ha, for at du er en bauta i livet mitt. Alle burde ha noen som deg i livet sitt.

Våren 2010 tok jeg et fag på NTNU som skulle vise seg å bli veldig viktig for mitt videre løp på universitetet. Faget het "Hist2305-Arbeid og daglegliv etter 1800", og foreleser var Ingar Kaldal. I dette faget skrev jeg en semesteroppgave om min morfars barndom og hverdagsliv under andre verdenskrig. En stor takk fortjener derfor min inspirerende veileder Ingar Kaldal. Takk for at du var med på å forme den historikeren og læreren jeg er i dag. Du har vært støttende gjennom hele denne prosessen og du har hjulpet meg enormt. Tusen takk skal du ha!

Takk til mine informanter, Willy Mattson, Kirsten Meland, Birgit Munkebye, Per Munkebye og Per Håkon Rein, som velvillig har snakket med meg om sin tid som skolebarn under okkupasjonen av Trondheim.

Takk til alle på Trondheim Byarkiv, som har hjulpet meg med å lete etter kilder. En spesiell takk til Sindre Aarsbog for engasjement rundt oppgaven min og god hjelp. Takk også til Sverresborg Trøndelag Folkemuseum for at jeg fikk komme på besøk og se på alt materialet dere har. Takk også til Arnstein Lund for all god hjelp på Sverresborg.

Takk til mine gode venner jeg har fått i løpet av mine år på NTNU. En spesiell takk til Haakon som faktisk har holdt ut med meg i alle disse seks årene! Takk til Stine for omtanke, mye hjelp og enda mer latter. Du er kvinnen i mitt liv! Takk til min "kalde virkelighet" Silje for alle råd. Takk til Sigurd for at du aldri gjør en dag på lesesalen kjedelig og for din kunnskap om andre verdenskrig. Takk til Sindre for korrekturlesing og gode råd. Takk også til gjengen på lesesalen for gode samtaler og mye latter. En spesiell takk til Marthe for korrekturlesing og mye latter på lesesalen.

Jeg må også takke de fantastiske guttene jeg bor sammen med. Leif og Rune, dere er gode som gull! Kine må også ha takk for god hjelp og støtte gjennom hele denne prosessen.

En siste takk går til mine beste venner, Linda og Magnar. Dere har holdt ut med meg gjennom tykt og tynt. Jeg setter så utrolig pris på dere. Takk for at dere alltid er der for meg!

Rosemarie Kristine Rein Lindberg

Trondheim, 21. mai 2014

Til Per Håkon Rein og Ruth Kristine Rein.

Til dere. Fra et stolt barnebarn.

Innholdsfortegnelse

Forord	3
Kapittel 1: Innledning	9
1.1 Problemstillinger, avgrensing og definisjoner	10
1.2 Forskningssituasjonen	11
1.2.1 Barns hverdagsliv i krig	11
1.2.2 Trondheim, og barna i Trondheim under krigen	12
1.2.3 Lærerne og skolene under krigen	13
1.2.4 Minnebøker og jubileumsbøker	13
1.3 Kildegrunnlag og metode	14
1.3.1 Intervju	14
1.3.2 Arkiver	16
1.4 Oppgavens struktur og oppbygning	17
Kapittel 2: Bakgrunn	19
2.1 Trondheim inn i krigen.....	19
2.2 Byen Trondheim.....	20
2.3 Hverdagslivet under krigen	22
2.3.1 Evakueringen.....	23
2.3.2 Centralkomiteen	24
2.3.3 Det okkuperte Trondheim – tyskerne i byen.....	25
2.3.4 Maten og klærne.....	27
2.3.5 Fritiden	27
2.3.6 Mørket	28
2.4 Skolene	29
2.4.1 Folkeskole	29
2.4.2 Realskole, gymnas og framhaldsskole	30
2.5 Trondheimsskolene	30
2.5.1 Hva skjedde med skolene?	31
Kapittel 3: Trondheimsskolene	33
3.1 Før krig.....	33
3.1.1 Lover, læreplaner, timer og karakterer	33
3.1.2 Trondheimsskolene før krigen	35
3.2 Krigen til Trondheimsskolene	36

3.2.1	Evakuering fra skolene og sommer	37
3.2.2	Planleggingen i byen	38
3.3	”Skolehverdag” igjen	41
3.3.1	Skolelokalene	41
3.3.2	Nye forhold i gamle Trondheim	43
3.3.3	Pensum og skoledager	45
3.3.4	En skole i seg selv?	48
3.4	Oppsummering	48
Kapittel 4:	Lærerne i Trondheimsskolen.....	51
4.1	Lærerne før andre verdenskrig	52
4.2	Møte med krig	52
4.2.1	”Bli på din post og yt det du evner!”	52
4.2.2	Møtet med krigen i Trondheim	57
4.3	Lærerne i klasserommet	59
4.3.1	En ensom jobb? Lærerens identitet	59
4.3.2	”Alltid der”	60
4.3.3	Undervisningen	60
4.3.4	Lærernes ressurser i skolen – klasserom og kritt	61
4.4	Hvordan forholdt lærerne seg til krigen?	63
4.4.1	Motstand.....	64
4.4.2	Tyskerne i byen – nazistiske lærere?.....	67
4.5	Oppsummering	69
Kapittel 5:	Hverdagen.....	73
5.1	Krigen.....	73
5.1.1	Krigen til Trondheim og til hjemmene.....	74
5.1.2	Hjemmet under evakueringen	75
5.2	Skole og hjem.....	76
5.2.1	Hverdagslivet	76
5.2.2	Hjemmet – et trygt sted?	78
5.2.3	Søsken og foreldre.....	79
5.2.4	Følelser knyttet til hjemmet og skolen	80
5.3	Medelever.....	81
5.3.1	Skillene i Trondheim	81

5.3.2 Skoleveien	82
5.3.3 Barn av nazister – nazistiske barn	82
5.3.4 Jødiske barn.....	84
5.3.5 Kameratskap og samhold	85
5.4 Oppsummering	86
Kapittel 6: Minnet	89
6.1 Hvorfor husker vi det vi husker?	89
6.1.1 Hvorfor blir andre verdenskrig slik en unntakstilstand?	90
6.2 Barna under krigen	90
6.2.1 Husker barna andre ting enn de voksne?.....	91
6.2.2 Barnas minner under krigen – knyttet til ulike ting	92
6.2.3 Trondheim og hverdagen	93
6.2.4 Lærerne og skolen	94
6.2.5 Det mannlige og det kvinnelige	94
6.3 Nå i ettertid.....	95
6.3.1 ”Vi lærte nok”	96
6.4 Oppsummering	97
Kapittel 7: Avslutning.....	99
7.1 Videre forskning.....	103
Kilder.....	105
Internettressurser	108
Litteratur.....	109

Kapittel 1: Innledning

Andre verdenskrig varte i fem lange år og påvirket hverdagslivet til alle i Norge, også de som var barn. Så mange som hver fjerde nordmann var mellom 0 og 18 år under andre verdenskrig og flertallet av disse gikk på skole.¹ Morgenen den 9. april 1940 fikk skolebarn over hele landet forklart hva krig var, men det var nok få som virkelig forsto hva det innebar og hvordan det skulle påvirke dem.²

De som var barn under krigen er noen av de eldste menneskene som lever i Norge i dag, og dersom man vil vite mer om skolegangen deres under okkupasjonen, så må man snakke med dem nå. I Norge har det blitt gjort lite forskning på hvordan barn hadde det under krigen, selv om det nå har blitt en større interesse for temaet.³ Temaene barndom og skole er viktig med tanke på Trondheims historie, fordi det har blitt gjort forholdsvis lite forskning om barnehverdag og da spesielt skolehverdag under andre verdenskrig. Det er viktig å forstå hvordan barn opplevde og oppfattet andre verdenskrig, spesielt på den arenaen der de tilbrakte så mye tid, nemlig skolen.

Temaet for oppgaven er skolegang under andre verdenskrig, og oppgaven skal handle om hvordan det var å gå på skole under okkupasjonen av Trondheim. Jeg vil fokusere på momenter som hvordan skoledagene ble lagt opp for elevene, hva elevene lærte på skolen og hvor elevene hadde skole. Videre vil jeg se på hvordan lærerne oppfattet og håndterte okkupasjonen i klasserommene, og hvordan elevene oppfattet lærerne sine. Viktigst av alt er å belyse hvordan skolegangen under andre verdenskrig ble oppfattet av barna som gikk på skole i Trondheim. Hvordan var det egentlig å gå på skolen under krigen? Hvordan ble medelever og andre i omgangskretsen oppfattet i denne unntakstilstanden som krigen var? Og hvordan preget det hverdagslige under krigen skolen? Et av de viktigste temaene gjennom hele denne oppgaven blir minnet. Hva blir husket fra skolegangen og hverdagen under okkupasjonen av Trondheim? Hva glemmes og hva blir eventuelt mindre viktig å huske?

---

¹ Berit Nøkleby og Guri Hjeltnes, *Barn under krigen*. Oslo 2000: 7.

² Nøkleby og Hjeltnes 2000: 10.

³ Nøkleby og Hjeltnes 2000: 7.

1.1 Problemstillinger, avgrensning og definisjoner

Hovedproblemstillingen i denne oppgaven er: Hvordan var det å gå på skole i Trondheim under andre verdenskrig? Dette er et vidt spørsmål, som har blitt delt inn i underproblemstillinger for å besvares på best mulig måte. Disse underproblemstillingene vil bli besvart i henholdsvis kapittel 3, 4, 5 og 6, og er:

1. Hva skjedde med selve skolen i Trondheim under andre verdenskrig?
2. Hva skjedde med lærerne i Trondheim under andre verdenskrig?
3. Hvordan påvirket hverdagslivet, det som skjedde utenfor skolen, skolegangen til barna i Trondheim?
4. Hva husker man fra skolegangen sin under andre verdenskrig og hva blir glemt? Hvorfor det?

Oppgaven skal i hovedsak fokuseres på perioden 1940 – 1945, da Trondheim var okkupert. Men oppgaven vil også i noen tilfeller se på hvordan skolehverdagen var før krigen, for å bedre kunne sammenlikne og for å se eventuelle forskjeller. Oppgaven omhandler ikke tiden etter krigen, eller senvirkningene som eventuelt krigen fikk for noen av barna. Det er heller ikke oppgavens formål å se på alle aspektene ved skolegangen under andre verdenskrig i Trondheim, men heller se på hva som blir husket av de eldre, og hva som har blitt fokusert på i bøker, minnebøker og jubileumbøker. Jeg skal fokusere på Trondheim kommune fra 1940 og skolene som fantes i kommunen da. Dermed omhandler ikke oppgaven området Strinda, som enda ikke hadde blitt en del av Trondheim kommune i 1940. Ved visse tilfeller vil det likevel bli brukt eksempler også fra Strinda kommune.

”Man kan skjelve mellom lokalhistorie og det en kan kalle historie på lokalt nivå.”⁴ Historiker Knut Kjeldstadli hevder at lokalhistorie er historie for lokales egen skyld, mens historie på lokalt nivå er en søken for å finne svar på noe allment.⁵ Jeg skal drive med lokalhistorie, for hovedoppgaven vil være å finne ut hvordan det var å gå på skole under andre verdenskrig i Trondheim, for det lokales, det vil si Trondheims egen skyld. Oppgaven skal ikke skrives for å finne svar på spørsmål som er allmenne, men den skal spesifikt svare på hvordan det var å gå på skole i Trondheim under en viss periode, fra 1940 til 1945. Samtidig er det et mål å

---

⁴ Knut Kjeldstadli, *Fortida er ikke hva den en gang var*. Oslo 1999: 89.

⁵ Kjeldstadli 1999: 89.

kunne analysere det jeg finner, på måter som gjør det interessant å lese for alle med interesse for hverdagshistorie, uavhengig av om en er fra Trondheim.

Oppgaven definerer et barn, i likhet med Berit Nøkleby og Guri Hjeltnes, som en person mellom 0 og 18 år. Det kan diskuteres om 18 år er et for høyt tall til definisjonen av barn under denne perioden, for mange ville nok regnet dette som en voksen. Mange ville nok heller definert barna som voksne etter konfirmasjonen under denne perioden. Jeg velger likevel å bruke denne definisjonen, fordi det var en god del som valgte å gå på skole etter folkeskolen, og dermed bodde hjemme hos foreldrene sine til de var 18 år.

1.2 Forskningssituasjonen

Det har blitt skrevet og blir fremdeles skrevet utallige bøker om andre verdenskrig. Temaet andre verdenskrig er et av de temaene det har blitt forsket mest på, og dermed sier det seg selv at det er umulig å lese alt. Det har også blitt skrevet en god del bøker om Norge under okkupasjonen, og blant disse er Ch. A. R. Christensens *Norge under okkupasjonen 1940 – 1945* som gir en grunnleggende innføring i okkupasjonen helt frem til frigjøringen av landet i 1945.

Noen forskere har også snudd på de vanlige perspektivene på krigen, og fått mye interessant ut av det. Et eksempel på det er Anne Eriksens *Det var noe annet under krigen*. Det er en studie av andre verdenskrigen i den norske kollektivtradisjonen. Eriksen forklarer hvordan andre verdenskrig blir husket i det kollektive minnet i Norge, og hvorfor man fokuserer på å minnes visse ting, som for eksempel matmangelen og motstandsbevegelsen, ved okkupasjonen av landet.

1.2.1 Barns hverdagsliv i krig

Som nevnt har det blitt skrevet forholdsvis få bøker om barns hverdagsliv i krig i Norge. Historiker Guri Hjeltnes har bidratt med flere bøker som omhandler barns hverdagsliv og barn under andre verdenskrig. I boka *Hverdagsliv i krig*, som er en separatutgave av *Norge i krig, Bind 5 – "Hverdagsliv"*, tar Hjeltnes for seg hvordan livet utspant seg for folk flest under okkupasjonen, og gir eksempler fra mange byer og tettsteder rundt om i landet. I boken blir det også gitt eksempler fra hvordan barn oppfattet krigen. *Hverdagsliv i krig* har ikke et

stort fokus på Trondheim, men det finnes likevel en del god informasjon om Trondheim spredt utover i boken.

Barn under krigen av Berit Nøkleby og Guri Hjeltnes tar for seg det å være barn under andre verdenskrig. Boken bruker eksempler fra både store og små norske byer, deriblant Trondheim, og bruker ofte sitat fra muntlige kilder der barn har fortalt om forholdene under krigen. Boken beskriver hvordan det var å være barn under krigen i Norge, med alt det som fulgte med, med kapitler som for eksempel ”Tyskerne og barna”, ”Barn, mat og helse” og ”De jødiske barna” for å nevne noen. Det er spesielt et kapittel i denne boken som er spesielt interessant å se på, nemlig kapittel 2 ”Skolen og elevene”. Her tar forfatterne for seg hvordan skolegangen ble lagt opp i ulike norske byer, deriblant Trondheim.

Også i andre land har det blitt drevet med forskning rundt temaene barn og andre verdenskrig. I Danmark har det blitt skrevet noen verk om barndom under krigen. Det var dermed naturlig for meg å lese en dansk bok som handlet om okkupasjonen av Danmark, og hvordan det påvirket barna der. Jens Engbergs *Da krigen var tæt på* gir en innføring i hvordan barna minnes krigen i Danmark. Boken handler om erindringer og tanker om barndom under okkupasjonen av Danmark.

1.2.2 Trondheim, og barna i Trondheim under krigen

Det finnes flere oversiktsverk som omhandler Trondheim under krigen. Bind 5 i *Trondheims historie 997 - 1997, Vekst gjennom krise og krig 1920 – 1964* av Anders Kirkhusmo tar for seg Trondheim mellom 1920 og 1964. Deler av boken handler dermed ikke om andre verdenskrig, men om mellomkrigstiden og tiden etter andre verdenskrig. Kirkhusmo skriver grundig om hvordan krigen kom til Trondheim og generelt om hvordan det var å bo og leve under okkupasjonen i Trondheim. Boken gir en god innføring i mange aspekter ved Trondheim under krigen, og har fungert som et oppslagsverk for oppgaven.

Andre verdenskrig i Trondheim har blitt forsket mye på de siste 10 årene, mye på grunn av byens tusenårsjubileum i 1997. I forbindelse med jubileet ble det laget en god del temahefter som fokuserte på spesielle områder og temaer om Trondheims historie, og da også hvordan dagliglivet i Trondheim var under andre verdenskrig. Dette viser at det finnes en interesse for å finne ut mer om lokalhistorien til Trondheim, og da også om forholdene under krigen. Et av

disse temaheftene er Svein Lorentzens *Da det var krig i Trondheim*. Dette heftet er lagt opp for at elever ved ungdomsskoler og videregående skoler skal få en større innsikt i de forholdene som var under andre verdenskrig, og da spesielt i Trondheim. Boka tar for seg ulike deler av Trondheimernes hverdag under andre verdenskrig, og tar også for seg hva som skjedde med skolene i Trondheim.

1.2.3 Lærerne og skolene under krigen

Det er skrevet en god del skole og lærerhistorie i Norge, og Gro Hagemanns *Skolefolk* er en av de mest dekkende. Boken handler om lærernes historie i Norge, og en del som omhandler lærerne og deres virke under krigen.

Også Ørnulf Hodnes *Folkeskolen i folkeminnet* gir en dekkende beskrivelse av sitt tema. Boken omhandler folkeskolen, og har også en egen del som omhandler folkeskolen under okkupasjonen.

1.2.4 Minnebøker og jubileumsbøker

Det har blitt skrevet en god del minnebøker og jubileumsbøker som omhandler Trondheim, og om barndom. Blant disse har vi Per Olav Tillers *Hverdag i krig* som tar for seg Tillers egen oppvekst og hverdag i Trondheim som 14-åring ved okkupasjonen og Aina Thiis Leirdals *Ainas dagbok*. *Ainas dagbok* er skrevet av 15 år gamle Aina som bodde i Trondheim under okkupasjonen og som har blitt utgitt 50 år etter krigens inntok i Norge. Otto Lyngs *Episoder fra et liv*, Petter Thomassens *Barneår i krig*, Stein Ørnhøis *Gutten og krigen* og Ole Lundbergs *Farfar forteller: Okkupasjonstiden* er alle også skrevet av eller om de som var skolebarn under okkupasjonen.

Også Øivind Smiths bok *Skolegutt under okkupasjonen i Trondheim 1940 - 1945* gir en god fremstilling av hvordan det blant annet var å gå på skole under andre verdenskrig. Boken *Slik greidde vi oss* som er redigert av Yngvar Ustvedt og Erling Lægreid, med hverdagsbeskrivelser fra okkupasjonen tilsendt fra ulike deler av landet, gir også innblikk i hverdagslivet i Trondheim. Disse minnebøkene og bøkene ble skrevet av folk, mange også Trondheimere, som var barn under krigen og omhandler i varierende grad deres skolegang. Siden skolegangen var en såpass stor del av hverdagen til barna, er det naturlig at den tar plass i historien om livene deres under okkupasjonen.

Alle folkeskolene som eksisterte i Trondheim under okkupasjonen har gitt ut jubileumsbøker i etterkrigstiden. I disse står det hva som skjedde med skolene under okkupasjonen, og mye annet som omhandlet skolene under krigen. Trondheim lærerlags jubileumsbok gir et innblikk i hvordan krigen ble håndtert av lærerne.

1.3 Kildegrunnlag og metode

I arbeidet med oppgaven har jeg benyttet meg av et bredt kildegrunnlag. Oppgaven skulle finne ut hvordan det var å gå på skole i Trondheim under andre verdenskrig, derfor var det nødvendig å finne kilder som kunne fortelle meg noe om dette. Først og fremst har jeg benyttet meg av muntlige kilder. Jeg har intervjuet til sammen fem personer som gikk på skole i Trondheim under andre verdenskrig.

Videre har jeg både vært i Trondheim byarkiv og på Sverresborg Trøndelag Folkemuseum for å finne ut om det finnes mer informasjon om skolene i Trondheim der. Jeg har også benyttet meg av Normalplanen for folkeskolen av 1939, og medlemsbladene *Norsk Skoleblad* og *Vår Skole* som kilder på hva slags læreplan som ble fulgt under krigen og hva de ulike lærerorganisasjonene sa til de norske lærerne.

1.3.1 Intervju

Jeg benyttet meg av intervju som en av mine hovedkilder og jeg har intervjuet fem eldre mennesker som var barn og gikk på skole under krigen. Disse er: Per Håkon Rein (f.1932), Birgit Munkebye (f.1929), Per Munkebye (f.1926), Willy Mattson (f. 1927) og Kirsten Meland (f. 1928). Disse var mellom syv og fjorten år da krigen kom til Trondheim. Innen man skal gjennomføre et intervju, slik som jeg gjorde, så bør man ha kunnskaper om det emnet man skal undersøke.⁶ Dermed var det viktig for meg å ha god kunnskap om krigen i Trondheim før jeg gikk inn i intervjusituasjonen.

Viktig er det også å tenke igjennom selve intervjusituasjonen. Jeg dro på besøk hjem til alle mine informanter, dermed slapp de å dra noe sted for å møte meg, og selve

---

⁶ Bjarne Hodne, Knut Kjeldstadli og Göran Rosander, *Muntlige kilder*. Drammen 1981: 53.

intervjusituasjonen var behagelig for alle parter. Intervjuene var varierende i lengde, men generelt var hver økt mellom 30 minutter og 1 time lang. Det er viktig å ha avklart hvor mange som skal være med i intervjusituasjonen før man setter i gang med intervjuet.⁷ Ved intervjuene med Per Håkon Rein var hans ektefelle Ruth Kristine Rein tilstede. Hun kom med noen kommentarer her og der, som ble med på intervjuet. Jeg har hatt til sammen tre intervjuer med Per Håkon Rein. Disse intervjuene er alle markert med tall, der 1 er første intervju (13.9.2013), 2 er andre intervju (9.3.2014) og 3 er tredje intervju (2.4.2014). Birgit Munkebye og Per Munkebye er et gift par, og dermed ble denne intervjusituasjonen litt annerledes. Jeg valgte å intervju dem hver for seg, men lot den andre snakke dersom han eller hun hadde noen innspill.

Viktigst av alt før et intervju er å forberede seg godt, og ha gode spørsmål til intervjuobjektet. Jeg valgte å fortelle mine informanter på forhånd hva intervjuet skulle handle om, slik at de fikk mulighet til å tenke på temaet før jeg kom på besøk. Informantene fikk ikke vite spesifikke spørsmål jeg kom til å stille dem. Intervju er en type av skapte kilder i verbal form, og kan deles inn i to kategorier, på bånd eller bygget på nedskrevne notater.⁸ Jeg har valgt å ta opp mine intervjuer digitalt, slik at jeg kunne høre på dem i ettertid. Dette var for at jeg kunne rette min fulle og hele oppmerksomhet mot hvordan informanten fortalte, ikke bare med språk, men også med tonefall og holdning, som gjerne ligger i fortellemåten. Jeg ønsket å få opplysninger om hva personene husket om sin skolegang og sin skolehverdag i Trondheim under okkupasjonen. Jeg utførte dermed tematisk avgrensede intervjuer. Det vil si at jeg ønsker å få opplysninger om et tema, nemlig skolegangen under andre verdenskrig, og dermed spurte spørsmål rettet mot å finne ut noe om akkurat dette. Dette betyr likevel ikke at jeg ikke ga rom for digresjoner som ikke omhandlet skolegangen, men at det overordnede målet med intervjuet var å få informasjon om dette spesifikke temaet.

Med muntlige kilder gjelder mange av de vanlige kildekritiske metodene som for andre kilder. Jeg prøvde å vurdere informanten og finne ut hvilket ståsted denne hadde i forhold til hendelsene, det vil si skolegangen under andre verdenskrig.⁹ For selv om informanten har

---

⁷ Hodne, Kjeldstadli og Rosander 1981: 56.

⁸ Hodne, Kjeldstadli og Rosander 1981: 13.

⁹ Hodne, Kjeldstadli og Rosander 1981: 67.

oppfattet en situasjon riktig, så er dens perspektiv begrenset.¹⁰ Alle har visse forutsetninger for å tolke og å oppleve, og dette er ulikt fra person til person.

1.3.2 Arkiver

Trondheim Byarkiv har mange hyllemeter med ulike arkiver fra alle Trondheimsskolene, helt siden skolene ble opprettet og frem til i dag. Jeg valgt å se på om det står noe spesifikt om andre verdenskrig i arkivene til hver enkelt skole, og i så fall hva. Her har det vært spesielt spennende å se på ulike bespisningsarkiv, fordi dette gjerne har vært stedet der alt ”diverse”, det som ikke har passet inn andre steder, har blitt samlet. Her har jeg funnet en god del skriv fra skoleinspektøren og annet som omhandler andre verdenskrig generelt for alle skolene i Trondheim. Det har ikke vært i min interesse å se på klasselister og karakterbøker som finnes i dette arkivet, men heller hva som skjedde med hver enkelt skole og klasse. Det er varierende hva som finnes i arkivene til hver enkelt skole, for visse skoler har mer system i arkivene enn andre. Visse skoler har også bevart mer enn andre. Hovedkildene fra skolearkivene på Trondheim byarkiv er fra Ila skole og Lilleby skole, som hadde egne esker med arkivsaker fra okkupasjonsårene.

Centralkomiteens arkiv hos Trondheim byarkiv blir også brukt i oppgaven. Centralkomiteen var et bindeledd mellom okkupasjonsmakten og Trondheim. Arkivet består av materiale om arbeidet Centralkomiteen gjorde, og deres kommunikasjon med okkupasjonsmakten.

Oppgjørskontoret har også en god del hyllemeter hos Trondheim byarkiv. Dette er et arkiv med oppgjøret etter okkupasjonen. Her finnes en god del materiale som aldri har blitt sett på før. Dette er et interessant arkiv fordi her får man se hva okkupasjonsmakten brukte hver enkelt skole til, fordi rapportene om dette er bevart og lagret i arkivet.

Sverresborg Trøndelag Folkemuseum har en god del intervjuer med Trondheimere lagret i arkiver. Dette er intervjuer som strekker seg fra rundt mellomkrigstiden og framover. I disse arkivene finnes også noen intervjuer av eldre som var barn under krigen i Trondheim. Jeg bruker tre av disse intervjuene, som vil forbli anonyme, og som har blitt utført og transkribert av ansatte på Sverresborg Trøndelag Folkemuseum.

---

¹⁰ Hodne, Kjeldstadli og Rosander 1981: 67.

I analysen av kildematerialet vil jeg velge en kvalitativ tilnærming ”Med kvalitative teknikker søker en å finne ut om noe fantes, hva noe var og betydde”.¹¹ Dette vil si at man prøver å tolke meninger, og i motsetning til en kvantitativ metode, går dypt ned i noen eksempler. Kvantitative metoder og kvantifisering på den andre siden er en måte å sammenfatte data på og kvantitative metoder gir en mer overfladisk analyse, med flere data.¹² Kvalitative metoder gir en mer dyptgående analyse på et mindre antall data. Jeg vil bruke kvalitative metoder, ikke bare i analysen av minnene, men også når jeg tolker kilder fra arkivene.

1.4 Oppgavens struktur og oppbygning

For å få en forståelse om hvordan Trondheim, og skolelivet i Trondheim var under andre verdenskrig, er det hensiktsmessig å både se på hvordan skolene i seg selv var lagt opp i Norge, og hvilke skoler som fantes i Trondheim før og under krigen. I kapittel 2 vil jeg dermed ta for meg dette, i tillegg til hvordan byen Trondheim var før okkupasjonen og hva som skjedde med byen da den ble okkupert. Videre vil jeg se på hva som endret seg i byen da den ble okkupert, da spesielt med tanke på hverdagslivet.

Kapittel 3 tar for seg selve **skolen** og skolebygningene. Hva skjedde med disse under okkupasjonen? I kapitlet skal jeg videre se på hvordan skoledagen ble lagt opp, hvor barna hadde skole og hva som ble lært bort under okkupasjonen. Jeg skal se på hvilke endringer som okkupasjonen førte til, og hvor mye dette preget skolebarna.

Kapittel 4 omhandler **lærerne** i Trondheim. I kapitlet skal jeg svare på hvordan lærerne ble oppfattet av skolebarna, hva lærte de bort, og hvor viktige var lærerne for elevene. Videre vil jeg også se på hva lærerorganisasjonene sa til de norske lærerne og hva som skjedde med de norske, også de trønderske, lærerne under okkupasjonen.

Kapittel 5 tar for seg **hverdagen** til skolebarna under okkupasjonen. Dette er hensiktsmessig med tanke på at skoledagen til barna ofte ble påvirket av andre momenter i hverdagen. I dette kapitlet vil jeg blant annet ta for meg foreldre, skolekamerater og skoleveien til barna som

---

¹¹ Kjeldstadli 1999: 183.

¹² Kjeldstadli 1999: 229.

gikk på skole i Trondheim. Hovedfokuset er på hvordan krigshverdagen påvirket skolebarna i Trondheim.

Kapittel 6 i oppgaven skal fokusere på hvorfor husker man det man husker, og hvorfor *minnene* fra andre verdenskrig blir noe unikt i kollektivminnet. I dette kapitlet skal jeg se på eksempler på hva man husker fra krigen, og diskutere hvorfor man husker noe, og glemmer andre ting.

Kapittel 7 er oppsummering og avslutning, og vil ta for seg det jeg har funnet ut i de tidligere kapitlene. Jeg vil også prøve å komme frem til et svar til problemstillingen. Kapitlet inneholder også mine forslag til videre forskning om temaet.

Kapittel 2: Bakgrunn

I dette kapittelet vil jeg se på noen endringer som krigen førte til for hverdagslivet i Trondheim. Her blir det viktig å se på evakueringen som fulgte rett etter 9. april, mangelen på varer og andre endringer som fulgte av okkupasjonen. For å få en større klarhet i de ulike typer skoler som fantes i Trondheim rundt 1940, kommer dette kapittelet til ta for seg disse, og hvordan skolene i Trondheim var organisert. Til slutt vil kapittelet se på hva som skjedde med skolene i Trondheim under okkupasjonen.

2.1 Trondheim inn i krigen

Natt til 9. april passerte fire tyske jagere og krysseren ”Admiral Hipper” Agdenes befestning i utløpet av Trondheimsfjorden. Etter en kort skuddveksling fra fortet på Hysnes, der deler av flåtestyrken ble brukt til å sikre seg de norske festningene, fortsatte de videre inn Trondheimsfjorden.¹³ De ankret opp like innenfor Munkholmen, og tropper ble satt i land i Ravnkloa.¹⁴

I Trondheim lå folk flest og sov, og visste ingenting om det som hadde skjedd ute på fjorden. Rykter om flyalarm i Oslo hadde rundt midnatt spredt seg til redaksjonen i Adresseavisen, og avisen hadde kontaktet politimesteren i Trondheim for å få dette bekreftet. Dette ble ikke bekreftet, for politiet hadde ikke mottatt en slik melding, men i ett-tiden ble det meldt til politiet om fiendtlige krigsskip og kamper i Oslofjorden.¹⁵ Det som skjedde i Trondheimsfjorden fikk politiet nyss om like etter klokken tre, da de tyske krigsskipene allerede hadde passert Agdenes, og var på vei inn til Trondheim. Politimesteren ble vekket, og lederen for politivakten ga ordre om å mobilisere alle polititjenestemenn i byen.¹⁶ I timene som fulgte ble det tatt viktige beslutninger på politistasjonen.

---

¹³ Svein Lorentzen, *Da det var krig i Trondheim. Hverdagsliv i Trondheim under 2. verdenskrig*. Trondheim 1992: 20.

¹⁴ Anders Kirkhusmo, *Trondheims historie 997 – 1997. Vekst gjennom krise og krig 1920 – 1964*. Oslo 1997: 246.

¹⁵ Lorentzen 1992: 20.

¹⁶ Lorentzen 1992: 20.

Politimesteren hadde ringt de militære myndighetene for å få vite hvordan de skulle håndtere den situasjonen de nå var satt i, og hadde fått beskjed om at de militære ikke ville gjøre noe for å provosere tyskerne. Videre ble det bestemt å ikke slå offentlig alarm, fordi man var redd for at det skulle bryte ut panikk i befolkningen, og at dette også kunne oppfattes som en provokasjon for tyskerne.¹⁷ Politivakten fikk klokken fem melding om at tyskerne hadde lagt til ved Brattøra, og besatt kaiene der. En time etter dette hengte tyskerne opp plakater der de oppfordret Trondheims befolkning om å holde seg i ro, og å ikke gjøre motstand. Tyskerne fikk også på dette tidspunktet beskjed om hvor flere offentlige kontorer befant seg i byen, og besatte raskt en rekke strategiske punkter rundt om i byen.¹⁸

2.2 Byen Trondheim

Bilde tatt fra kart på <http://kart.finn.no>.

¹⁷ Lorentzen 1992: 20-21.

¹⁸ Lorentzen 1992: 21.

I 1920 hadde Trondheim ca 55 000 innbyggere, og gikk inn i en periode med stagnasjon og til og med tilbakegang i folkeveksten. Dette kan forklares med en periode med flere økonomiske kriser i byen og at byen ble okkupert. I 1964, ved kommunesammenslutningen mellom Trondheim kommune og Strinda kommune, hadde Trondheim bare 57 000 innbyggere. Selv om folketallet stagnerte i byen, så økte det i Strinda, som opplevde en økning med ca 50% i tiåret 1920-30. Dette kan forklares med at mange trondheimere flyttet til Strinda i denne perioden.¹⁹ Videre kan det forklares med at midtbyen ikke lenger var et like populært bosted, og at folk flyttet mer og mer ut av selve bykjernen, og da inn i andre nabokommuner.

Anders Kirkhusmo skriver om Trondheim at ”byen var klassedelt, men ikke klart todelt i en østkant og en vestkant som i Oslo. Det fantes mange gråsoner mellom ulike grupper og de sosialt sammensatte boområdene”.²⁰ Det er vanskelig å si noe om hvert enkelt område i Trondheim by, uten å generalisere for mye. Ofte var det mange typer mennesker som bodde i samme område, og dermed er det ikke så lett å forklare hva som kjennetegnet de menneskene som bodde der. Kirkhusmo velger å se på tre ulike strøk av byen, ”Midtbyen” (sentrumsområdet), Lademoen og Singsaker for å vise frem de ulike sosiale skillene i byen.²¹ Disse tre delene av byen viser frem de største ulikhetene som fantes i mellomkrigstida i Trondheim, og er derfor hensiktsmessig å nevne. ”Midtbyen”, området mellom Nidelva i sør og Skansen i vest, var i mellomkrigstida der mesteparten av offentlig virksomhet og handel foregikk. Området var også preget av industri, men det var også et boområde.²²

Det var klare definisjoner i ”midtbyen” på hva som var ”fine gater” og hva som var ”mindre fine gater”, og det var klasseskiller mellom de som bodde i denne delen av byen.²³ På Lademoen bodde mange av arbeiderne som jobbet på Trondheim Mekaniske Verksteder. Lademoen, eller Østbyen, var for det meste et boligstrøk for arbeiderklassen. ”Østbyen” viser til et område øst for Nidelva, så strengt talt ligger mange områder i Trondheim, som for eksempel Rosenborg, Berg og Tyholt, innenfor denne definisjonen. Begrepet blir dog brukt om området rundt Lademoen.²⁴ Singsaker på sin side ble lenge kalt ”offisersbyen”, fordi det i

---

¹⁹ Kirkhusmo 1997: 82.

²⁰ Kirkhusmo 1997: 94.

²¹ Kirkhusmo 1997: 94.

²² Kirkhusmo 1997: 94.

²³ Kirkhusmo 1997: 110.

²⁴ Kirkhusmo 1997: 117.

den første utbyggingsfasen slo seg ned mange funksjonærer i bydelen.²⁵ De som bodde på Singsaker bodde en liten bit utenfor sentrumskjernen, og måtte dra et stykke for å komme på jobb, og dermed ble skillet mellom arbeid og fritid klarere. Singsaker var et boligområde, men for den øvre middelklasse. Men selv på Singsaker var det skiller mellom folk. De som bodde på Øvre Allé i var bedre stilt enn de som bodde på Nedre Allé.²⁶ Her ser man at det i Trondheim fantes områder der det for eksempel bodde flere arbeiderklassefolk og folk av høyere middelklasse. Men det var likevel forskjeller innenfor de ulike gruppene.

2.3 Hverdagslivet under krigen

Da Trondheimerne våknet morgenen 9. april 1940 så ante de lite om hva som kom til å vente dem de neste fem årene. Trondheimerne våknet til en ny dag og til en ny tilværelse. Livet skulle nå endres betraktelig og hverdagen likeså. De færreste visste hva som hadde skjedd i løpet av natten og alle gjorde seg klare til jobb og skole. Etter hvert som morgenen skred frem fikk flere vite hva som hadde skjedd i løpet av natten, at landet nå var i krig, og de måtte da ta stilling til hvordan de skulle håndtere denne nye situasjonen.

Guri Hjeltnes skriver i ”Norge 1940 – 1945 Hverdagsliv i krig” at:

”Det er vanskelig å få sikker kunnskap om det som skjedde i dagliglivet. Men det som synes sikkert, for eksempel nedfelt i statistikk, formidler ikke opplevelsens *intensitet*. I løpet av fem okkupasjonsår ble mye menneskelig erfaring *presset sammen*, intenst og over kort tid. Derfor ble menneskenes opplevelser så forskjellige. Derfor finnes det ingen fasit for hvordan hverdagslivet under Den annen verdenskrig artet seg – verken en fasit 1945 eller en fasit anno 1986.”²⁷

Det er enkeltopplevelsene våre som bygger oss sammen til de menneskene vi er, og ulike mennesker opplever og oppfatter ulikt. Som Yngvar Ustvedt og Erling Læg Reid skriver i sin bok *Slik greidde vi oss*, så var det stor forskjell på de ulike forutsetningene hver enkelt familie hadde.

---

²⁵ Kirkhusmo 1997: 130.

²⁶ Kirkhusmo 1997: 130.

²⁷ Guri Hjeltnes, *Norge 1940 – 1945. Hverdagsliv i krig*. Oslo 1987: 13-16.

”Det var ein veldig skilnad i kvinners og familiars materielle vilkår under krigen. Somme levde enkelt og sunt, andre slost fortvila mot golvkulden og feittmangelen. Somme, ja, kanskje mange, ser tilbake på krigsåra som nesten ein idyll med villagriser og tilbaketilnaturenspenning. Men mange er bitre når dei tenkjer tilbake på fornedringa og angsten.”²⁸

Krigen og opplevelsen av den ble sterkt preget av de materielle vilkårene familiene hadde under okkupasjonen. Derfor blir det vanskelig å si noe generelt om hvordan okkupasjonen påvirket alle menneskene i Trondheim, men denne delen av kapittelet skal prøve å se på visse temaer som var felles for mange.

2.3.1 Evakueringen

Mange barn og voksne i Trondheim ble evakuert like etter krigens utbrudd. De fleste elever ved Trondheimsskolene ble også evakuert og sendt ut av byen.²⁹ Ofte ble folk evakuert til venner og familie i bygdene utenfor Trondheim. Evakueringen førte til enda flere nye inntrykk. Ikke bare måtte de flytte fra hjemmet sitt i en periode, men de måtte flytte fordi det var tyskere i byen, og det var en frykt for at byen skulle bombes. Allerede torsdag 11. april var det masseevakuering ut av byen, fordi det gikk et rykte om at flere engelske krigsskip var ved Agdenes festning, på vei inn til Trondheim.³⁰

Mange følte seg ”jaget” ut av byen sin, fordi det hadde kommet tyske soldater i gatene. Ofte ble man evakuert til venner eller familie i bygder rundt om kring i Trøndelag, som man hadde besøkt i ferier tidligere.³¹ For mange barn og unge ble dette en merkelig opplevelse. På den ene siden følte det hele som en ferie, fordi man dro dit man ofte dro da man hadde vært på ferie tidligere. På den andre siden var man klar over at det slettes ikke var noen ferie, men at man hadde flyktet fra Trondheim for å unngå å bli skadet eller drept dersom det oppsto kamper i byen. Evakueringen var dermed en underlig tid for de fleste. Mødrene og barna ble som oftest igjen på det stedet de var evakuerte i en lengre periode, mens far i familien ofte dro tilbake til Trondheim for å arbeide og for å ta seg av saker inne i byen.³²

---

²⁸ Yngvar Ustvedt og Erling Lægroid (red.), *Slik greidde vi oss!*. Oslo 1985: 8.

²⁹ Lorentzen 1992: 69.

³⁰ H. Osnes, *Strinda bygdebok. 3. bind*. Trondheim 1948: 76.

³¹ Kirkhusmo 1997: 248.

³² Kirkhusmo 1997: 248.

2.3.2 *Centralkomiteen*

I Trondheim ble det like etter okkupasjonen, den 18. april 1940³³, oppnevnt en komité som skulle ”formidle nødvendige forhandlinger med de fremmede myndigheter, så private henvendelser til disse kan unngås”.³⁴ Anders Kirkhusmo sier at komiteen oppsto fordi det var ønske om å avklare de norske myndigheters forhold til okkupasjonsmakten. Hvordan skulle en sikre at ”hjulene ble holdt i gang”, at befolkningen i Trondheim fikk nok forsyninger og at det ikke ble begått noen krigshandlinger?³⁵ Denne komiteen ble kalt for Centralkomiteen, og hadde følgende som første punkt på sin forretningsorden:

”Centralkomiteen har til oppgave å organisere og lede næringslivet og omsetningen i fylket og i byen under de nu rådende forhold. Komiteen treffer beslutninger om rasjonering av de forskjellige vareslag i den utstrekning den finner det nødvendig og påser at beslutningene etterkommes.”³⁶

Videre var komiteen berettiget til å ”meddele pålegg til enkeltpersoner, firmaer og private institusjoner” og ”å nedsette rådgivende bransjeutvalg for industri, handel og omsetningen, pengevesen, kommunikasjoner, forsyningsspørsmål m. v.”.³⁷ Komiteen besto av Trondheimere som ville få en løsning på den situasjonen de hadde havnet i. Anders Kirkhusmo skriver om beslutningen å opprette en slik komité, som på en måte skulle være et bindeledd mellom Trondheim og okkupasjonsmakten, at:

”i ettertid er det lett å moralisere og å hevde at trondheimerne burde lagt seg på en motstandslinje. Men byen var allerede besatt uten kamp. Tyskernes nærvær var en realitet, og de utførte handlinger som berørte den norske sivile sektor. Og sist, men ikke minst, den tyske militærmakt stilte krav til nordmennene. De rekvirerte hus og biler, krevde leveranser av materiell, og deres militære aktiviteter la hindringer i vegen for befolkningen”.³⁸

---

³³ https://www.flickr.com/photos/trondheim_byarkiv/3403448203/ *Oppnevningen av Centralkomiteen godkjent av Trondheim bystyre*. Aksessert 7.5.2014.

³⁴ Trondheim byarkiv, Finansrådmannen – Centralkomiteen, skrivelser og oppgaver 1940, boks Em – L0007, Brev fra ordføreren 31.7.1940.

³⁵ Kirkhusmo 1997: 249.

³⁶ Trondheim byarkiv, Finansrådmannen – Centralkomiteen, skrivelser og oppgaver 1940, boks Em – L0007, Forretningsorden for Centralkomiteen.

³⁷ Trondheim byarkiv, Finansrådmannen – Centralkomiteen, skrivelser og oppgaver 1940, boks Em – L0007, Forretningsorden for Centralkomiteen.

³⁸ Kirkhusmo 1997: 249

Kritikk på at bystyret i Trondheim så fort la seg på en samarbeidslinje kan være berettiget, men Trondheim hadde blitt okkupert og besatt uten kamp. Dersom man ville ha en påvirkningskraft på hva som skjedde i byen, så måtte man samarbeide med okkupasjonsmakten. Komiteen hadde nesten daglig møter om henvendelser de hadde fått fra både enkeltpersoner og bedrifter. Videre fikk komiteen også saker som gjaldt okkupasjonsmakta, som for eksempel rekvirering av bygninger.³⁹ De fleste store offentlige bygninger og institusjonsbygg ble i løpet av krigen rekvirert av og brukt av tyskerne.⁴⁰ Dette gjaldt også skolene.

2.3.3 Det okkuperte Trondheim – tyskerne i byen

Et av de første grepene tyskerne gjorde i Norge, var å gå løs på det kommunale selvstyre, og herredsstyrene og bystyrene ble satt ut av funksjon.⁴¹ Hver kommune skulle ledes av en ordfører, som ble oppnevnt av de kommissariske ”statsrådene”.⁴² I Trondheim fortsatte Sentralkomiteen å ha hyppige møter, helt frem til det skjedde et skifte i lokalforvaltningen. Kirkhusmo skriver at ”overgangen til en ny styreform ble markert ved at den nyoppnevnte nazistiske fylkesmannen og ordføreren var representert i de siste møtene senhøstes 1940”.⁴³ Den nye ordføreren i Trondheim fra 22. oktober ble banksjef Olav Bergan. Dette ble informert i et brev fra Finansrådmannen den 21. november 1940. I samme brev ble også den sittende ordføreren, Ivar Skjånes, avskjediget med umiddelbar virkning.⁴⁴ Trondheim var likevel tidlig ute. Først fra januar 1941 skulle alle kommuner i Norge styres etter ”førerprinsippet” og dermed utnevne nye ordførere.⁴⁵ I løpet av høsten og vinteren 1940/1941 ble også skolens styringsorganer endret. Nye skoledirektørembeter ble opprettet i nesten alle norske fylker, og skoledirektørene var de fleste steder lojale NS-folk.⁴⁶

---

³⁹ Kirkhusmo 1997: 249

⁴⁰ Kirkhusmo 1997: 265.

⁴¹ Chr. A. R. Christensen, *Norge under okkupasjonen 1940 – 1945*. Oslo 2008: 76.

⁴² Christensen 2008: 76

⁴³ Kirkhusmo 1997: 251.

⁴⁴ Trondheim bystyres forhandlinger, år 1940 B, Skifte av ordfører m. v., Adresseavisens boktrykkeri, Trondheim 1943.

⁴⁵ Lorentzen 1992: 119.

⁴⁶ Gro Hagemann, *Skolefolk. Lærernes historie i Norge*. Oslo 1992: 191.

Den 7. juli 1941 ble Centralkomiteen oppløst og erstattet med et rådgivende utvalg av menn i høye posisjoner i Trondheim. Dette utvalgets offisielle navn var Det Økonomiske Formidlingskontor for Sør-Trøndelag, og det skulle være:

”et rådgivende organ for fylkesmannen (for landdistriktenes vedk.) og ordføreren i Trondheim (for Trondheim by), når det gjelder behandling og løsning av økonomiske mellomværender m.v. mellom tyske myndigheter og norske borgere, f. eks. oppgjør for militære rekvisisjoner”.⁴⁷

Formidlingskontoret skulle nå være det organ som tok for seg samarbeidet mellom de tyske myndighetene og borgerne i Trondheim.

Innbyggerne i Trondheim, men også generelt i Norge, ble behandlet forholdsvis godt av tyskerne. De tyske soldatene som hadde blitt utplassert til Trondheim hadde fått streng beskjed om hvordan de skulle oppføre seg mot det norske folk. I ”retningslinjer for tyske soldaters samkvem med den norske befolkningen, 9 april 1940” står det for eksempel i punkt tre at ”Nordmannen er i sitt vesen (lik de frisiske bønder) innesluttet og tilbakeholden, langsom i tenking og handling, dertil også mistroisk mot alle fremmede. Altså: Intet ”Hetz”-tempo. Gi tid”.⁴⁸ Det var altså viktig at de ikke skulle stresse nordmannen, men gi ham tid. De andre punktene på denne listen gir også instruksjoner på hvordan de best skulle oppføre seg rundt nordmenn, og hva de ikke burde gjøre. Om disse instruksene ble fulgt til punkt og prikke er nok ikke sannsynlig, men det faktum at de fantes en slik liste gjør oss oppmerksomme på hvordan Hitler og tyskerne så på det norske folk og hvordan de skulle behandle det.

Selv om nordmennene var et forholdsvis favorisert folkeslag av tyskerne var okkupasjonen likevel ikke lett i Norge. Bybildet i Trondheim var stadig preget av tysk tilstedeværelse etter okkupasjonen og det meste i byen ble kontrollert. Av de fem dagsavisene som hadde utkommet før krigen, var det bare to igjen i 1941. Dagsposten erklærte seg som et organ for Nasjonal Samling og Adresseavisen var under en nazistisk redaktør.⁴⁹

---

⁴⁷ Trondheim byarkiv, Finansrådmannen – Centralkommiteen, skrivelser og oppgaver 1940, Boks Em-L0007, Bestemmelser for formidlingskontorets virkeområde.

⁴⁸ Lorentzen 1992: 27.

⁴⁹ Kirkhusmo 1997: 280.

2.3.4 Maten og klærne

Da folk kom hjem fra evakueringen ble det en ny hverdag igjen og det som opptok folk flest var maten.⁵⁰ Under første verdenskrig hadde det vært en vareknapphet og en rekke matvarer hadde blitt rasjonert. Dette var også tilfellet under andre verdenskrig, men nå kom rasjoneringen langt raskere og hardere enn forrige gang. Under andre verdenskrig gjaldt ikke rasjoneringen bare matvarer. Når folk skulle i butikken måtte de ha med seg rasjoneringskort som viste hvor mye de fikk kjøpe av hver enkelt vare.⁵¹ Det var som oftest kvinnene som måtte stå i lange køer for å ordne mat til familien, det var ”kvinnens virkelighet” under krigen.⁵² Folk fikk også nye måter å skaffe seg mat og klær på, fordi det var en slik vareknapphet.

Kreativiteten blomstret, og gamle tepper kunne bli til fine kjoler under denne perioden. ”Nye” matvarer ble også reklamert stort for i avisene. Adresseavisen skriver den 13.02.1941 om at ”sjøfugl er god mat”. Her prøvde man å selge inn sjøfugl som en delikatesse, slik at folk skulle spise dette i stedet for å gå sultne.⁵³ Trondheimere dro også ofte til bygder utenfor trønderlag for å skaffe matvarer, som for eksempel over til Fosen. Dersom de handlet ”svart”, uten rasjoneringskort, måtte de være forsiktige slik at de ikke ble oppdaget og straffet.

2.3.5 Fritiden

Trondheim hadde vært en travel by, med en god del å tilby ungdom å gjøre på fritiden. Eksempler på dette var ulike typer idrett, kino og teater. Etter okkupasjonen ble dette endret. I slutten av 1940 gikk alle idrettslag inn i full idrettstreik som en motsvar og protest til nazifiseringen av idretten. Dermed var det ikke mulighet å bedrive organisert idrett i de siste fire årene av okkupasjonen i Trondheim.⁵⁴

Svein Lorentzen hevder at ”skillet mellom arbeid og fritid ikke eksisterte så klart som det vi er vant til i dag”.⁵⁵ Ofte ble fritiden brukt til oppgaver man hadde i hjemmet eller på skolen. Under okkupasjonen gjaldt dette først og fremst å delta i ”matauk”. Dette var en viktig del av

---

⁵⁰ Hjeltnes 1987: 97.

⁵¹ Lorentzen 1992: 28.

⁵² Hjeltnes 1987: 101.

⁵³ Lorentzen 1992: 35.

⁵⁴ Lorentzen 1992: 99.

⁵⁵ Lorentzen 1992: 90.

hverdagen og fritiden, og handlet om å skaffe nok mat til familien. Folk satte poteter, og høstet bær og sopp til familien. Tyskerne la raskt lagt ned forbud mot kveldsarrangementer som ungdommen kunne finne på, som for eksempel møter og dans. De eneste møtene og tilstelningene som var lovlige var de nazistiske. For Trondheimsungdommen måtte møter da skje i stillhet, ofte hjemme hos folk, slik at de ikke ble oppdaget.⁵⁶

2.3.6 Mørket

Det ble mange nye regler i Norge etter okkupasjonen. Blant annet ble radioen forbudt. Fra 21. august 1941 skulle alle radioapparater i Sør-Trøndelag inndras.⁵⁷ Blendingsgardiner var også noe som ble pålagt både bygd og by. Det skulle være mørklagt etter et visst tidspunkt på kvelden.⁵⁸ Mørkt var det også med tanke på hva som skjedde i bak lukkede dører i byen. Fra og med høsten 1941 ble det tyske sikkerhetspolitiet i Trøndelag ledet av Gerhard Flesch.⁵⁹ En av hans norske medhjelpere, Henry Rinnan, har blitt en av de mest beryktete menn i Trondheim bys historie. Han og hans bande, ”Sonderabteilung Lola” infiltrerte motstandsorganisasjoner. Arbeidet til Rinnan og hans bande førte til omkring 1000 arrestasjoner og til at flere hundre ble torturert. Av disse ble rundt 80 mennesker drept.⁶⁰

Også andre sider ved Trondheims historie under andre verdenskrig er et mørkt kapittel i historien. I sin tekst om jødeforfølgelsen i Trondheim skriver Hans Nissen og Vera Komissar at:

”Da det ble erklært unntakstilstand i oktober 1942, startet også arrestasjonen av jødene. Samtlige jødiske menn over 15 år ble hentet av norsk politi og fraktet til Falstad konsentrasjonsleir. Kvinnene og barna ble tvangsflyttet til et par leiligheter. Samtidig inndro tyskerne all jødisk eiendom og formue.”⁶¹

I november 1942 ble alle trønderske jøder sendt sørover til Oslo, for å så bli sendt videre til Auschwitz i Polen. Av 260 jødiske voksne og barn fra det mosaiske trossamfunn i Trondheim,

---

⁵⁶ Lorentzen 1992: 105.

⁵⁷ Hjeltnes 1987: 191.

⁵⁸ Hjeltnes 1987: 169.

⁵⁹ Kirkhusmo 1997: 290.

⁶⁰ Kirkhusmo 1997: 291.

⁶¹ <http://www.kildenett.no/portal/artikler/2007/Den%20jodiske%20tragedie> *Kildenett. Den jødiske tragedie. Jødeforfølgelsen i Trondheim.* Aksessert 30.3.2014.

var det bare 123 medlemmer igjen i 1945. 130 jøder hadde blitt drept som følge av deportasjonen.⁶² Trondheim ble, i likhet med mange andre byer, frarøvet mennesker som skulle vært en del av samfunnet, men som ble tatt fra byen alt for fort. Hans Nissen og Vera Komissar bruker begrepet ”den jødiske tragedie” om disse hendelsene som påvirket Trondheim under krigen.⁶³ Dette var hendelser som også må ha preget barnas og lærernes tanker i skolehverdagen.

2.4 Skolene

Skolene var, da som nå, viktige arenaer for barn og unge. Og skolene var en stor del av hverdagen. Denne delen skal se på hvilke typer skoler som fantes i mellomkrigstiden og under andre verdenskrig i Norge.

2.4.1 Folkeskole

I Norge har vi snart i tusen år hatt et formålsrettet, organisert skolesystem som gir barn og ungdom boklig opplæring etter den tids krav.⁶⁴ I 1920 ble folkeskolen som vi kjenner fra andre verdenskrig opprettet. Det ble i praksis slutt på den fireårige middelskolen som hadde eksistert frem til da. Det ble nå innført en normalordning på sju års folkeskole for alle, før man kunne velge å gå videre på en to- eller tre-årig middelskole. Landet fikk nå en sjuårig grunnskole, som kunne være tiltrekkelig i seg selv eller som kunne bygges på med videre utdanning.⁶⁵

I 1936 kom en ny lovendring for folkeskolen på landet og i kjøpstedene. På landet ble timetallet utvidet til 16 uker i året for småskolen, og 18 uker i året for storskolen. I realiteten betydde dette at elevene gikk på skole annenhver dag i 36 uker per år. På byskolene ble lesetiden økt til 168 uketimer, fordelt på sju årsklasser, der barna var på skolen hver dag.⁶⁶ Med reformen i 1936 ble engelsk et valgfag og jentene fikk husstell som obligatorisk fag. Selv om reformen førte til visse endringer i folkeskolen, ble det beholdt en uendret

---

⁶² <http://www.kildenett.no/portal/artikler/2007/Den%20jodiske%20tragedie> Kildenett. *Den jødiske tragedie. Jødeforfølgelsen i Trondheim*. Aksessert 30.3.2014.

⁶³ Samme sted. Aksessert 30.3.2014.

⁶⁴ Ørnulf Hodne, *Folkeskolen i folkeminnet. En annerledes skolehistorie*. Latvia 2010: 9.

⁶⁵ Hodne 2010: 29.

⁶⁶ Hodne 2010: 29.

formålsparagraf. Den slo fast hvilke verdier som skulle eksistere i folkeskolen og sa at ”folkeskolen skal hjelpe til å gi barna en kristelig og moralsk oppdragelse og arbeide for å gjøre dem til nyttige mennesker både åndelig og legemlig.”⁶⁷ Med denne nye reformen kom det også mange nye tanker om metodene for undervisning. Ledende figurer i lærermiljøet, som for eksempel Anna Sethne ved Sagene skole, gjorde seg bemerket da de kjempet for en mer handlingsbasert undervisning. Den nye tanken var at man skulle ”lære ved å gjøre” (learning by doing), og dette ønsket den nye Normalplanen for folkeskolen av 1939 å gjennomføre.⁶⁸

2.4.2 Realskole, gymnas og framhaldsskole

Samtidig som det kom endringer for folkeskolen, kom det også endringer for de høyere allmennskolene i 1935. Det ble bestemt at skolene skulle bygge på den sjuårige folkeskolen, og at den gamle middelskolen skulle erstattes med realskole. Etter to år på realskolen var det mulig å velge å ta et år til, og dermed ta realskoleeksamen. Det var også mulighet for å gå videre til treårig gymnas og avlegge examen artium i enten norrøn, latin, real eller nyspråklig (det vil si engelsk).⁶⁹ Realskole og middelskole blir brukt litt om hverandre i litteraturen, men fra og med loven for de høyere allmennskolene heter det realskole. Framhaldsskolen, som før 1946 ble kalt fortsettelsesskolen, var et alternativ for elever som ikke ønsket eller passet for den teoretisk pregede undervisning i realskolen.⁷⁰

2.5 Trondheimsskolene

Dersom man ikke regner med Trondheim kommunale tvangsskole, Stavne skole, så var det i 1920 over åtte folkeskoler i Trondheim.⁷¹ Waisenhuset og skolen i Trolla ble nedlagt i løpet av finanskrisen byen opplevde mellom 1925 – 1930. Anders Kirkhusmo hevder at finanskrisen ikke var hovedgrunnen til nedleggelsen, men at disse skolene ble lagt ned av andre årsaker.⁷² Skoleinspektøren i Trondheim nevner høsten 1940 seks folkeskoler i forbindelse med plassmangel fordi tyske soldater hadde rekvirert de fleste skolene i byen.

---

⁶⁷ Hodne 2010: 30.

⁶⁸ Hodne 2010: 30.

⁶⁹ Hodne 2010: 30.

⁷⁰ <http://snl.no/framhaldsskole> *Store norske leksikon. Framhaldsskolen*. Aksessert 2.3.2014.

⁷¹ Kirkhusmo 1997: 174.

⁷² Kirkhusmo 1997: 174.

Disse skolene var Ila skole, Kalvskinnet skole, Singsaker skole, Bispehaugen skole, Lademoen skole og Lilleby skole.⁷³ Det var til sammen 69 514 barn i byfolkeskolen i Norge skoleåret 1939/1940.⁷⁴ Av disse gikk 4 865 barn på folkeskoler i Trondheim.⁷⁵

Da elevene var ferdige med folkeskolen i Trondheim hadde de en rekke muligheter. De kunne gå i lære eller gå på fag- og yrkesskoler. Det var også mulighet å gå på frivillig fortsettelsesskole i åttende klasse, dersom de ikke ville eller ikke hadde råd til å ta videre utdanning. Dersom elevene i Trondheim ville ta videre allmennutdannende utdanning, middelskoleeksamen, etter folkeskolen i mellomkrigsårene kunne de gjøre dette ved tre skoler. Byens eneste gymnas frem til 1942 var Trondheim Katedralskole og der kunne de også ta middelskoleeksamen. I 1942 ble det opprettet gymnasklasser ved Trondheim kommunale middelskole (fra 1939 Trondheim kommunale høgre allmennskole), og fra 1928 av opprettet også Trondheim handelsgymnasium en treårig linje bygd på middelskoleeksamen. I 1939 ble Den Borgelige Realskole lagt på linje med de andre middelskolene i byen. Selv om det fantes mange ulike tilbud på videre utdanning, var det de færreste som gikk i gymnaset. I 1939 var det over en femtedel av byens ungdomskull som gikk på middelskolen(realskolen), og litt over 5% av femårsgruppen 15-19 år som gikk på gymnas i Trondheim.⁷⁶

2.5.1 Hva skjedde med skolene?

Hva skjedde med Trondheimsskolene da krigen kom? De fleste skolene ble overtatt av tyskerne til soldatforlegninger, kaserner og til andre militære formål. Som nevnt valgte mange å evakuere ut av byen, og dermed ble også mange skoler tomme for elever. Av folkeskolene var det bare Singsaker skole og Bakklandet skole som ikke ble rekvirert av tyske soldater.⁷⁷ Bakklandet skole var en hjelpeskole, med få elever og lite plass.⁷⁸

---

⁷³ Trondheim byarkiv, Ila skole: saksarkiv – skolebespisning (1938 – 1941), boks DA – 0025, Brev fra skoleinspektøren om plassering av elever.

⁷⁴ <http://www.ssb.no/a/histstat/aarbok/ht-040220-187.html> Statistisk sentralbyrå. *Folkeskoler 1837 - 1946*. Aksessert 2.3.2014.

⁷⁵ https://www.ssb.no/a/histstat/nos/nos_x_039.pdf Statistisk sentralbyrå. *NOS skolepolitikk 1939-1940*. Aksessert 20.2.2014

⁷⁶ Kirkhusmo 1997: 175-176.

⁷⁷ Lorentzen 1992: 69.

⁷⁸ <http://www.trondheim.kommune.no/content/1117723317/Skolens-historie> *Trondheim Kommune. Bakklandet skole*. Aksessert 5.1.2014

Ila skole og Lademoen skole var i perioden 1940 – 1945 kaserne for tyske soldater.⁷⁹ Kalvskinnet skole ble også beslaglagt av tyskerne kort tid etter okkupasjonen og dermed måtte lærerne ta i bruk andre lokaler for å holde undervisning. Skolen ble frigitt en periode sommeren 1941, men ble raskt tatt tilbake av tyskerne igjen.⁸⁰ Bispehaugen skole ble også fort rekvirert av tyskerne, og all undervisning måtte for en periode innstilles.⁸¹ Lilleby skole ble ikke rekvirert i første omgang av de tyske soldatene. Dette fordi skolen, og toalettene i kjelleren, fremdeles var under oppussing. Skolen skulle åpne igjen etter oppussingen etter pinse, men på pinseaften ble skolen uten forvarsel rekvirert av tyske soldater. Skolen ble frigitt under en periode i 1943, men ble snart tatt av tyskerne igjen.⁸² Singsaker skole var som nevnt en av de få skolene som ikke ble rekvirert av tyskerne.⁸³ Som en konsekvens av dette ble elevene fra de rekvirerte skolene fordelt på de frie, ikkerekvirerte, skolene i byen. Dermed ble Singsaker skole tildelt en god del elever fra andre skoler rundt om i byen høsten 1940.⁸⁴ I 1943 ble likevel skolen beslaglagt i en kort periode av en NS-organisasjon.

Også ved byens høyere skoler fikk man merke tyskernes nærvær. Ved Trondheim Katedralskole ble deler av skolen rekvirert av tyske soldater og på Trondhjems Borgelige Realskole var lokalene gjennom hele krigen helt eller delvis rekvirert av tyskerne.⁸⁵

Også skoler i Strinda kommune ble rekvirert av tyskerne. Den 19. mai 1940 ble Berg skole tatt av tyskerne, og de brukte lærerværelset som ”Funkstelle”, en sambandssentral.⁸⁶

---

⁷⁹ Kristen Aspaas, *Forstadens skole. Ila skole – Trondheim. 1770 – 1970*. Trondheim 1970: 96 og Kristen Aspaas, *Lademoen skole i 50 år. 1906 – 1956*. Trondheim 1956: 41.

⁸⁰ Olov Børsting, *Kalvskinnet skole 1887 – 1987*. Trondheim 1987: 18.

⁸¹ Lars Kåre Hunnes, *Bispehaugen skole 75 år. 1898 – 1973*. Trondheim 1973: 74.

⁸² Ulf Moen og Leif Ofstad, *Lilleby skole 1911 – 1961*. Trondheim 1961: 32.

⁸³ Johs. Berge, *Singsaker skole 1915 – 1965*. Trondheim 1965: 20

⁸⁴ Berge 1965: 20.

⁸⁵ Kirkhusmo 1997: 281.

⁸⁶ Helge Wessel Andersson, *Berg skole 50 år. 1931 – 1981*. Trondheim 1981: 19.

Kapittel 3: Trondheimsskolene

I dette kapittelet skal jeg prøve å besvare den første underproblemstillingen: hva skjedde med selve skolen i Trondheim under andre verdenskrig? Først skal jeg kort se på hvordan skolene var organisert før krigen. Dette spesielt med tanke på de mange skolelovene som kom i mellomkrigstiden, som kom til å forme skolegangen for de barna som gikk på skole under andre verdenskrig. Så vil jeg se på hva som skjedde med Trondheimsskolene og dens elever da byen ble okkupert. Her blir det viktig å fokusere på evakueringen som fulgte i dagene etter okkupasjonen av byen og hvordan skolen ble lagt opp frem til sommerferien i 1940. Her vil jeg se på hvordan dette påvirket barna. Videre skal kapittelet belyse hva som skjedde med skolebyggene under krigen, da spesielt med tanke på hvilke undervisningslokaler som ble brukt, hvilke ressurser man hadde på skolene, hvordan skoledagen ble lagt opp og hvilket pensum som ble undervist.

Det blir viktig å se på om man lærte noe på skolen, som man ikke lærte under fredstid. Viktigst blir dog å finne ut hva man husker fra skolen under denne perioden av livet. Hva husker informantene 70 år etter? Hva er viktig å huske alle disse årene etterpå og hva har man glemt?

3.1 Før krig

Skolene i Norge før krigen blir beskrevet som ”democratic schools” av tidligere statsråd Nils Hjelmtveit i pamfletten *Norway’s schools in the battle for freedom*.⁸⁷ Her beskriver han skolene som rettferdige. Videre skriver han at hver enkelt elev kunne utvikle seg til å bli frie, ansvarsfulle voksne i de norske skolene. Skolene hadde gjennomgått en god del endringer i forkant av andre verdenskrig. Det hadde blitt vedtatt mange nye endringer og minstekrav for hvordan en skole skulle drives.

3.1.1 Lover, læreplaner, timer og karakterer

1900-tallet frem mot andre verdenskrig hadde vært preget av diskusjoner mellom de ulike lærerorganisasjonene om hvordan skolen skulle forbedres. Et gjennombrudd kom i 1920, etter

---

⁸⁷ Nils Hjelmtveit, *Norway’s schools in the battle for freedom*. London 1942: 8.

mange år med diskusjoner, da det ble vedtatt at statsstøtte skulle forbeholdes middelskoler som bygget på sjuårig folkeskole. Som første land i verden, vedtok Norge å ha en felles sjuårig allmennutdanning for alle barn.⁸⁸

Hallvard Røger i *Skulen frå fred til krig* hevder at de siste årene før krigen var en positiv tid for skolen, fordi de nye skolelovene og læreplanene førte til en mer tidsmessig og demokratisk skole.⁸⁹ I 1935 kom det lov om høyere skoler og i 1936 kom lov om folkeskolen som var en tilpassing av enhetskolevedtaket fra 1920.⁹⁰ Videre kom normalplanen fra 1939 som fastslo at arbeidsskolen skulle være folkeskolens ordinære arbeidsform.⁹¹ Arbeidsskolen skiftet blant annet fokuset fra hukommelsesarbeid i skolen til fokus på initiativtaking og selvstendig virksomhet.⁹² Elevene skulle arbeide selvstendig med stoffet for å fremme den oppdragelsen til karakter og karakterbygging som var viktig i skolen.⁹³ Fokuset ligger på Normalplanen for byfolkeskolen fra 1939, fordi den omhandler byskolene i Trondheim. Normalplanen inneholdt minstekrav som skulle oppfylles i løpet av de 7 skoleår, og var ”bindende til alle skoler”.⁹⁴ Både skoleloven, og normalplanen for folkeskolen, var reformerende for skolen og førte til mange endringer. Ferdighetsfag som kroppsøving og håndarbeid ble obligatoriske, og i byene ble husstell obligatorisk for piker.⁹⁵

Gro Hagemann skriver i *Skolefolk* at enhetsskolen fokuserte på individuelle forskjeller mellom elevene og pedagogisk differensiering og gruppearbeid på alle klassetrinn.⁹⁶ I normalplanen for byfolkeskolen fra 1939 står det sågar at ”både klassene og de enkelte elever i en og samme klasse er meget forskjellige når det gjelder evner i alminnelighet og evner og anlegg for de ymse skolefag”, og derfor må undervisningen tilpasses de ulike elever og klasser.⁹⁷ Det ble i 1939 tatt skritt i retning mot å fokusere på hver enkelt elev og å tilpasse

---

⁸⁸ Hagemann 1992: 180.

⁸⁹ Hallvard Røger, *Skulen frå fred til krig*. Lillehammer 1989: 1.

⁹⁰ Hagemann 1992: 181.

⁹¹ Hagemann 1992: 181.

⁹² <http://ub-prod01-imgs.uio.no/minuskel/75j005619/75j005619.pdf> *Normalplanen for byfolkeskolen 1939*. Side 16. Aksessert 20.2.2014.

⁹³ Samme sted. Side 16. Aksessert 20.2.2014.

⁹⁴ Samme sted. Side 8. Aksessert 20.2.2014.

⁹⁵ Hagemann 1992: 181.

⁹⁶ Hagemann 1992: 181.

⁹⁷ <http://ub-prod01-imgs.uio.no/minuskel/75j005619/75j005619.pdf> *Normalplanen for byfolkeskolen 1939*. Side 10-11. Aksessert 20.2.2014.

undervisningen etter dette, blant annet med mer gruppeundervisning og tilpassing av skoletimer i hvert fag.

Når det gjaldt antall skoletimer i uken, fastslo normalplanen for byfolkeskolen fra 1939 at skolen kunne velge mellom tre timefordelingstabeller, A, B og C. I tabell A, for klasserekken 1.-7. klasse var timetallet satt til 186 for de som ikke hadde engelsk, og 192 for de som hadde engelsk.⁹⁸ Engelsk var nemlig valgfag for 6. og 7. klasse på folkeskolen i byen. I tabell B, var det samlede timetallet 180 mot 186 timer for de som ikke hadde engelsk og de som hadde engelsk., og i tabell C var timetallet 168 mot 176.⁹⁹ Forutsetningen for at man skulle klare å møte minstekravene i alle fagene var at man ikke satte timetallet lavere enn tabell C.¹⁰⁰

Det ble satt karakterer på elevene så tidlig som i tredje klasse. Karakterskalaen for byfolkeskolen var delt i fem karaktergrader. Disse karakteren var Særs godt (Sg), Meget godt (Mg), Godt (G), Nokså godt (Ng) og Lite godt (Lg).¹⁰¹ Disse karakteren skulle læreren gi på grunnlag av notater han eller hun hadde tatt i løpet av terminen.

3.1.2 Trondheimskolene før krigen

Som nevnt i bakgrunnskapittelet så var det 4865 barn som gikk på folkeskolen i Trondheim kommune skoleåret 1939/1940. Disse folkeskolene var Ila skole, Kalvskinnet skole, Singsaker skole, Bispehaugen skole, Lademoen skole og Lilleby skole.¹⁰² I tillegg hadde byen realskoler og gymnas.

Krigen kom brått på Trondheim og skolene i byen, og som vi skal se førte den til forandringer for skolene. Men hvordan var livet på Trondheimsskolene før krigens utbrudd? Per Håkon Rein som gikk på Ila skole forteller at barna gikk på skolen 6 dager i uka, med fri kun på søndager. Han forteller også at hele skoledagen, fra tidlig morgen til ut på dagen, ble brukt til skole og å gjøre lekser. Ettermiddagene ble brukt til lek med kamerater.¹⁰³ Rein minnes da

---

⁹⁸ <http://ub-prod01-imgs.uio.no/minuskel/75j005619/75j005619.pdf> *Normalplanen for byfolkeskolen 1939*. Side 10-11. Aksessert 20.2.2014.

⁹⁹ Samme sted. Side 22-23. Aksessert 20.2.2014

¹⁰⁰ Samme sted. Side 5. Aksessert 20.2.2014.

¹⁰¹ Samme sted. Side 242. Aksessert 20.2.2014.

¹⁰² <http://www.kildenett.no/portal/kilder/1184231574.29> Kildenett. Skoler i Trondheim. Aksessert 15.3.2014.

¹⁰³ Intervju med Per Håkon Rein (1).

han kom tilbake til Ila-skolen høsten etter frigjøringen 1945 at ”det var en helt spesiell lukt på Ila-skolen”.¹⁰⁴ Denne lukten kunne han ha kjent igjen hvor som helst, og var en del av den skolen han hadde gått på før krigen. Det kan sies at skolen, og skolelokalet, var en stor del av hverdagen for barna før krigen. Det var en hverdagslig ting å gå på skolen, og barna var vant til skolelokalet, klasserommene og alt som fulgte med.

Norsk skoleblad forteller om at det var planlagt at mange skoler rundt om i Norge skulle bygges om og pusses opp, og dette gjaldt også skolene i Trondheim.¹⁰⁵ Dette førte til at det ble lagt planer rundt om i byen om hvordan dette skulle organiseres. Planer ble lagt med tanke på plassering av elevene når det ble oppussinger på skolene rundt om kring i byen. Flere skoler, som for eksempel Lilleby skole, var under oppussing like før okkupasjonen.¹⁰⁶ Det kan virke som om årene før krigen var en positiv tid for skolene i Trondheim, noe som vises ved å se på de planene som ble lagt.

3.2 Krigen til Trondheimskolene

Det ble brått en stopp på de fleste oppussingsplaner den 9. april 1940. Nå fikk skolene annet å fokusere på. Skolene i Trondheim ble rekvirert av tyskerne og brukt til soldatforlegninger og andre formål etter okkupasjonen.¹⁰⁷ Unntakene for grunnskolene/folkeskolene var som nevnt Singsaker skole og Bakklandet skole. Men hvorfor ble ikke Singsaker tatt? Mulig det var fordi skolen var litt lengre unna sentrumskjernen. Det kan også være fordi det kanskje var rikere og innflytelsesrike folk på denne skolen, siden alle forteller om at ”rikmannsfolket” gikk på Singsaker.¹⁰⁸

Willy Mattson som gikk på Lilleby skole forteller at han fikk beskjed av klassekamerater om å dra hjem igjen da han var på vei til skolen den 9. april. Tidligere den morgenen hadde han sett båter ute i Trondheimsfjorden, men ikke forstått hva som var på ferde. Da han fikk beskjed om å dra hjem av klassekameratene ble han mest glad, fordi da fikk han fri fra skolen

---

¹⁰⁴ Intervju med Per Håkon Rein (3).

¹⁰⁵ *Norsk Skuleblad*. Nr 1 i 1940, side 1.

¹⁰⁶ Moen og Ofstad 1961: 32.

¹⁰⁷ Lorentzen 1992: 68.

¹⁰⁸ Intervju med Willy Mattson.

og kunne finne på noe annet.¹⁰⁹ Flere forteller at de fikk beskjed fra venner og klassekamerater at de måtte returnere hjem, fordi skolen deres var tatt av tyskerne. Per Olav Tiller skriver i sin bok *Hverdag i krig* at han og resten av elevene fikk beskjed om å dra hjem igjen av rektor på skolen.¹¹⁰ Det er tydelig at det var en veldig forvirring i Trondheim den 9. april, og de færreste som visste hva som skjedde. Både elever og lærere dro tilbake til hjemmet den morgenen og visste ikke når eller om de kunne komme tilbake til skolen sin.

3.2.1 Evakuering fra skolene og sommer

De fleste av skolebarna som jeg har intervjuet og alle jubileumbøkene fra hver enkelt skole forteller at skoleelevene ble evakuert ut av byen i de første krigsdagene. Birgit Munkebye som gikk på Ila skole forteller om en frykt for at skolen skulle bombes. Hun og resten av hennes familie evakuerte til Skaun der de ble resten av sommeren 1940. Her ser man at også hele familier evakuerte i frykt for at byen skulle bombes.¹¹¹ Det var varierende hvor lenge man forble evakuert fra byen.

På Singsaker skole kom undervisningen i gang igjen ikke lenge etter okkupasjonen. Dette var likevel med visse begrensninger siden mange av lærerne og elevene fremdeles var evakuert.¹¹² Svein Lorentzen forteller i *Da det var krig i Trondheim* at det også ble startet evakueringskoler på steder der det var mange evakuerte elever og lærere, som for eksempel oppe på Byåsen.¹¹³ Øyvind Smith i *Skolegutt under okkupasjonen i Trondheim 1940 – 1945* forteller også om at det fantes midlertidige skoler, men ikke der de var evakuerte.¹¹⁴ På disse skolene fikk barna muligheten til å ha undervisning igjen, men under litt andre omstendigheter enn tidligere. Det var ikke mange timer skole hver dag, og det var begrenset hvor mange lærere som fantes på de ulike stedene. Dette vitner om et stort engasjement fra lærernes side, fordi det er tydelig at det var viktig for dem at barna fremdeles fikk undervisning. Trolig var dette også slik for at barna ikke skulle bekymre seg for mye over den situasjonen de var i, siden de var evakuerte og ofte langt bort fra hjemmene sine. Dette kan sees som et forsøk på å holde fast ved noe kjent og ”vanlig”, slik at i alle fall noe var det

---

¹⁰⁹ Intervju med Willy Mattson.

¹¹⁰ Per Olav Tiller, *Hverdag i krig. Fra barn til voksen 1940 – 1945*. Oslo 2004: 14.

¹¹¹ Intervju med Birgit Munkebye.

¹¹² Berge 1965: 20.

¹¹³ Lorentzen 1992: 69

¹¹⁴ Øyvind Smith, *Skolegutt under okkupasjonen i Trondheim 1940 – 1945. Fortalt 50 år etter frigjøringen*. Trondheim 1995: 14.

samme som før under en slik merkelig periode. Uansett var dette et tiltak som førte til at noen barn fremdeles hadde en form for skole, selv om de var evakuerte.

De fleste skoleelevene fra Trondheim hadde ikke evakueringsskoler, fordi de ofte var evakuert til små bygder i rundt om i Trøndelag langt fra Trondheim, med få eller ingen av sine venner og klassekamerater på samme sted. Birgit Munkebye forteller at de flyttet til slektninger, og at hun aldri var spesielt redd. Hun forbant huset i Skaun med familien og sommerferier på landet. I tillegg hadde hele slekten evakuert til Skaun, så da fikk hun møtt søskenbarn, tanter og onkler som hun ellers sjelden møtte.¹¹⁵ Få jeg har intervjuet sier at de forbant evakueringen med kun redsel, men heller med spenning og forundring. Willy Mattson forteller at han var litt redd og nervøs da det fløy fly over hodet hans der han var evakuert.¹¹⁶ Evakueringen kunne i mange tilfeller føles som en sommerferie for barna. De voksne, foreldrene, var derimot nok mer bekymret for hvordan tilstanden var i hjemme Trondheim, og om de kunne dra tilbake til husene sine.

3.2.2 Planleggingen i byen

Samtidig som de fleste elever fra Trondheimsskolene ble evakuert, ble det i Trondheim jobbet iherdig med å finne klasserom til alle elevene som mest sannsynlig skulle komme tilbake til byen etter sommeren. Det er tydelig at det var viktig å finne nye steder å holde skole, siden så mange skoler i kommunen hadde blitt rekvirert av tyskerne. I et skriv fra skoleinspektørkontoret i Trondheim, forfattet av Olaf Aasgaard, den 30. juli 1940 ser man at man har klart å utarbeide en oversikt over ”antall klasser, lærere og lærerinner og lokaler som kan brukes til undervisning”. Dette var en beregning, altså sannsynlige tall. På denne oversiktene kan man se at ved de beregnede åtte klassetrinnene (en klasse mer enn vanlig folkeskole, sannsynligvis en framhaldsklasse) ved Ila skole var det til sammen 28 klasser, med 9 lærere og 17 lærerinner.¹¹⁷

Videre står det oppnevnt 8 lokaler, skoler og personer som kunne gi plass til de 28 klassene ved Ila skole. Eksempler på dette er Trolla skole, med plass til 2 Ila-klasser, Ila barnehage

---

¹¹⁵ Intervju med Birgit Munkebye.

¹¹⁶ Intervju med Willy Mattson.

¹¹⁷ Trondheim byarkiv, Ila skole: saksarkiv – skolebespisning (1938 – 1941), boks DA – L0025, Skriv fra skoleinspektørkontoret 30.7.1940.

med plass til 3 klasser og Advokat Claussen med plass til en klasse.¹¹⁸ På oversikten ser man at ved Ila skole fikk alle 28 klassene plass til å ha undervisning andre steder i byen. Det var ikke alle skoler som var like heldige. Ved Lademoen skole var det beregnet at det skulle bli 25 klasser på de åtte klassetrinnene, men bare 22 av disse klassene fikk plass hos de lokalene som skolen hadde fått tildelt.¹¹⁹ Det er tydelig at skoleinspektørkontoret fremdeles ikke hadde helt klart for seg hvor de skulle gjøre av alle klassene i Trondheimsskolene så sent som den 30. juli 1940. Mest sannsynlig ble de resterende tre klassene ved Lademoen skole slått sammen med andre klasser, slik at de fikk et klasserom å gå til.

Før dette hadde Sentralkomiteen hatt korrespondanse med en Dr. Sonnemann om hva som skulle skje med skolene. Den 18. juni 1940 hadde komiteen et møte der de gikk igjennom hva som hadde blitt sagt under denne korrespondansen. Om skolene ble det sagt at:

”Dr. Sonnemann gjentok at det fremdeles ikke er mulig å si når de skoler i byen og landdistriktet som er beslaglagt, kan frigis. Så snart det er mulig vil det bli gitt beskjed derom. Sonnemann ble forelagt spørsmålet om betaling av leie for skolene og erstatning for slitasje, og tilføyet skade på bygninger og materialer, samt for forbrukt brensel. Han meddelte at de tyske myndigheter hadde inntatt det prinsipielle standpunkt at det ikke ble betalt leie eller erstatning vedkommende bygninger m.v. som tilhører staten eller kommunene”.¹²⁰

Det virker som om man fremdeles håper på at tyskerne raskt skulle gi i fra seg skolene, slik at de kan bli tatt i bruk igjen innen skolestart høsten 1940. Det ser likevel ikke ut som at Dr. Sonnemann kunne svare på når skolene kunne bli gitt tilbake igjen på dette tidspunktet. Trolig forsto han at skolene kom til å være rekvirert også utover høsten 1940. Videre sier han at de tyske myndighetene ikke kom til å betale leie for bygninger som tilhørte kommunen, og dermed fikk ikke kommunen noe betalt for at skolebygningene er rekvirert av tyskerne. Dersom okkupasjonsmakten hadde valgt å betale leie for bygningene, så kunne pengene gått til å finansiere andre steder å ha skole for skolebarna, men dette var altså ikke tilfellet.

---

¹¹⁸ Trondheim byarkiv, Ila skole: saksarkiv – skolebespisning (1938 – 1941), boks DA - L0025, Skriv fra skoleinspektørkontoret 30.7.1940.

¹¹⁹ Trondheim byarkiv, Ila skole: saksarkiv – skolebespisning (1938 – 1941), boks DA - L0025, Skriv fra skoleinspektørkontoret 30.7.1940.

¹²⁰ Trondheim byarkiv, Finansrådmannen – Sentralkomiteen, Forhandlingsprotokoller 1940 – 1940, Boks Em – L0006, Møte 18.6.1940.

Hva skjedde med de som gikk ut av folkeskolen våren 1940? Det ble løst slik at de som skulle gått ut syvende klasse våren 1940 fikk vitnemål, selv om de ikke hadde hatt avsluttende eksamen. Videre ble karakterene fra de tre første kvartalene i skoleåret 1939/1940 satt som standpunkt-karakterer.¹²¹ Et par av mine informanter forteller at de var ferdige med folkeskolen den 9.april 1940 og dro aldri tilbake til folkeskolen sin igjen. Dette skjedde blant annet med Per Munkebye som var elev i syvende klasse ved Lademoen skole før okkupasjonen. Han dro aldri tilbake til Lademoen skole som folkeskoleelev, men begynte på realskolen høsten 1940.¹²²

Ved oppflytting av klasse, fra for eksempel fra femte til sjette klasse, høsten 1940, ble også karakterene fra de tredje første kvartalene satt til grunn. Videre skulle klasseforstander etter samråd med overlæreren bestemme om et barn skulle flyttes oppover. I skrivet fra skoleinspektør Aasgaard den 28.5.1940 står det videre at ”det bør vises den største lempferdighet under oppflyttingen, slik at flest mulig av elevene blir oppflyttet”.¹²³ Det var dermed viktig å prøve, dersom det var mulig, å få flyttet de fleste elever opp til neste klasse, selv om de ikke hadde karakterer fra siste kvartal av skoleåret 1939/1940.

Den praktiske planleggingen av det nye skoleåret som skulle starte høsten 1940 ble mer omfattende enn tidligere år. Ikke nok med at det nå var viktig å prøve å finne andre steder til å ha ”klasserom” i, men alle pulter fra skolene måtte også flyttes fordi de skulle brukes av tyskerne. I et skriv til skolene fra Trondheim skoleinspektørkontor fra Walborg Piene for skoleinspektøren den 7.8.1940 står det at

”Det tyske kommandantskap har gjennom rådmannen forlangt at pultene fjernes fra de skoler som er besatt av tyske tropper. Jeg har gjort oppmerksom på at det var hensikten å begynne kjøringen av pulter i neste uke til de steder hvor det skal holdes skole, og håper at vi kan få utsettelse til da. Jeg tror derfor at det vil være heldig om skolene kan begynne den forutsatte kjøringen mandag 12. August.”¹²⁴

---

¹²¹ Trondheim byarkiv, Ila skole: saksarkiv – skolebespisning (1938 – 1941), boks DA – L0025, Brev fra skoleinspektør 28.5.1940.

¹²² Intervju med Per Munkebye.

¹²³ Trondheim byarkiv, Ila skole: saksarkiv – skolebespisning (1938 – 1941), boks DA – L0025, Brev fra skoleinspektør 28.5.1940.

¹²⁴ Trondheim byarkiv, Ila skole: saksarkiv – skolebespisning (1938 – 1941), boks DA – L0025, Skriv fra Trondheim skoleinspektørkontor 7.8.1940 om flytting av pulter.

Videre i skrivet står det at ”Vi må være forberedt på at det vil bli forlangt at samtlige pulter skal fjernes. Hvis det skulle være tilfelle, må de overskytende pulter anbringes i et skur i Mellom-Ila.”¹²⁵ Her er det tydelig at skoleinspektørkontoret prøver å få til en avtale med det tyske kommandantskapet, om at de skal få en utsettelse av fjerningen av pultene. Dette fordi det allerede hadde blitt gjort avtaler om at pultene skulle fjernes uken etter.

Vi ser også at skoleinspektørkontoret tar høyde for at alle pultene ikke fikk plass på de nye ”klasserommene”, og måtte derfor lagres. Denne planleggingen førte nok til en god del stress for skoleinspektøren og de som sto for planleggingen av hvor å plassere alle folkeskoleklassene. Hvordan skulle alt dette organiseres og hvordan skulle de klare å finne plass til alle de 179 folkeskoleklasser i Trondheim?¹²⁶ Videre er det også interessant å se på hvordan de skulle få tak i folk som ville ha klasser hjemme hos seg og hvordan dette igjen skulle organiseres.

3.3 ”Skolehverdag” igjen

Etter evakueringen av Trondheim var over skulle man tilbake til ”hverdagen” igjen. Men hva skjedde med skolegangen? Det ble en ny hverdag med tyske soldater i gatene, og nye regler for det meste. Miljøet på skolene og skolebarna var preget av at byen var okkupert.

3.3.1 Skolelokalene

Som nevnt tidligere var de fleste skolene i byen rekvirert av tyskerne, dermed ble det spørsmål om hvor man skulle plassere alle klassene i Trondheim. Skoleinspektørkontoret hadde under sommeren jobbet med å finne plass til alle skoleklassene i Trondheim, og i skrivet som ble sendt til alle skolene den 30.7.1940 ser det ut som de fleste klassene i Trondheim har fått nye klasserom. Det var likevel noen klasser som fremdeles ikke hadde fått tildelt klasserom på dette tidspunktet.

---

¹²⁵ Trondheim byarkiv, Ila skole: saksarkiv – skolebespisning (1938 – 1941), boks DA – L0025, Skriv fra Trondheim skoleinspektørkontor 7.8.1940 om flytting av pulter.

¹²⁶ Trondheim byarkiv, Ila skole: saksarkiv – skolebespisning (1938 – 1941), boks DA – L0025, Skriv fra skoleinspektørkontoret 30.7.1940.

Folkeskoleklassene fra de okkuperte skolene tildelt nye klasserom rundt om i byen. Her ble det brukt alt fra menighetshus, som Ila menighetshus og Salem menighetshus, til barnehager og andre skoler. Klasser fra Bispehaugen skole, Lademoen skole og Lilleby skole ble i første omgang tildelt klasserom på Singsaker skole.¹²⁷ Også skoler i Strinda kommune ble brukt av folkeskoleelever fra Trondheim kommune. Blant annet ble 9 klasser fra Singsaker skole flyttet til Berg skole, og 13 klasser fra Lilleby skole ble flyttet til Strindheim skole.¹²⁸ De 9 klassene som ble flyttet fra Singsaker skole ble nok mest sannsynlig flyttet fordi Singsaker skole allerede var for full med elever fra andre skoler i Trondheim kommune. Singsaker skole og Berg skole er ikke langt i fra hverandre selv om de lå i ulike kommuner på den tiden. Det var en forholdsvis kort vei å gå for Singsaker-elevene til Berg skole. For en elev fra Lilleby skole derimot ble nok turen til Berg skole litt for lang å reise hver dag. Birgit Munkebye forteller at hun ”pendlet” til og fra ulike skoler og bygg.¹²⁹ Også Willy Mattson forteller at han dro rundt som en ”pakk-kail”, rundt om kring ulike steder i Trondheim.¹³⁰ Kirsten Meland som gikk på Ila skole beskriver tiden under okkupasjonen, med flytting mellom ulike lokaler, som for det meste spennende. Det var noe nytt, og det var jo spennende i seg selv.¹³¹

Som nevnt ble også hjemmene til privatpersoner brukt som klasserom i visse tilfeller. Advokat Claussen så seg villig til å huse en klasse fra Ila skole, mens Fru Bie huset en klasse fra Kalvskinnet skole.¹³² Per Håkon Rein gikk på Ila skole, og forteller at de var hos ”rike folk” og hadde undervisning.¹³³ Var dette en måte å vise at man hjalp de som ikke var like godt stilt? Kan dette ha vært en måte å vise motstand på? Ved å hjelpe barna, som ikke lenger hadde en skole å gå til, fordi tyskerne hadde tatt skolene, viste man kanskje en form for motstand.

I arkivene til oppgjørskontoret på Trondheim byarkiv kan man finne ut hva hver enkelt okkupert skole ble brukt til under andre verdenskrig. I arkivet er det flere skriv om at rom på

---

¹²⁷ Trondheim byarkiv, Ila skole: saksarkiv – skolebespisning (1938 – 1941), boks DA – L0025, Skriv fra skoleinspektørkontoret 30.7.1940.

¹²⁸ Trondheim byarkiv, Ila skole: saksarkiv – skolebespisning (1938 – 1941), boks DA – L0025, Skriv fra skoleinspektørkontoret 30.7.1940.

¹²⁹ Intervju med Birgit Munkebye.

¹³⁰ Intervju med Willy Mattson.

¹³¹ Intervju med Kirsten Meland.

¹³² Trondheim byarkiv, Ila skole: saksarkiv – skolebespisning (1938 – 1941), boks DA – L0025, Skriv fra skoleinspektørkontoret 30.7.1940.

¹³³ Intervju med Per Håkon Rein (1).

Ila skole ble brukt som tannlegekontor under okkupasjonen.¹³⁴ Her kan det se ut som at ”der deutschen Polizei” har valgt å bruke Lademoen skole sine lokaler som oppholdssted.¹³⁵ Videre rekvirerte ”Wehrmacht” 4 store, og 3 små rom fra Trondheim Kommunale Høyere Allmennskole.¹³⁶ De fleste skolene i Trondheim kommune ble rekvirert og brukt av ”Wehrmacht”. I tillegg kan arkivet til oppgjørskontoret vise hvilke skader og mangler som ble rapportert inn etter at skolene var forlatt av okkupasjonsmakten i 1945, som for eksempel skader på tavler.

3.3.2 Nye forhold i gamle Trondheim

Hvordan påvirket flyttingen fra skolen og skiftet av undervisningslokalene skolehverdagen? For det første ble det lange dager for både lærere og elever. Dette var fordi det var få undervisningslokaler. De undervisningslokalene som faktisk var tilgjengelige skulle fordeles på alle klasser som hadde fått skolen sin rekvirert. Derfor måtte ofte klasser ha skole på kveldstid, ettersom lokalene var opptatt av andre klasser på dagen. På Singsaker skole hadde de opprinnelige Singsaker-klassene ofte skole på dagen. Ila-klassene som hadde fått tildelt undervisningslokale på Singsaker måtte dermed vente med å ha undervisning til Singsaker-klassene hadde gått hjem på ettermiddagen.¹³⁷ For mange ble det som oftest en mye lengre skolevei for å komme seg til der man hadde skole. Ila-elevene som tidligere hadde holdt til på Ila skole, måtte nå gå til andre lokaler rundt omkring i Trondheim. Noen kunne være så heldige at de hadde undervisning på Ila barnehage, som lå rett ved Ila skole. Andre kunne være mer uheldig, og for eksempel havne i Trolla, på Trolla skole, i lokaler der.¹³⁸

Skiftet av skolelokaler førte også til at elevene ofte måtte omgås andre elever fra andre skoler i løpet av skoledagen. Per Håkon Rein forteller at det var ”krig” mot de andre skolene, og at Ila-elevene blant annet hadde krig mot Kalvskinnet skole.¹³⁹ Barna brukte nok ordet krig ganske bevisst. Dette var deres krig, fordi det var dette som var tett på dem og deres hverdag.

---

¹³⁴ Trondheim byarkiv, Oppgjørskontoret, Kartotek over eiendommer, Nr 74, T9 Trondheim kommune, Brev fra Olav Holthe om regulering av arbeid på Ila tannlegekontor på Ila skole.

¹³⁵ Trondheim byarkiv, Oppgjørskontoret, Kartotek over eiendommer, Nr 74, T9 Trondheim kommune, Bescheinigung, Lademoen Schule, med virkning 1.5.1942 [i kilden brukes der på genetiv]

¹³⁶ Trondheim byarkiv, Oppgjørskontoret, Kartotek over eiendommer, Nr 74, T9 Trondheim kommune, Bescheinigung, Kommunalen Mittelschule, mottatt 23.11.1944.

¹³⁷ Berge 1965: 20.

¹³⁸ Trondheim byarkiv, Ila skole: saksarkiv – skolebespisning (1938 – 1941), boks DA – L0025, Skriv fra skoleinspektørkontoret 30.7.1940.

¹³⁹ Intervju med Per Håkon Rein (2).

Det som foregikk ute i Europa ble for langt borte for guttene som gikk på skole på Ila, og kunne ikke knyttes til stedet de bodde. Man kan argumentere for at soldatene som gikk i Trondheims gater ble som en del av hverdagen og ikke som en del av krigen for disse barna. Det ble ofte slåsskamper mellom elevene fra de ulike skolene når de møttes. Tidligere var dette noe som skjedde en gang i blant, for de møtte ikke på elever fra andre skoler så ofte. Under okkupasjonen endret derimot dette seg, og Ila-elever så seg ofte nødt til å omgås med for eksempel Kalvskinn-elever hver dag.

Dette kan argumenteres for at ved at barna møtte elever fra andre skoler, så kunne det føre til endringer av barnas sosiale tilhørighet, og dermed føre til nye forhold mellom barna. De måtte omgås med elever fra andre steder av byen på daglig basis, og dette kunne føre til at barna kanskje fikk en større toleranse og forståelse for de som ikke kom fra akkurat samme sted. Barna forsto at barn fra andre skoler i byen ikke var så ulike dem selv. Denne nye situasjonen, der de måtte omgås barn fra andre skoler, kunne dermed også føre til nye vennskap på tvers av de gamle skillene som hadde eksistert.

Per Håkon Rein forteller likevel at han alltid var en "Ila-gutt", og det at han gikk på skole en annen plass, endret aldri dette.¹⁴⁰ Det ble enn unntakstilstand, der man måtte omgås "fienden". Dette erfarte også Willy Mattson som gikk på Lilleby skole. Hans klasse måtte opp til Singsaker for å gå på skole, siden Lilleby skole var okkupert. Her ble han og hans klassekamerater ofte mobbet fordi de kom fra Østbyen og gikk på Lilleby skole.¹⁴¹ Skillet generelt mellom den sosiale klassen på Singsaker og klassen Østbyen var stort, og det dermed var det stor forskjell mellom barna som gikk på Singsaker skole og Lilleby skole. Mer forskjellige barn, fra forskjellige klasser skulle man lete lenge etter. "De var finere de på Singsaker vet du!", beskriver Mattson det som.¹⁴² Mattson forteller at en av hans kompiser fra Lilleby fikk kastet en lypære etter seg på Singsaker skole. Det var det en Singsaker-elev som sto for og dette førte til at Mattsons kompiser mistet øyet sitt.¹⁴³

Her kan det se ut som at barna fra forskjellige skoler hadde konflikter seg i mellom og at dette var en viktig del av skolehverdagen og livene deres. Dette var deres "krig". Krigen ute i

---

¹⁴⁰ Intervju med Per Håkon Rein (3).

¹⁴¹ Intervju med Willy Mattson.

¹⁴² Intervju med Willy Mattson.

¹⁴³ Intervju med Willy Mattson.

verden ble som nevnt forholdsvis fjern når slike ting som dette skjedde. Kirsten Meland forteller om at hun sjeldent hadde noen omgang med elever fra andre skoler, men at Ila-elevene fra hennes klasse holdt seg mest for seg selv, og med sine egne.¹⁴⁴

Det var likevel lett å legge merke til den ”virkelige” krigen på skolene. På Berg skole på Strinda fikk elevene kjenne på spenningen og redselen med krigen. Et engelsk fly fløy over Trondheim den 10. Februar 1941, og under ”beskyttelsen av dette falt en granat ned i skolegården på Øvre Berg”.¹⁴⁵ Ved eksplosjonen av denne granaten ble en rekke barn skadet, og en gutt drept. Guttens far skrev til Centralkomiteen for å få penger til å betale for begravelsen, noe han fikk innvilget.¹⁴⁶

Selv om elevene fremdeles gikk i samme klasse som før krigen, så kunne krigen bli en ensom tid for skoleelevene. På grunn av komplikasjoner som følge av okkupasjoner ble ferier ofte utvidet. Dermed fikk ikke elevene møtt klassekameratene sine like ofte som før. De var ofte sammen på fritiden, selv om det ikke gjaldt alle elevene. Øivind Smith som var elev ved Singsaker skole under okkupasjonen forteller at: ”noen ganger klarte ikke skolemyndighetene å skaffe plass til undervisning, andre ganger gikk vi på skolen annenhver dag i 20 minutter. Da ble det helst for å holde klassen samlet, og for å gi oss litt oppmuntring, noe vi alle hadde behov for”.¹⁴⁷ Det å holde klassen samlet var nok godt tenkt av skolemyndigheten. Dermed fikk elevene i alle fall dette faste holdepunktet i en ellers forvirrende og usikker tid. Den klassen man gikk i, var i alle fall den samme som før.

3.3.3 Pensum og skoledager

Hva husker man fra krigen? Min oppfatning etter å ha snakket med mine informanter er at pensum ikke var så viktig for dem under krigen. Per Håkon Rein forteller at han husker lite av det som ble lært bort under krigen og at han husker lite av pensum.¹⁴⁸ Birgit Munkebye husker at hun lærte masse under krigen og at lærerne var veldig flinke. Hun husker heller ikke så mye fra selve pensumet. Birgit Munkebye forteller også at hun lærte tysk på skolen under

---

¹⁴⁴ Intervju med Kirsten Meland.

¹⁴⁵ Trondheim byarkiv, Finansrådmannen, Centralkomiteen, skrivelser og oppgaver A-Å 1940 – 1942, boks Em – L0011, 28.2.1941.

¹⁴⁶ Trondheim byarkiv, Finansrådmannen, Centralkomiteen, skrivelser og oppgaver A-Å 1940 – 1942, boks Em – L0011, 28.2.1941.

¹⁴⁷ Smith 1995: 27.

¹⁴⁸ Intervju med Per Håkon Rein (1).

okkupasjonen.¹⁴⁹ For både lærerne og elevene kan det kanskje sies at det var andre ting som ble viktigere enn pensum under okkupasjonen. Nettopp fordi andre ting ble oppfattet som viktigere var det kanskje derfor det ikke ble undervist like mye som før krigen kom til Trondheim. På den andre siden er det tydelig at lærerne gjorde sitt beste for å opprettholde undervisningen slik den var før krigen. Et tydelig eksempel på det er at lærerne tok initiativ til flytting til ulike skolelokaler og organiseringen av dette. Flere lærere lot til og med klassene være hjemme hos seg.¹⁵⁰ Mine informanter husker navn på alle sine lærere og sine klassekamerater, men likevel svært lite av pensum. Videre husker alle om det var noen nazister i deres klasser, og om noen av deres lærere var nazister eller ”stripete”.

Det er mulig at grunnen til at pensum er lite husket er fordi det er andre ting som regnes som viktigere å huske fra krigen. Anne Eriksen skriver i sin bok *Det var noe annet under krigen* at det er visse ting som de fleste husker fra tiden under okkupasjonen, kollektive minner om hverdagen og om motstanden, mens andre ting ikke blir like viktige å huske i årene etter krigen.¹⁵¹

Som nevnt tidligere så var det normalplanen fra 1939 som var i bruk også under krigen. Men ble denne fulgt? Ved å se på timeantall ser det ikke slik ut. Skolene fikk ikke like mange timer som normalplanen for byene tilsa at de skulle ha. Timetallet var under det stipulerte timetall for skjema C. I følge normalplanen kunne dette få store konsekvenser. Forsømte og tapte skoledager ble et problem i skolene under okkupasjonen. I skoleåret 1938/1939 var det 5 forsømte dager i byskolen i Norge. I skoleåret 1939/1940 var det økt til hele 19 forsømte skoledager for byskolen.¹⁵² Dette var fordi skoleåret brått sluttet den 9. april det året, og dermed forårsaket en god del tapt tid på skolen. Videre var det 11 forsømte dager i 1940/1941, og hele 30 forsømte dager i 1941/1942. Dette var et spesielt ille år for skolen i Norge, og det ble tatt lange brennelsferier.

---

¹⁴⁹ Intervju med Birgit Munkebye.

¹⁵⁰ Intervju med Kirsten Meland.

¹⁵¹ Anne Eriksen, *Det var noe annet under krigen. 2. verdenskrig i norsk kollektivtradisjon*. Oslo 1995: 42.

¹⁵² Hagemann 1992: 188.

Forholdene varierte fra by til by, men i byskolen mistet elevene i gjennomsnitt en tredjedel av skoletiden sin det året.¹⁵³ Grunnen til dette var at det var en veldig mangel på skolelokaler i landet, og nesten samtlige skoler hadde blitt rekvirert til militært bruk. Videre hadde flere andre lokaler rundt om i byene, også Trondheim, blitt rekvirert av okkupasjonsmakten. Dermed ble det enda vanskeligere å finne plasser å finne steder å ha undervisning. I skoleårene 1942/1943 til 1944/1945 forholdt tallet på forsømte skoledager i byskolen seg forholdsvis stabilt på mellom 15 og 16 dager.¹⁵⁴ Mangelen på så mange skoledager, spesielt i 1941/1942, førte til at elevene gikk glipp av en god del undervisning.

NS-styret hadde planer om å gjøre om på skolens faglige opplegg. Arbeidsskolepolitikken og normalplanen fra 1939 ble utsatt for angrep av de nye skolepolitikkerne. De mente at verdiene i den norske skolen ikke var i overensstemmelse med de verdiene de ønsket, og at man ikke skulle basere undervisningen på barnas egen motivasjon og medbestemmelse.¹⁵⁵ De argumenterte for å få inn en sterkere differensiering i skolen, og at de mer ”begavede” elevene skulle lukes ut allerede ved tiårsalderen. Disse skolereformene ble utsatt til etter krigen, men de prøvde likevel å komme med noen nyordninger, som for eksempel å innføre lærebøker med disse nye ideene. Nye bøker i kristendomskunnskap og bøker med ideologisk lære ble laget, men ble aldri populære blant de norske lærerne.¹⁵⁶

Hva ble forandret med undervisningen? Den største reformen kom med at man gikk fra engelsk valgfag til tysk valgfag i folkeskolen i 1941. Fra og med høsten 1942 ble tysk det eneste tillatte fremmedspråk. Denne tyskundervisningen fikk dårligere oppslutning enn det engelskundervisningen hadde hatt.¹⁵⁷ Dette trenger ikke å forklares med tyskerhat, men også at det var praktiske vansker med undervisningen, som for eksempel læreplan og tyskkyndige lærere.¹⁵⁸

---

¹⁵³ Hagemann 1992: 188.

¹⁵⁴ Hagemann 1992: 188.

¹⁵⁵ Hagemann 1992: 191.

¹⁵⁶ Hagemann 1992: 191.

¹⁵⁷ Hagemann 1992: 192.

¹⁵⁸ Hagemann 1992: 192.

3.3.4 En skole i seg selv?

Som vi ser var noe av undervisningen mangelfull under okkupasjonen, og det var færre skoledager enn før krigen. Likevel sier mine informanter at de ikke føler at de gikk glipp av så mye undervisning under okkupasjonen, selv om de ikke husker så mye av pensum.¹⁵⁹ ”Jeg klarte meg fint likevel” er et utsagn som går igjen.¹⁶⁰ Denne måten å si det på kan likevel tolkes på flere måter. For det første kan det tolkes dit hen at de fikk nok skolekunnskap. For det andre kan det tolkes til at de greide seg bra, *til tross for* de fikk mindre skolekunnskap under okkupasjonen.

Guri Hjeltnes skriver i ”Hverdagsliv i krig” at det norske folk i seg selv gikk igjennom en læringsprosess under krigen.¹⁶¹ For dersom et menneske plutselig befinner seg i en ny situasjon, for eksempel en tilstand av krig, så gjelder det å tilegne seg ny kunnskap og erfaring om situasjonen. Hvordan skal man klare seg best? Det er det man må prøve å finne ut, og gjerne raskt. Dette skjedde med hele det norske folk, også skolebarna. Dermed kan det kanskje sies at hverdagslivet under okkupasjonen også ble ”pensum”. Videre kan det også påpekes at barna også hadde et sosialt og hverdagslig ”pensum”, der man lærte nye ting, også utenfor skolen. Per Håkon Rein lærte tysk ute på gata, fordi han snakket med tyske soldater. Han forteller at han lærte mer tysk der enn han gjorde på skolen.¹⁶²

3.4 Oppsummering

I dette kapittelet har jeg prøvd å se på hva som skjedde med Trondheimsskolene under andre verdenskrig. Et av hovedspørsmålene har vært: ”Hvordan forandret krigen skolen?” Fokuset har vært på undervisningslokalene, hvor barna hadde skole, og på hva barna lærte. Lærte de noe de ikke lærte i fredstid? Først i kapittelet har jeg sett på hvordan skolegangen var lagt opp før krigen og hva som skjedde da Trondheim ble okkupert.

Den norske skolen gjennomgikk en god del forandringer like før okkupasjonen, deriblant ble det gjort endringer mot en mer medbestemmende undervisning. Undervisningen skulle i større grad tilpasses hver enkelt elev. Selve skolebyggene gjennomgikk også en forandring før

---

¹⁵⁹ Intervju med Birgit Munkebye.

¹⁶⁰ Intervju med Willy Mattson.

¹⁶¹ Hjeltnes 1987: 30

¹⁶² Intervju med Per Håkon Rein (2).

krigen, med at mange bygg ble pusset opp og renoverert, og dette skjedde også i Trondheim. Da krigen kom til Trondheim stoppet den gode utviklingen skolen hadde hatt. Først ble de fleste, både skolebarn og voksne, evakuert ut av byen og dermed hadde de fleste barn ikke skole på mange måneder. De få heldige som faktisk hadde tilbud om skole på evakueringsstedet hadde ikke så mye skole de heller.

Da hverdagen kom igjen og folk dro tilbake til byen, var det mye som hadde endret seg i Trondheim. De aller fleste skolene i byen var rekvirert av tyskerne, og elever og lærere måtte finne seg i å flytte rundt om i byen til ledige klasserom. Planlegging og organisering preget skolene i Trondheim at byen ble okkupert. Mangelen på klasserom førte til at flere skoleklasser måtte ha undervisning i bygg som ikke var tiltenkt undervisning. Klassene var ofte hjemme hos folk, eller på plasser som bedehuslokaler og barnehager. Ofte var klassene også på de få skolene som ikke var rekvirert, men da på ettermiddagen og kvelden på grunn av plassmangelen.

Fordi de fleste skolene var rekvirert, så måtte som oftest barna omgås med barn fra andre skoler. Denne flyttingen mellom skoler og lokaler førte til mang en konflikt og misnøye. Spesielt ble det da konflikter mellom elever fra ulike skoler. Dette ble deres ”krig”. Kanskje viser det noe om hvordan tilhørigheten til sin ”egen” skole ble viktigere når den ikke lenger kunne brukes, og var tatt over av fremmed makt.

Okkupasjonen endret selve skolen og skolehverdagen drastisk på mange måter. Ikke bare ble skolebygningene tatt av okkupasjonsmakten, men det meste med skoledagen ble også endret. Barna gikk ikke lenger samme skolevei, det var andre mennesker i skolegårdene, og det var en stor usikkerhet rundt det meste. Det kan også argumenteres for at det var en ensom tid for skolebarna. Det var ikke like mye skole som før, på grunn av de mange tapte skoledagene. Dette førte igjen til at man var mindre sammen med sin egen klasse.

”Pensum”, det man lærte, ble også endret under krigen. De færreste husker mye fra pensumet sitt under krigen, men mener likevel at de lærte mye under okkupasjonen. Mine informanter mener at de lærte skolekunnskaper, på tross av at det var okkupasjon og lite undervisning. De klarte seg også fint på tross av at de ikke fikk all den undervisningen de skulle hatt. Dermed er det også naturlig å tro at de lærte om andre ting, som for eksempel om fellesskap, fordi

dette kan ha blitt viktigere i en krigssituasjon. Okkupasjonen kan argumenteres for ble en skole i seg selv. Det var en ny situasjon, og en ny læreprosess.

Elevene kom tilbake til en form for hverdag i skolelokalene etter krigen. Var skolene nå bare en bygning for dem, eller følte man en tilhørighet til skolen sin? Etter at de hadde gått på skole sammen med folk fra andre skoler, var det nok godt å komme ”hjem” til sin egen skole. Likevel, de fleste hadde vært borte så lenge fra skolen ”sin”, at det kanskje ikke var noe savn. Som nevnt sa Per Håkon Rein at han kjente igjen lukta på skolen. Han forteller at det ikke var et savn, men det var noe trygt å komme tilbake til.¹⁶³

---

¹⁶³ Intervju med Per Håkon Rein (3).

Kapittel 4: Lærerne i Trondheimsskolen

Dette kapittelet handler om lærerne Trondheimsskolene under andre verdenskrig. Kapittelet vil prøve å svare på andre underproblemstilling: Hva skjedde med lærerne i Trondheim under andre verdenskrig? Først vil jeg se på lærernes møte med krigen, både på landsbasis og i Trondheim. Fikk de informasjon om krigen, om hva de skulle gjøre og hvordan de skulle oppføre seg? Hva sa organisasjonene som lærerne var knyttet til? I tidligere kapittel har vi sett på pensum og hvordan undervisningen var planlagt å være. I dette kapittelet er fokuset på hva lærerne lærte bort. Kan man si noe om dette? Og hvordan oppførte lærerne seg i klasserommene? Viktig blir det også å se på hvordan lærerne forholdt seg til de forandringene som skjedde i klassene som en konsekvens av krigen. Videre skal jeg se på hvordan lærerne i Trondheim forholdt seg til krigen og hvordan de viste dette til skolebarna. Spørsmålet er om det fantes noen nazistiske lærere og motstandsfolk i skolen? I tilknytning til dette blir det også viktig å se på hvordan barna mottok og tolket de eventuelle signalene som lærerne sendte om krigen. Altså hvilket bilde fikk skolebarna av lærerne sine? Viktig i dette kapittelet blir også å se på hva man husker om lærerne sine så lenge etter okkupasjonen.

I J. Hansen-Skovmoes' *Den norske Skoles kamp mod Nazismen* står det i begynnelsen av første kapittel at:

”Da Tyskerne rykkede ind i Norge, var den norske Skole allerede i Alarmberedskab. Man regnede med, at Norges Skole vilde komme ud for Vanskeligheder, og derfor ophørte de indbyrdes Uoverensstemmelser mellem de norske Lærere, og man koncentrerede sig om Opbygningsarbejdet blandt Norges opvoksende Slægt.”¹⁶⁴

Her hevder Hansen-Skovmoes at den norske skolen, og dens lærere, var klar over at krigen kom til å påvirke skolen. Lærerne bestemte seg dermed for å holde sammen, og å glemme de uoverensstemmelser de tidligere hadde hatt. Fokuset nå måtte være på barna og ungdommen, ikke på konflikter lærerne i mellom. Er det mulig å si at dette var fellestrekk for hvordan lærerne oppførte seg under krigen?

---

¹⁶⁴ J. Hansen-Skovmoes, *Den norske Skoles Kamp mod Nazismen*, København 1946: 11.

4.1 Lærerne før andre verdenskrig

Som nevnt i kapittel 3 så hadde de norske lærerorganisasjonene før krigen lenge vært uenige om hvordan skolen og undervisningen best kunne forbedres, og det hadde opp gjennom hele begynnelsen av nittenhundretallet vært store diskusjoner om dette. Et gjennombrudd hadde kommet i 1920, da Norge fikk en felles sjuårig skole for alle. Skoleloven av 1936 og normalplanen av 1939 ble gjeldende rett før krigen. Undervisningen ble mer rettet mot å tilpasses til hver enkelt elev og det ble mer fokus på gruppearbeid. Undervisningen hadde dermed gått i gjennom en stor endring rett før krigen, noe som også preget lærerne.

4.2 Møte med krig

Okkupasjonen av Norge den 9. april kom som en overraskelse på de fleste, også lærere, i Trondheim og Norge. Som nevnt tidligere så fikk de fleste norske barn på morgenen den 9. april beskjed om å dra hjem igjen da de kom på skolen. Dette gjaldt også for lærerne, dersom de møtte opp på skolene denne dagen. Uvissheten var stor hos alle de første dagene av krigen. Hadde de norske lærerne fått informasjon om andre verdenskrig, og om den kom til å påvirke skolen dersom den kom til Norge?

4.2.1 ”Bli på din post og yt det du evner!”

Hva slags informasjon fikk lærerne av de ulike lærerorganisasjonene i starten av krigen? Medlemsbladene til de ulike lærerorganisasjonene gir et innblikk i organisasjonenes møte med og innstilling til krigen. Tidsskriftet *Norsk Skuleblad* var Norges Lærerslags organ, *Vår Skole* var tilsvarende organ for Norges Lærerinnforbund og *Den Høgre Skolen* var Norsk lektorlags organ.¹⁶⁵ Senere, fra mars 1942 til april 1945 ble medlemsbladene *Norsk Skuleblad* og *Vår Skole* slått sammen til *Den Norske Skole*. Dette ble det eneste lovlige medlemsbladet for lærere. Det ble også medlemsbladet for Norges Lærersamband, som var et navn for lærerorganisasjonene som hørte under Kirke- og undervisningsdepartementet under NS-styret.¹⁶⁶

---

¹⁶⁶ http://snl.no/Norges_Lærersamband Store norske leksikon. Norges Lærersamband. Aksessert 30.3.2014.

Selv om *Den Norske Skole* ble det eneste gjeldende medlemsbladet i mars 1942, så hadde lærerorganisasjonene blitt satt under økonomisk administrasjon allerede i juli 1940. Sommeren 1941 ble de satt under kommissarisk ledelse av NS.¹⁶⁷ Gro Hagerup hevder at ”I det ytre valgte ledelsen i de to lærerorganisasjonene (Norges Lærerlag og Norges Lærerinneforbund) en høyst korrekt linje i forholdet til myndighetene i okkupasjonens første faser.”¹⁶⁸ Politisk skulle man holde en streng nøytral holdning, men dersom det ble saker om skolens egne anliggender, eller lærernes rettigheter, så ble det reaksjoner.¹⁶⁹ Men selv om man som lærer skulle forholde seg nøytral, så foregikk det i det stille en motstandskamp, der lærerne ble oppfordret til å stå i mot presset som ble rettet mot skolene. Paroler ble sendt som kjedebrev, der det kom klart frem at man måtte stå i mot og ikke la seg true.¹⁷⁰

I *Norsk Skuleblad* kan man lese og tolke hvordan lærernes organisasjon forholdt seg til nazismen. Tidsskriftet *Norsk Skuleblad* utkom først i 1934, og var inne i sin syvende årgang i 1940. *Vår Skole* på sin side var inne i sin 29. årgang i 1940. Tidsskriftene inneholdt alt fra skriv fra lærerorganisasjonene til en god del innsendte artikler og leserinnlegg fra lærere rundt om i landet.¹⁷¹ *Norsk Skuleblad* ble som nevnt utgitt av organisasjonen Noregs Lærerlag frem til mars 1942. Organisasjonen hadde en tilslutning av 7906 medlemmer og 640 lokallag i 1940.¹⁷²

Selv om artiklene i *Norsk Skuleblad*, *Vår Skole* og *Den Høgre Skolen* ikke nødvendigvis reflekterer holdningene til alle lærere i alle byer og bygder, både før og i begynnelsen av andre verdenskrig, kan man ved å lese i bladene kunne se visse holdninger som var mer dekkende for den generelle lærerbefolkningen i landet. Man kan også se ulike holdninger i de mange leserinnleggene fra lærere rundt om kring i hele landet. Men det er også viktig å huske på at de ulike lærerorganisasjonene prøvde å holde en politisk nøytralitet etter okkupasjonen, og å ikke ”erte på seg” tyskerne. Dette kan man se i medlemsbladene, ved at bladene forholder seg forholdsvis nøytrale.

---

¹⁶⁷ Hagemann 1992: 192.

¹⁶⁸ Hagemann 1992: 193.

¹⁶⁹ Hagemann 1992: 193.

¹⁷⁰ Hagemann 1992: 193.

¹⁷¹ *Norsk Skuleblad*, nr 1 i 1940, side 1.

¹⁷² *Norsk Skuleblad*, Regnskapsutdrag medlemsliste for 1940 m.m, tillegg til *Norsk Skuleblad*. Nr 7 i 1940, side 64.

Allerede i første sak i første utgave av *Norsk Skuleblad* i 1940 kan man lese i forordet av et nyttårsintervju med statsråd Nils Hjelmtveit¹⁷³ at: ”Verden står i dag i uvisshetens tegn. Vi lever bokstavelig talt en dag om gangen og vet lite om hva morgendagen vil bringe”.¹⁷⁴ Videre forsetter skribenten med at: ”Vi er i faresonen. Det er slike tider som frister til fatalismens resignasjon”¹⁷⁵. Det blir helt tydelig at mange allerede i starten av 1940 fryktet krise for landet og for skolene. Ville morgendagen bringe krig og hva var det å gjøre da? Resignere?

Også i Norsk Lærerinnforbund blir krigen og dens konsekvenser tatt opp før okkupasjonen. Sigrud Aaberg skriver i en artikkel i *Vår Skole* den 30. Mars 1940 der hun stiller spørsmålet ”Er menneskene i dag feige?”¹⁷⁶. Her setter hun spørsmålsteget ved folk, og deres evne til å si i fra mot urett, vold og overgrep. Hun hevder at folk er feige, og ”nøytrale”.¹⁷⁷ For:

”Kanskje størsteparten av menneskeheten i dag simpelthen er skapt til å være slaver – til å bøye seg under tyrannenes åk – og så får de andre, de som er så uheldige å være født med den uimotståelige trangen at de iallfall må si fra mot det onde, mot brutaliteten og overgrep – de får med tiden spasere inn i konsentrasjonsleirene. – For det er sikkert nok at er en først født med den der uavviselige trangen til å si sannheten, til å kjempe for frihet og rett, så nytter det ikke om en aldri så vel vet at det er ”det klokeste” å tie stille.”¹⁷⁸

Her kommenterer hun at de som står i mot brutaliteten og uretten i verden, som er født med en trang til å si sannheten selv om de vet at det er klokest å ikke gjøre det, det er de som blir straffet og sendt i konsentrasjonsleirer. Dette er en kommentar til krigen. Fryktet Aaberg at den skulle komme til Norge, slik at også ”vi” fikk våre ”opposisjonsfolk” til å gå i konsentrasjonsleire for oss, mens resten av befolkningen med ”feighets-basillen i kroppen”¹⁷⁹ sto stille og så på? Også Hallvard Røger i boken *Skulen frå fred til krig* hevder at skolen og

---

¹⁷³ Nils Hjelmtveit(1892-1985) var en norsk skolemann og politiker, og var Kirke og undervisningsminister mellom 1935 og 1945.(http://snl.no/Nils_Hjelmtveit *Store norske leksikon*. Nils Hjelmtveit. Aksessert 15.1.2014)

¹⁷⁴ *Norsk Skuleblad*. Nr 1 i 1940, side 1.

¹⁷⁵ *Norsk Skuleblad*. Nr 1 i 1940, side 1.

¹⁷⁶ *Vår Skole*. Nr 13 i 1940, side 179.

¹⁷⁷ *Vår Skole*. Nr 13 i 1940, side 179

¹⁷⁸ *Vår Skole*. Nr 13 i 1940, side 179

¹⁷⁹ *Vår Skole*. Nr 13 i 1940, side 179

lærerne var bekymret for hva som ventet. ”Skuleåret 1939-40 var m.a.o. merkt av pedagogisk optimisme og tru på framtida for skulen. På den andre sida tok skuleåret 1939-40 til medan krigen rasa både i sør og aust. Krigen la difor mørke skuggar over skulearbeidet og skapte uro og lite tryggleik”¹⁸⁰ Så selv om lærerne og skolen var preget av optimisme på et pedagogisk plan, så var det fremdeles mye uro i skolen for hvordan krigen utartet seg.

Skribenten i *Norsk Skuleblad* fortsetter med nyttårsintervjuet av Statsråd Hjelmtveit, der byggingen av nye skolebygninger rundt om i landet raskt kom opp. Hjelmtveit forsikrer leserne om at byggingen skal gå si gang, men at ”krisen virker selvsagt til at skolebygginga går for seg i et langsommere tempo”. Skolehusbygginga var mange steder koblet til gjennomføringa av den nye skoleloven¹⁸¹, som var normalplanen av 1939.¹⁸² Det blir klart at man allerede i begynnelsen av 1940 frykter for at de planene som har blitt lagt med den nye Normalplanen av 1939 ikke kom til å bli gjennomført. Her ser man at Hjelmtveit henviser til at krisen, det vil si krigen, som et problem for skolebyggingen i landet allerede før krigen kom til landet. Dette fordi skolebyggingen kom til å gå saktere. Her kan man se at man frykter at krigen skal komme til Norge og at dette kom til å påvirke skolen sitt virke.

Alt i alt skrives det lite om andre verdenskrig i *Norsk Skuleblad* og de andre medlemsbladene frem mot okkupasjonen av Norge den 9. April 1940. Hovedfokuset ligger på å hjelpe barn og lærere i Finland, noe som vises på alle leserinnlegg som blir sendt inn til tidsskriftet om dette. Lærere i hele landet ble ved hjelp av leserinnlegg oppfordret til å donere penger, så mye som ”1/6 av ei vekelønn til ”Finlands-hjelpa”.¹⁸³ Også i *Vår Skole* gjøres lærerne oppmerksomme på situasjonen i Finland.¹⁸⁴

I blad nummer 23 i 1940 i *Norsk Skuleblad*, den 8.juni, kom det et skriv om ”skoletilhøva” i Bjørgvin og Nidaros bispedømme.¹⁸⁵ Dette er noe av det første man leser i om hvordan tilstanden til skolebygningene i Bergen og Trondheim, og områdene rundt, har blitt rammet av okkupasjonen. Det rapporteres om store ødeleggelse av skolehus i mange byer rundt

---

¹⁸⁰ Røger 1989: 1.

¹⁸¹ *Norsk Skuleblad*. Nr 1 i 1940, side 1.

¹⁸² <http://www.regjeringen.no/nb/dep/kd/dok/nouer/1995/nou-1995-9/4/3.html?id=427444>

Regjeringen. Normalplanen fra 1939. Aksessert 2.2.2014.

¹⁸³ *Norsk Skuleblad*. Nr 1 i 1940, side 7.

¹⁸⁴ *Vår Skole*. Nr 4 i 1940, side 47.

¹⁸⁵ *Norsk Skuleblad*. Nr 23 i 1940, side 319.

Trondheim, som for eksempel Steinkjer og Namsos, men det er stengingen av de fleste skoler som er hovedfokuset i artikkelen. Røros og Trondheim måtte stenge skolene ”som truleg heller ikkje kjem i gang for det fyrste.”¹⁸⁶ Artikkelen er et informativt skriv til lærere rundt om i landet, om hvordan krigen påvirket andre lærere og deres virke, først og fremst i Bergen og i Trondheim.

Det er først i blad nummer 25, den 22 juni 1940 av *Norsk Skuleblad*, at vi får en hovedartikkel i dette medlemsbladet rettet mot lærerne og deres virke med tanke på krigen etter okkupasjonen av Norge.¹⁸⁷ Artikkelen begynner med en sitering av paragraf 1 i skoleloven, som sier at ”Folkeskolen skal hjelpe til å gi barna en kristelig og moralsk oppdragelse og arbeide for å gjøre dem til nyttige mennesker både åndelig og legemlig”.¹⁸⁸ Dette vitner om at *Norsk Skuleblad* kanskje prøver å ta en stilling til krigen, nemlig at folkeskolen med sine verdier skulle bestå. Men hva var disse verdiene? Dette var verdier som også nazistene trodde på, så dermed kunne dette være et forsøk på å ikke irritere okkupantene. Artikkelen sier dermed at lærerne allerede har en plikt ovenfor sine elever, og at de selv i krigstid ikke skal glemme denne, men det er opp til hver lærer å tolke hva som menes med dette.

Artikkelen fortsetter med ”Den situasjonen vårt land er kommet opp i, kaller på alle ansvarsbevisste kvinner og menn.” og ”Det går som et rop over landet i dag: Bli på din post og yt det du evner!”.¹⁸⁹ Disse sitatene viser til at det var ønskelig at lærerne holdt sin post, sin stilling, i skolen. Hva kan dette si oss? På den ene siden kan det si at man ville styrke motet til lærerne, og å fortelle dem at de fremdeles måtte fortsette sitt arbeid. De skulle ikke bukke under for nazistene og krigen. Du skulle stå på sin post og ha troen på sitt yrke. For hvem skulle ta over etter dem dersom de forlot sin post? Nazistiske lærere? På den andre siden kan sitatet si at lærerne måtte bli ved sin post, for å fremdeles få skolene til å fungere, slik at det ikke ble vanskeligheter for nazistene. Kanskje forfatteren mener at de skulle bli ved sin post, ”holde hjulene i gang”, slik at alt skulle foregå uten noen problemer, og at de ikke skulle stå i veien for tyskerne. Dette stemmer bedre overens med den nøytrale politiske holdningen lærerorganisasjonene prøvde å holde under krigen.

---

¹⁸⁶ *Norsk Skuleblad*. Nr 23 i 1940, side 320.

¹⁸⁷ *Norsk Skuleblad*. Nr 25 i 1940, side 343.

¹⁸⁸ *Norsk Skuleblad*. Nr 25 i 1940, side 343.

¹⁸⁹ *Norsk Skuleblad*. Nr 25 i 1940, side 343.

Videre fortsetter artikkelen med at man skal også ”hjelp barna... og gjøre dem nyttige mennesker både åndelig og legemlig”. Igjen kan dette tolkes som at man måtte holde hjulene i skolen i gang, slik at det ikke stoppet opp, noe som var negativt for nazistene. Artikkelen fortsetter også med å oppfordre lærerne til å ikke ”la hendene synke”, men alltid fortsette med sitt arbeid, for det er nå elevene i Norge trenger det som mest. Lærerne må ikke slutte med oppdragelsen av elevene. Artikkelen oppfordrer lærerne til å være ”vår ansvarsfulle oppgave voksne og verdige”, og hjelpe elevene gjennom alle rykter og uro.¹⁹⁰ Artikkelen avsluttes med å si ”La oss aldri miste troen på vår gjerning!”.

Alle disse sitatene kan tolkes både som utsagn til å gjøre motstand, men også til å holde med nazistene. Dette ble kanskje gjort for å ikke provosere okkupasjonsmakta. Dersom det ble skrevet noe helt klart uvennlig mot tyskerne, så fikk det konsekvenser. Det var viktig å velge sine ord med omhu, og så fikk lærerne selv tolke disse ordene, og legge sin mening i dem. Dette viser seg å være gjeldende også i andre medlemsblad. Den 15. juni 1940 kan man i en artikkel av Rebekka Selte lese om ”Oslo-skolene i dag” i *Vår Skole*. Her leser man ”I disse dagene har vi mer enn noensinne ellers fått oppleve hvor fast en plass skolen har i barnas hjerte og i foreldrenes bevissthet. Det viste seg at i den ytterste nød da mange ikke visste hvor de skulle vende seg, søkte de til skolen.”¹⁹¹ Artikkelen fortsetter med å forklare situasjonen i Oslo-skolene, med rekvirerte skoler og plassmangel, og avsluttes med ”Sterkere enn noensinne lyr kravet til oss lærere: Retten og plikten til å føre barna våre fram til en sterk, ansvarsbevisst ungdom.” Her er et eksempel på at det som skrives i medlemsbladene kan tolkes både for og i mot nazismen. Om ikke det, så kan det i alle fall sies at det er få bastante meninger og påstander mot tyskerne.

4.2.2 Møtet med krigen i Trondheim

Hvordan var Trondheims lærernes første møte med krigen og hva gjorde de når krigen brøt ut? Lærerne på Berg skole i Strinda kommune var den 9. april samlet på lærerværelset og diskuterte hva de skulle gjøre videre.¹⁹² Dette var også tilfellet ved flere skoler i Trondheim. Lærerne var enten på skolen sammen og diskuterte situasjonen, eller så hadde de allerede fått beskjed fra annet hold at krigen hadde kommet til byen, og dermed ikke møtt opp på

---

¹⁹⁰ *Norsk Skuleblad*. Nr 25 i 1940, side 343.

¹⁹¹ *Vår Skole*. Nr 24 i 1940, side 249.

¹⁹² Andersson 1981: 19.

skolebygget. Ved mange skoler fikk elevene beskjed fra lærerne om å dra hjem igjen da de kom på skolen. Dette skjedde også med Per Olav Tiller som bodde på Møllenberg. ”På skolen var det mange tyske soldater. Vi fikk beskjed fra overlærer Snekvik - som kalte sammen alle ungene i skolegården – om bare å gå rolig hjem, høre på radio, og så ville vi nok få vite hva vi videre skulle gjøre.”¹⁹³ Dette var nok et råd overlærer Snekvik også ville at lærerne skulle følge. Birgit Munkebye forteller at på Ila skole var det snakk om at Trondheim skulle bombes, så alle dro hjem i hui og hast. Birgit Munkebye selv med familie ble evakuert ut av byen samme dag, i redsel for at det skulle skje noe med byen.¹⁹⁴ Ved Kalvskinnet skole var det kaos morgenen 9.april, og raskt etter dette var både lærere og elever spredt ut over bygdene i Trøndelag.¹⁹⁵ Her ser vi at både lærere og elever ble evakuert ut av Trondheim og ut på bygdene raskt etter at byen ble okkupert. Man hadde ikke tid til å tenke så mye over hva som hadde skjedd den morgenen, og man var mest fokusert på å komme seg i trygghet. Krig var fremdeles noe ukjent for både lærere og elever ved Trondheimsskolene.

Hva husker elevene at skjedde med lærerne når de kom på skolen? Snakket de med noen av lærerne sine? De færreste av de som var elever under krigen kan huske å ha snakket med lærerne sine morgenen den 9. april. Willy Mattson fra Lilleby skole dro hjem igjen fordi skolen var stengt og dermed snakket han ikke med noen av lærerne sine før han kom tilbake på skolen igjen høsten 1940.¹⁹⁶ Per Håkon Rein fra Ila skole forteller at noen av hans lærere ble arrestert helt i starten av krigen. De var gamle offiserer som hadde blitt lærere senere i livet”.¹⁹⁷ Var tyskerne redde for at gamle offiserer skulle være en trussel? Var det en trussel at de jobbet i skolen og kunne påvirke barna på noen måte? Rein forteller videre at de lærerne som hadde blitt arrestert, kom tilbake til skolen på høsten i 1940, så de kunne ikke vært en så stor trussel likevel.¹⁹⁸ Dette var likevel skremmende for lærerne, fordi man så at kollegaer ble arrestert helt uten videre i starten av krigen.

---

¹⁹³ Tiller 2004: 14.

¹⁹⁴ Intervju med Birgit Munkebye.

¹⁹⁵ Børsting 1987: 18.

¹⁹⁶ Intervju med Willy Mattson.

¹⁹⁷ Intervju med Per Håkon Rein (1).

¹⁹⁸ Intervju med Per Håkon Rein (1).

4.3 Lærerne i klasserommet

Hvordan ble krigen først fortalt om i klasserommene av lærerne? Fikk de fortalt noe til elevene i det hele tatt? Per Håkon Rein forteller at han, i likhet med Willy Mattson, ikke hadde kontakt med noen av lærerne før han ble evakuert ut av byen.¹⁹⁹

4.3.1 En ensom jobb? Lærerens identitet

Skolene i Trondheim startet som nevnt opp igjen høsten 1940. Hvordan påvirket krigen undervisningen for lærerne? I jubileumsboken for Strinda skole står det at ”Situasjonen var likevel verst for lærerne. De som ble plassert helt alene med sin klasse, følte savnet av kollegaer å snakke med. Under så ekstraordinære forhold ville det vært godt å kunne drøfte situasjonen med andre.”²⁰⁰ Å være lærer ble ofte en ensom jobb under krigen, fordi man ofte måtte flytte rundt i ulike ”klasserom” med klassene sine, og dermed ikke fikk mulighet til å knytte bånd med andre lærere. Vanskelig var det også å være eneste voksen i klassen i en så spesiell tid. Det å passe på så mange elever var et veldig stort ansvar å ha, med for eksempel tanke på flyalarmer, og det er lett å forstå at mange lærere følte seg alene, og ofte overveldet.

Det var flest kvinnelige lærere rundt om på skolene i Trondheim kommune. På Bispehaugen skole var det den 10. november 1943 19 lærerinner, og 12 lærere. På Ila skole var det 18 lærerinner og 8 lærere, og på Kalvskinnet skole var det 11 lærerinner og 6 lærere.²⁰¹ På de vanlige folkeskolene i Trondheim kommune var det 54 lærere og 87 lærerinner.²⁰² De fleste av mine informanter forteller at de hadde lærerinner som ”hovedlærere” og at de mannlige lærerne som oftest bare hadde enkeltfag.²⁰³

Tidligere, før krigen, var læreren det klare overhodet i klassen, den som bestemte. Så klart måtte lærerne forholde seg til rektor og kollegaer, men de hadde selv ansvar for sine klasser og undervisningen for hver time. Man hadde et pauserom der man kunne snakke med kollegaer, en base på sin skole. Når krigen kom ble dette forandret. Man hadde fremdeles sin

---

¹⁹⁹ Intervju med Per Håkon Rein (1).

²⁰⁰ Børsting 1987: 18.

²⁰¹ Trondheim byarkiv, Trondheim kommune, Lilleby skole, Arkivsaker – NS-tiden 1942-1943, boks Da – L0032, Trondheim skoleinspektørkontor 10.11.1943.

²⁰² Trondheim byarkiv, Trondheim kommune, Lilleby skole, Arkivsaker – NS-tiden 1942-1943, boks Da – L0032, Trondheim skoleinspektørkontor 10.11.1943.

²⁰³ Intervju med Per Håkon Rein (2).

egen klasse, og kontroll over den, men ikke i det samme klasserommet. Man hadde heller ikke det samme fellesskapet med kollegaer som før, ikke lenger et pauserom å gå til. Okkupasjonsmakten og krigen hadde tatt ”kontroll” og bestemte over læreren, og dermed var de ikke det klare overhodet i klasserommet lenger. Læreren måtte passe seg for å ikke oppføre seg på ”feil” måte, fordi da kunne det få store konsekvenser. Et eksempel på dette er fra Sandefjord, der en lærerinne ble sendt til avhør for å ha sunget ”engelskvennlige” sanger i timen.²⁰⁴

4.3.2 ”Alltid der”

Lærerne blir av de fleste beskrevet som fyrstårn, en trygghet, som ”alltid var der”.²⁰⁵ Det virker som om lærerne gjorde sitt ytterste for å få være med klassen sin, og for å være støttende og sikker i en tid hvor alt var så usikkert. Willy Mattson fra Lilleby skole forteller at ”under krigen så hadde vi lærerne med oss når vi ble forflyttet...”.²⁰⁶ Per Håkon Rein forteller også at det var trygt at man hadde med seg læreren fra Ila-skolen.²⁰⁷ Læreren ble en trygg havn i en uforutsigbar hverdag for mange små barn. Elevene måtte som oftest ha skole på steder de ikke hadde vært før, og dette kunne være en skummel opplevelse. Derfor ble læreren en trygg person midt opp i alt det ukjente. Birgit Munkebye forteller også at hun hadde samme læreren som fra før krigen, og at denne læreren var med klassen sin over alt.²⁰⁸ Ved å ha med seg læreren sin rundt omkring i Trondheim på denne måten, så knyttet også barna sterke bånd til lærerne sine. Dette gjenspeiles i dag, da de fleste av informantene husker navnet på alle lærerne de hadde under krigen.

4.3.3 Undervisningen

Det er vanskelig å si noe om hva som ble undervist i alle klasserommene i Trondheimsskolene, og om det skjedde noen endringer i undervisningen under krigen. Som vi har sett på i kapittel 3, så beholdt man Normalplanen fra 1939. I samme kapittel nevnes at mange av de som gikk på skole under krigen ikke husker mye av det pensum de hadde på skolen og hva lærerne lærte bort. Dette kommer i stor grad av at det er over 70 år siden det

---

²⁰⁴ Hagemann 1992: 197.

²⁰⁵ Intervju med Birgit Munkebye

²⁰⁶ Intervju med Willy Mattson.

²⁰⁷ Intervju med Per Håkon Rein (3).

²⁰⁸ Intervju med Birgit Munkebye.

var krig i Norge, og naturlig nok så husker de færreste veldig mange detaljer fra så mange år siden. Likevel kan det argumenteres for at pensum, det som ble lært bort på skolen, ikke var hovedfokuset for elever under de fem årene krigen var i Trondheim. Fokuset, og det de eldre husker mest, er heller på andre aspekter av krigen, som for eksempel rampestreker og slåsskamper med andre skoler. Likevel så mener de fleste informantene at de aldri led noen nød på skolen, og at de ”lærte alt de skulle lære”, selv om det var krig.²⁰⁹

Noe som også i noen grad preget selve undervisningen var utbyttinger i lærerstaben. Skjedde det noen forandringer i lærerstaben i skolene i Trondheim? Det virker som om de fleste lærere holdt sin post under krigen, selv om det var mange endringer i både hvor og når de skulle holde timer. Per Håkon Rein forteller som nevnt at noen av hans lærere ble arrestert helt i begynnelsen av krigen, men at de slapp ut av fengsel og var tilbake som lærere på høsten i 1940.²¹⁰ Willy Mattson forteller at noen av hans lærere forsvant under krigen, og han mener at det var fordi de var NS-lærere og ble plassert på andre skoler, da kanskje for å holde øye med lærere på disse skolene.²¹¹

Fikk lærerne noen informasjon om hvordan de skulle forholde seg til undervisningen utover krigen? Som nevnt tidligere kunne det være vanskelig å tolke og forstå de ulike medlemsbladene til lærerorganisasjonene da de fremdeles kom ut under krigen. Det virket som om de i noen grad prøvde å unngå å være for bastante, og lage for mye trøbbel for tyskerne. Senere ble disse lærerorganisasjonene og medlemsbladene forbudt. Da ble det vanskelig å få informasjon fra høyere hold, spesielt fra ikke-nazistiske stemmer.

4.3.4 Lærernes ressurser i skolen – klasserom og kritt

Hva skjedde med lærernes ressurser under krigen, og hvordan løste de den eventuelle ressursmangelen? Og hvordan påvirket dette lærerne? Fra tidligere kapittel husker vi at elevene og lærerne hos de fleste av Trondheimsskolene måtte flytte fra skolen, til andre lokaler, fordi skolen ble rekvirert og brukt av tyskerne. Naturlig nok ble det da vanskelig å få alt utstyret som skulle være i et klasserom. Ofte måtte lærerne nøye seg med provisoriske løsninger til pulter og stoler til alle elevene, dersom klassen holdt skole steder som ikke var

---

²⁰⁹ Intervju med Kirsten Meland.

²¹⁰ Intervju med Per Håkon Rein (1).

²¹¹ Intervju med Willy Mattson.

skoler i utgangspunktet, som for eksempel hos privatpersoner. Det var ofte både trangt og kaldt i de nye ”klasserommene”, og ofte kunne det være mangel på tavler og kritt, men lærerne mistet ikke motet av den grunn.²¹² Lærerne og elevene, gjorde det beste ut av situasjonen.²¹³ Frøken Sofie Herstad sier til Adresseavisen den 15.10.1940 at ”så godt og glatt som nu har skolearbeidet aldri gått...” da hun forteller om det nye ”klasserommet” i Erling Skakkes gate, som hennes pikeklasse fra Bispehaugen skole har tatt i bruk.²¹⁴ Det ble morsomt for elevene å ha nye spennende klasserom, i alle fall i en periode, og dermed kanskje de glemte hvorfor de måtte flytte fra skolene sine. Hvor morsomt og spennende det var etter hvert som krigen gikk sin gang, og elevene fremdeles måtte flytte mellom ulike steder å ha skole, er uvisst. Mest sannsynlig var det ikke like morsomt etter hvert som tiden gikk. Om flyttingen fra skolen og pendlingen forteller Birgit Munkebye at ”vi pendlet mye. Vi var for eksempel på Handelsgymnasiet. Og så var vi privat. En del privat hos lærerne og sånn.”²¹⁵ Dette må også ha påvirket lærerne. Tenk å ha en hel skoleklasse med barn hjemme hos seg! Også Kirsten Meland forteller at de var hjemme hos en lærerinne og hadde skole.²¹⁶ ”Hjemme” fikk en ny betydning for mange under krigen, fordi hjemmet kunne bli brukt til så mangt, også til klasserom.

På Singsaker skole fikk lærerne beskjed om å være sparsomme når det kom til materiellet på skolen, ”Dette gjelder særlig pennesplitter, blyanter, skolekritt, viskelær, farvestifter og farvekritt.”²¹⁷ Det var rasjonering på alt under krigen, og det merket man også på skolene. På Singsaker skole fikk lærerne også føle på at de var en av få skoler i Trondheim som ikke ble rekvirert av tyskerne. Fordi skolen ikke ble brukt av tyskerne, så ble elever fra mange andre skoler i Trondheim sendt til Singsaker for å gå på skole der. Dette førte selvfølgelig til at det ble plassmangel på skolen. Dette i sin tid førte til at skoledagen måtte utvides, slik at flere klasser fikk brukt klasserommene. Slik ettermiddagsundervisning kunne foregå helt frem til klokken 17.50 på ettermiddagen, noe som førte til en påkjenning for både elever og lærere.²¹⁸ Det var lange dager for både store og små, og lærerne måtte ofte jobbe utover kveldene.

---

²¹² Lorentzen 1992: 73.

²¹³ Lorentzen 1992: 73.

²¹⁴ *Adresseavisen*, 15.10.1940.

²¹⁵ Intervju Birgit Munkebye.

²¹⁶ Intervju med Kirsten Meland.

²¹⁷ Berge 1965: 20.

²¹⁸ Berge 1965: 20.

Læreren var også en stor ressurs i hverdagen for elevene. Mange lærere ville hjelpe, og endret sitt arbeidsinnhold under okkupasjonen. Læreren hadde mange typer arbeid. Mine informanter forteller at lærerne delte ut svenskesuppe og danskesuppe i tillegg til å undervise. På Singsaker skole fikk elevene matpakker både fra Sverige og Danmark, og barna fikk ”skolesuppe”.²¹⁹ Læreren fikk dermed flere ”yrker” under krigen, og ble en ansvarsperson for at mange små mennesker fikk mat. Læreren også da et større ansvarsområde under okkupasjonen. I et skriv fra skoleinspektøren den 27. mai 1943, står det at:

”Tross gjentakende advarsler gjennom presse og kringkastning om å utvise forsiktighet ved funn av sprengstoffgjenstander, viser det seg ofte at både barn og voksne behandler slike gjenstander på en skjødesløs måte – med de tristeste ulykker til følge. Jeg ber derfor skolestyret pålegge lærerne at de innskjerper elevene å utvise den største forsiktighet ved funn av denne art”.²²⁰

Her ser man at lærerne forventes å passe på elevene, slik at ingen blir skadet eller drept av for eksempel granater. Dette var en ny arbeidsbeskrivelse for lærerne. Aldri tidligere hadde lærerne måtte passe på slik at barna ikke ble skadet av krigshandlinger rundt skolene.

4.4 Hvordan forholdt lærerne seg til krigen?

Hvordan påvirket krigen Trondheimslærerne? Var de redde eller var alt som vanlig, som før krigen? Hvordan ble de oppfattet av elevene? Både Birgit Munkebye og Per Håkon Rein forteller at lærerne deres var strenge, både før og under krigen. De ikke merket så stor forskjell på lærerne.²²¹ Dette var kanskje et grep gjort av lærerne, å ikke virke redde eller stresset for å skremme barna. Tidligere har vi sett på at lærerne ”alltid var der”, som en sikker havn for barna. Når alt annet var annerledes og nytt, så fantes læreren der til å minne dem på at noe fremdeles var som før.

---

²¹⁹ Berge 1965: 21.

²²⁰ Trondheim byarkiv, Ila skole: saksarkiv – skolebespisning (1941 – 1944), boks DA – L0026, Skriv fra skoleinspektørkontor 27.5.1943.

²²¹ Intervju med Per Håkon Rein (3) og Intervju med Birgit Munkebye.

Høsten og vinteren 1940/1941 ble det fra sentralt hold gjort grep for å endre skolenes styringsordning på alle nivåer, og skoledirektørene i de fleste fylker var lojale NS-folk.²²² Trondheims lærerlag sin jubileumbok forteller at Trondheimsskolen ble av-demokratisert i et brev fra statsråd for kirke og skole Ragnar Skancke den 21. januar 1941. I dette brevet sto det:

”Til Trondheim skolestyre. Departementet gjør herved kjent at Trondheim skolestyre i med før av forordning om den kommunale forvaltning av 22. oktober 1940 pålegges å nedlegge sine funksjoner, samtidig som disse overtas av lærer Birger Nordstrand, Lademoen folkeskole og direktør Per Skarland, Trondheim Handelsgymnasium som rådgivende medlem. Ombyttet blir å sette i verk straks.”²²³

Her ser man at Trondheim skolestyre skulle nedlegge sine funksjoner, og disse skulle overtas av NS-menn.²²⁴ Men Birger Nordstrand protesterte mot denne utnevnelsen. Det kan spekuleres i om dette var dette fordi han ikke var NS-mann?

4.4.1 Motstand

Medlemsbladene for lærerlaget og lærerinneforbundet ble som nevnt slått sammen til medlemsbladet *Den Norske Skole* i 1942. Frem mot dette hadde NS-myndigheten lenge ønsket å ta kontroll over lærerorganisasjonene. Den 18 juni 1941 ble 11 organisasjoner oppløst, mens 26 ble satt under kommissarisk ledelse.²²⁵ De gamle lederne av organisasjonene ble avsatt, og nye NS-folk ble satt dit i stedet. Dette førte til en masseaksjon fra lærernes hold, der det gikk en parole om å melde seg ut av de nazistisk ledede organisasjonene.²²⁶ De fleste lærere meldte seg dermed ut av sine organisasjoner i protest. Dette skjedde også i Trondheim, der det ble en masseutmeldelse av lærere fra og med den 1. juli i 1941.²²⁷ Den 1. februar 1942 dannet Quisling sin nasjonale regjering, og den 5. februar kom hans mottrekk mot lærerne. Nå kom Lov om Norges Lærersamband, som gjorde alle norske lærere pliktige medlemmer av Norges Lærersamband, som skulle være den eneste tillatte lærerorganisasjonen i landet.²²⁸

---

²²² Hagemann 1992: 191.

²²³ Tor Eggen, *Okkupasjon 1940 – 1945 og de følgende 25 år. I Trondheim lærerlag 150 år. 1845 – 1995*. Trondheim 1995: 81.

²²⁴ Eggen 1995: 81.

²²⁵ Hagemann 1992: 198.

²²⁶ Hagemann 1992: 198.

²²⁷ Eggen 1995: 81.

²²⁸ Hagemann 1992: 200.

Dette førte igjen til en masseprotest fra lærerne, der 12 000 av landets 14 000 lærere protesterte skriftlig mot de lovene som hadde blitt vedtatt den 5. februar.

I kjølvannet av denne protesten ble mange lærere fra både Trondheim og Strinda utkommandert til en arbeidsleir på Ørlandet.²²⁹ Under lærerstriden i 1942 ble flere lærere fra både Ila skole og Lademoen skole arrestert.²³⁰ Lærere som ble arrestert og sendt bort fra Trøndelag, ble internert enten på Falstad eller Ørlandet.²³¹ Også på landsbasis ble lærere arrestert og sendt til arbeidsleirer. Over tusen lærere ble først arrestert, for å så interneres på kretsfengsel og andre lokaler.²³² 499 av disse lærerne ble etter dette sendt til Kirkenes for tvangsarbeid der.²³³

Også på "landet" fikk skolene oppleve krigen og tyskerne på nært hold. Berg skole var som nevnt en del av Strinda kommune, og ikke en del av byen Trondheim i 1945. Lærere på Berg skole ble spesielt utsatt for tyskernes unåde. Skolen ble beskyldt for å være "kongelig propagandasentral", og det ble foretatt undersøkelser og forhør av både lærere og elever fra høsten 1941.²³⁴ I 1942 ble 4 lærere på Berg skole arrestert, hvorav to ble sendt til Falstad direkte, og en ble sendt til Ørlandet for å senere bli sendt til Falstad.²³⁵ Overlærer Arnljot ved Bispehaugen skole ble arrestert høsten 1942 og var blant gislene som satt i dødscellen på Misjonshotellet.²³⁶ Arnljot var heldig, og var ikke blant de ti som ble henrettet under unntakstilstanden i Trondheim. Andre lærere må ha blitt påvirket av at deres kollegaer ble sendt bort og arrestert. Det var også vanskelig for lærerne å ha full tillitt til hverandre i en slik spent periode. Dette vises fra Singsaker skole, "skulle politiske motsetninger medføre at noen av kollegaene ble arrestert, ville spenningen bli uutholdelig".²³⁷

Å "få sagt det uten å si det" ble vanlig. Det var det overlærer Hørgaard gjorde i sin tale til avgangsklassen før ferien i 1942. Han sa at "foreldre og lærere har felles interesser og samme

---

²²⁹ Hagemann 1992: 205.

²³⁰ Aspaas 1970: 106.

²³¹ Eggen 1995: 82-83.

²³² Hagemann 1992: 206.

²³³ Hagemann 1992: 207.

²³⁴ Andersson 1981: 19.

²³⁵ Andersson 1981: 19.

²³⁶ Hunnes 1973: 77.

²³⁷ Berge 1965: 22.

mål”.²³⁸ Hvilket mål var dette? I jubileumsboken til Singsaker skole står det at disse ordene kunne oppfattes som uttrykk man slår om seg på festtaler, men at: ”på bakgrunn av den kamp som hadde funnet sted under ”brenselsferien” og senere, blir ordenes valør en helt annen”²³⁹ Målet var å kjempe videre, slik lærerne hadde gjort i ”brenselsferien”, det vil si arrestasjonen av lærerne. Men de måtte passe seg for å si noe som helt klart kunne bli tolket til å være kritikk av tyskerne. Derfor måtte man si ting uten helt å si dem. Dette var nok standarden over alt både blant vanlige folk og lærere. Dersom de skulle si noe om nazistene eller okkupasjonen, måtte de passe på at det ikke var noen der som kunne ”sladre”. Da var det nok heller lettere å snakke litt i kode, slik at ikke alle, spesielt tyskerne og de tyskervennlige, forsto. Den sivile motstanden i Norge var gjerne uorganiserte motstand som foregikk i det stille og var ofte var symbolsk. Tydelige symboler var binders, kongeblomst, ”H7”-tegn og andre symboler for samhold.²⁴⁰ Å gå med rød lue var også symbolsk.

Var det noen lærere som flyktet fra sin post? I et rundskriv fra sosialrådmannen Johan H. Selnæs til kommunens etater den 28. april 1943 står det om tjenestemenn som flykter fra landet. Rundskrivet sier at:

”Det er blitt konstatert at det fra norske myndigheters side først blir meldt fra så sent til mitt tjenestekontor og åpenbart også til det norske statspoliti, når tjenestemenn ved disse myndigheter blir borte fra sin tjeneste, at ettersøkelse neppe har utsikt til noe resultat i tilfelle det blir bekreftet at vedkommende har til hensikt å forsøke å flykte ut av landet”.²⁴¹

Norske myndigheter meldte i fra at tjenestemenn blir borte, men for sent. Dette kan beskrives som motstand siden myndigheten, det vil si okkupasjonsmakten, fikk beskjed alt for sent om at tjenestemenn har flyktet fra landet.

Det var også solidaritet i mellom lærere. Det fantes en ”økonomisk hjelpefront” som, dersom en lærer ble avsatt eller arrestert, ga han eller de pårørende samme lønn som før. Alle pålitelige lærere betalte 5% av sin lønn til dette hjelpearbeidet så lenge krigen varte.²⁴² Dette

---

²³⁸ Berge 1965: 22.

²³⁹ Berge 1965: 22.

²⁴⁰ Eriksen 1995: 76.

²⁴¹ Trondheim byarkiv, Ila skole: saksarkiv – skolebespisning (1941 – 1944), boks DA – L0026, Rundskriv fra sosialrådmannen 23.4.1943.

²⁴² Eggen 1995: 84.

kan ikke direkte kalles motstand, men det er et tegn på at lærerne holdt sammen i krigen. Og at de støttet den som hadde blitt arrestert, selv om den personen kanskje hadde blitt arrestert for motstand.

Mange lærere var redde for hva konsekvensene av motstandsarbeid, men også symboler som elevene brukte. Per Olav Tiller forteller at han og hans kamerater tråkket et stort "H7" i nysnøen i skolegården. Da kom en lærerinne springende og ropte "Få det vekk! Få det vekk!"²⁴³

4.4.2 Tyskerne i byen – nazistiske lærere?

Per Håkon Rein forteller om at det var tyskere som gikk rundt på skolegården, hånd i hånd med lærerinner.²⁴⁴ De tyske soldatene holdt seg for det meste til sine egne lokaler, som ironisk nok var elevenes gamle skoler. Men dersom det var bråk så kom de på stedet ganske fort.²⁴⁵ Hvor enn barna gikk støtte de som oftest på tyskere. Men påvirket tyskerne lærerne i deres arbeide i hverdagen? Per Munkebye og Birgit Munkebye forteller at det sjeldent var tyskere på deres skole.²⁴⁶ Likevel var det en tysk tilstedeværelse i Trondheim by, og barna så tyskerne i gatene hver dag.

Men hvor går grensen på å være "jøssing", "stripete" og nazist? Og var det forskjellig fra mann til dame? Disse lærerinnene som Per Håkon Rein forteller om var muligens ikke nazister, ei heller stripete. De trengte ikke å holde med de nazistiske verdiene i det hele tatt. Kanskje de gjorde det de gjorde for å redde seg selv fra en vanskelig situasjon? Eller kanskje de faktisk gjorde det fordi de var forelsket? Det er vanskelig å diskutere dette, fordi det er vanskelig å vite hvilke forutsetninger disse menneskene hadde. Videre virker det som om det var lettere å dømme kvinnene og jentene som hadde kontakt med tyskerne. Flere av de jeg har intervjuet snakker om "Scheinene", tyskertøsene.²⁴⁷ Og det faktum at Per Håkon husker at de kvinnelige lærerne gikk rundt i skolegården med tyskerne, viser til at dette var "viktig" å huske for ettertiden, og at han på noe nivå husker at det de kvinnelige lærerne gjorde var feil. Tyskertøsene, de som hadde hatt omgang med tyske soldater, ble kraftig straffet etter krigen.

---

²⁴³ Tiller 2004: 81.

²⁴⁴ Intervju med Per Håkon Rein (2).

²⁴⁵ Intervju med Per Håkon Rein (2).

²⁴⁶ Intervju med Per Munkebye og Birgit Munkebye.

²⁴⁷ Intervju med Per Håkon Rein (1) og Per Munkebye.

Per Munkebye forteller at han så at flere jenter fikk barbert hodene sine, og ble offentlig straffet, gjerne mens mange sto og så på.²⁴⁸ Ingar Kaldal skriver i sin bok om veiter og gater i Trondheim at ”for menn innebar okkupasjonen ein omfattande kontakt med okkupantane gjennom formidling av arbeid, varer og teneste”.²⁴⁹ Og videre ”sjølv om det må ha vore noe mange var med på, var det ikkje noe som kom til å ned felle seg i minna frå krigen som ”omgang” med tyskarar”.²⁵⁰ Mannfolkene hadde som regel også en stor del omgang med tyske soldater under okkupasjonen. Men her vi at den mannlige omgangen med tyskerne som oftest ikke fikk like store reaksjoner og konsekvenser som den kvinnelige. Videre kan det diskuteres om det var mulig å ikke ha noe med tyskerne i det hele tatt. Man måtte jo være forholdsvis vennlig mot dem, og omgås dem til tider, siden det alltid var tyskere i gatene og i byen. Det var vanskelig å unngå å møte tyskere på daglig basis, og dermed var det vanskelig å ikke ”omgås” tyskere. Og dersom man var ufin, og kranglet med de tyske soldatene, så kunne det bli ansett som en trussel, og det kunne bli sett på som motstand.

Per Munkebye som gikk på ”Kommen” fra høsten 1940 forteller at han hadde litt av hvert av lærere.²⁵¹ Han forteller videre at han hadde en nazistisk lærer som underviste i engelsk. Men de måtte slutte med engelsk, så da fikk de en tysklærer i stedet. Han forteller videre om tysklæreren sin, og at han ikke var ”tyskvennlig”.²⁵² Også fra andre deler av landet kan man se at nazistiske lærere ble reagert på av elevene. I boken *Farfar forteller: Okkupasjonstiden* forteller Ole Lundberg som bodde på Strømmen om at han fikk en nazistisk lærerinne da han startet i tredje klasse høsten 1940.²⁵³ Han likte denne lærerinnen svært godt, helt frem til det kom frem at hun var nazist, fordi hun hadde et solkors på jakkekraven. Etter dette ville ikke han eller noen av hans kamerater snakke med denne lærerinnen. Elevene følte også en solidaritet til de lærerne som ble sendt bort på arbeidsleirer under unntakstilstanden. ”Læreran vart jo sendt nordafor te Finnmarka. Men æ va no med... æ va no med ein gang og banke opp en nazistlærer. Vi banka'n opp. Vi va tre støkker. Vi va 14 år. Vi banka opp'n vi”.²⁵⁴

---

²⁴⁸ Intervju med Per Munkebye.

²⁴⁹ Ingar Kaldal, *Veit og gate. Daglegliv i Midtbyen i Trondheim 1880 – 1950*. Oslo 1997: 408.

²⁵⁰ Kaldal 1997: 408.

²⁵¹ Intervju med Per Munkebye.

²⁵² Intervju med Per Munkebye.

²⁵³ Ole Lundberg, *Farfar forteller: Okkupasjonstiden. Barndomsminner 1940 – 1945*. Skjetten 2010: 31.

²⁵⁴ Sverresborg Trøndelag Folkemuseum, Intervjuprotokoll, Tilverksnummer FTT i 1991 14/1601, Intervju: 25.3.1991.

Var det noen forskjell på de høyt oppe i ”systemet” sammenliknet med de ”vanlige” lærerne, som for eksempel forskjell på lærere og rektor? Var de høyere oppe mer ”stripete”, eller kanskje også nazister? Skolepersonell høyt oppe i ”systemet”, som for eksempel rektor kunne bli byttet ut mot NS-folk. Birgit Munkebye forteller at de mente at rektoren på ”Kommen” var stripet.²⁵⁵ Som nevnt ble store endringer gjort i skolens organer på nasjonal basis høsten og vinteren 1940/1941. I Trondheim ble skoleinspektøren også byttet ut med en NS-mann. Det var trolig også lettere å anklage noen ”høyere opp” i systemet for å være både stripete og nazister, fordi de ”høyere oppe” ble også mer synlig, og det ble lettere å se om denne personen gjorde noe ”galt”.

4.5 Oppsummering

I dette kapittelet har jeg forsøkt å belyse hva som skjedde med lærerne i Trondheim under andre verdenskrig. Jeg har prøvd å se på hvordan lærerne forholdt seg til krigen. Jeg har først i kapittelet sett på innstillingen til medlemsbladene til lærerorganisasjonene. Det var hensiktsmessig for å se hva lærerne fikk beskjed om fra høyere hold, av sine organisasjoner. Videre har jeg gjennom hele kapittelet forsøkt å se på Hansen-Skovmoes påstand om at lærerne ga slipp på sine uenigheter og sto sammen om å undervise den oppvoksende slekten.

Som nevnt i tidligere kapittel så hadde skolen gjennomgått en god del endringer i årene før andre verdenskrig brøt ut og dette hadde også lærerne vært en del av. Blant annet ble mange skolebygg pusset opp og det hadde kommet ny læreplan. Like før krigen brøt ut i Europa var det fremdeles en god del uenighet blant lærerne i Norge om hvordan skolen skulle organiseres. Da krigen brøt ut ble det et fokus på å hjelpe de finske lærerne og skolebarna som led under vinterkrigen. Da krigen til slutt kom til Norge i april hadde det allerede vært snakk om at denne krigen kom til å prege den norske skolen.

Krigen førte til en endring i medlemsbladene til de ulike lærerorganisasjonene. De holdt en veldig nøytral linje og de var redde for å være bastante eller påstå noe som kunne bli tatt ille opp av okkupasjentene. Likevel finnes det noen eksempler på motstandstanker i bladene, med artikler som både kunne tolkes både for og i mot okkupasjonsmakten.

---

²⁵⁵ Intervju med Birgit Munkebye.

Fagbladene til lærerne ble nazifisert under okkupasjonen og de norske lærerne ble forsøkt tvangsinnmeldt i den nye lærerorganisasjonen, men de holdt i mot. NS-regjeringen prøvde å få lærerne over på sin side, men uten hell. Under læreraksjonen i 1942 ble over 1000 lærere arrestert og fengslet som følge av protester mot tvangsinnmeldingen til Lærersambandet. Mange av disse var Trondheimslærere. Mange norske lærere viste dermed at de ikke var villige til å gjøre seg til NS-medlemmer for å få beholde arbeidet sitt. De gikk heller i fengsel, og på arbeidsleirer, for sin sak. Lærerne blir ansett som en respektert gruppe for det de gjorde under okkupasjonen og at de ikke lot skolen nazifiseres.

I dette kapitlet har jeg forsøkt å se på hva som endret seg mest for lærerne under okkupasjonen. Jeg har funnet ut at det å være lærer ble en ensom jobb, fordi de ofte måtte bruke mange forskjellige klasserom rundt om i byen til klassene sine. Det fellesskapet som hadde eksistert blant lærerne på hver enkelt skole, forsvant litt i det lærerne og deres klasser ble ”spredt for alle vinder”. Lærerne ble en stor del av skolebarnas hverdag under krigen. Lærerne blir beskrevet som ”alltid der” og at de ikke endret seg fra før krigen. De var alltid sammen med klassen sin, selv om de ofte måtte bytte klasserom. De fleste lærere holdt sin post og var sammen med klassene sine gjennom hele okkupasjonen. Lærernes arbeid og ansvarsområde forandret også seg. Lærerne måtte dele ut mat fra svenske- og danskepakker og passe på at elevene ikke ble skadet av granater og annet krigsutstyr som kunne være en fare for dem. Læreren ble en mye større del av barnas liv, i at de tok en større del i det hverdagslige, med utdeling av mat. Dette reflekteres i hva mine informanter husker.

De fleste forteller at de husker alle navn på alle lærerne de hadde under krigen. De husker hva lærerne gjorde og for eksempel om noen av lærerne var spesielt strenge. Flere husker til og med hvor lærerne bodde, og hva ektefellene deres het. Dette viser også det tette båndet som barna fikk til sine lærere. Videre husker de fleste visse ting med krigen, som for eksempel de såkalte ”Scheinekvinnene” som var et hånende ord som ble brukt om norske jenter som hadde et forhold til tyske soldater. Dette sitter sterkt i minnet for de fleste og en informant husker at noen av hans lærerinner gikk hånd i hånd med tyskere.

Det var få nazistiske lærere, selv om informantene kan huske noen. Da krigen brøt ut virket det som om lærerne samlet seg, og la i fra seg uenighetene som tidligere hadde preget skolen. Det ser man på den motstanden den samlede lærerflokket utøvde mot NS-regimets regler. Fokuset var nå å ta vare på den norske skolen og elevene. Alt i alt virker det som de fleste,

selv 70 år etter, husker sine lærere og hva de gjorde for dem under krigen. Informantene husker ikke så godt hva de lærte, men at de fikk den kunnskapen de trengte fra sine lærere, er det ingen av dem som tviler på.

Kapittel 5: Hverdagen

Dette kapittelet skal handle om skolebarnas hverdag i Trondheim. Her vil jeg prøve å besvare tredje underproblemstilling: Hvordan påvirket hverdagslivet - det som skjedde utenfor skolen - skolegangen til barna i Trondheim? Dette inkluderer hvordan de hadde det både på skolen og i hjemmet, og hvordan forholdet mellom skole og hjem var. Et slikt kapittel er nødvendig for å se på hvordan skolegangen og livet på skolen ble oppfattet av elevene under okkupasjonen. Fordi så mye av hverdagslivet ble endret under krigen, preget dette også skolen. Jeg skal se på om skolen ble viktigere og om den ble et trygt sted for barna under krigen, eller om hjemmet var den trygge havnen i en ellers usikker tid. Forholdet mellom medelever vil også bli belyst i dette kapittelet. Her vil jeg også se på om det var noen av elevene som var nazister, eller hadde nazistiske foreldre, og i så fall hvordan disse ble behandlet. Det samme gjelder barn av motstandsfolk, og jødiske barn. Var disse skillene som oppsto merkbare for barna? Hvordan ble skoledagen og hverdagen for barna når ”merkelappene” fantes og ble viktigere i samfunnet?

Skoleveien er også interessant å se på. Som vi har sett på i tidligere kapittel så måtte barna som oftest bytte skolelokale siden tyskerne rekvirerte skolen deres. Hvordan påvirket dette skoleveien og det som skjedde der? Kapittelet skal altså belyse mye annet som vedrører skolen, som for eksempel tyskerne i gatene, som kunne påvirke hverdagen til barna på skolen og i hjemmet. Viktige spørsmål i gjennom dette kapittelet blir: Hva husker man fra barndommen under krigen? Og hva glemmes?

5.1 Krigen

Hvordan var det før okkupasjonen av byen? Den generelle oppfatningen var at folk følte seg trygg i Trondheim før krigen. Trondheim var en stor by, men føltes likevel liten. Man kjente de fleste i sin bydel og byen blir beskrevet som trygg å vokse opp i. Som nevnt tidligere var det et tydeligere klasseskille i byen, med Singsaker og Østbyen som to motpoler. Folk holdt seg som regel til sin del av byen. Både Per Håkon Rein og Kirsten Meland som begge er fra Ila snakker om at de sjeldent dro ”over elva” eller ”over brua” til Møllenberg.²⁵⁶ De holdt seg

---

²⁵⁶ Intervju med Per Håkon Rein (3) og Kirsten Meland.

på ”sin side”, som var Ila og Kalvskinnet, og dro sjelden til andre steder i byen, med mindre de skulle noe spesielt. Ila og området rundt var ”deres verden”.²⁵⁷

Trondheim var en forholdsvis stor kulturby, som tilbød kino, teater og musikk som en stor del av livet i byen. Per Olav Tiller forteller om mange teateroppsetninger på Trønderlag Teater. Han husker også mye musikk fra tiden før krigen.²⁵⁸ Tiller forteller også om at han var med i oppsetninger som Trønderlag Teater hadde etter okkupasjonen. Per Håkon Rein forteller også om at han dro på kino og teater før okkupasjonen.²⁵⁹ Trondheim var en kulturby, også for skolebarna, men krigen endret dette.

5.1.1 Krigen til Trondheim og til hjemmene

Det var ofte hjemme at de fleste skolebarna fikk nyss om krigen for første gang. Små ører hører ofte mer enn man tror, og det var mange som overhørte foreldrene snakke om krigen ute i Europa. Et spørsmål er om foreldrene virket nervøse for at krigen skulle komme til Trondheim? Per Håkon Rein forteller at det ble snakket veldig lite om krigen hjemme hos dem, i alle fall foran barna. Det var veldig ”hysj hysj”.²⁶⁰ Det som kan forstås på bakgrunn av denne hemmeliggjøringen er at det ble enda viktigere for barna å få med seg hva de voksne snakket om. Det som er hemmelig blir veldig spennende og mystisk, og derfor viktig å høre på. Dette var selvfølgelig forskjellig fra hjem til hjem. I Aina Thiis sin familie hadde det helt klart blitt snakket om krigen i hjemmet. De var motstandsfolk under okkupasjonen og hadde allerede tatt en stilling til nazismen før den kom til landet.²⁶¹ Også hos Kirsten Meland ble det snakket om krigen hjemme.²⁶²

Hjemmet ble ofte det stedet der barna fikk vite at krigen hadde kommet til landet og til byen. Både Willy Mattson på Lademoen og Birgit Munkebye på Ila ble fortalt at det var båter ute på fjorden morgenen 9. april. Det var mødrene deres som hadde sett båtene. Det var slik de da ble fortalt at krigen hadde kommet til Trondheim. Innen den tid hadde de hørt veldig lite om

---

²⁵⁷ Intervju med Kirsten Meland.

²⁵⁸ Tiller 2004: 43.

²⁵⁹ Intervju med Per Håkon Rein (1).

²⁶⁰ Intervju med Per Håkon Rein (1).

²⁶¹ Aina Thiis Leirdal, *Ainas Dagbok*. Trondheim 1990: 5.

²⁶² Intervju med Kirsten Meland.

at krigen kunne komme til deres by og at byen kunne bli okkupert.²⁶³ Mange foreldre var usikre på hva som skjedde den 9. april, og mange visste ikke hva de skulle gjøre. Derfor sendte en god del foreldre barna sine på skolen for å få svar og for å få vite om det fremdeles skulle være vanlig undervisning eller ikke. Willy Mattson, som gikk på Lilleby skole, ble sendt på skolen av sin mor for å få vite om det var vanlig undervisning eller ikke.²⁶⁴ Dette var en usikker situasjon for alle, ikke minst for de små. De voksne prøvde likevel så godt de kunne å ikke skremme barna. Dette er tydelig ved at mine informanter forteller at de ikke fikk vite stort fra foreldrene sine de første dagene av krigen, men at de likevel ikke var spesielt redde. Mest sannsynlig visste foreldrene ikke så mye om hva som foregikk og hvordan de skulle forholde seg til dette.

5.1.2 Hjemmet under evakueringen

Mange familier evakuerte som nevnt ut av byen i de første dagene etter okkupasjonen av Trondheim. Stedene de evakuerte til, ble nye hjem for mange familier i de første ukene og månedene av krigen. Det varierte hvor lenge de ble på evakueringsstedet. Kirsten Meland og hennes familie evakuerte opp til Tiller, men ble ikke der så veldig lenge.²⁶⁵ Andre, som Per Håkon Rein og hans familie, ble på evakueringsstedet ut over sommeren. Som nevnt i tidligere kapittel var det noen steder skole for barna under evakueringen, som for eksempel på Byåsen, men på de fleste steder så fantes ikke et slikt tilbud. Birgit Munkebye forteller at hun var i Skaun sammen med store deler av slekten, så hun følte seg aldri ensom eller redd. De hadde slektninger i Skaun og kunne derfor evakuere dit. Birgit Munkebye og hennes familie evakuerte allerede den første dagen av krigen, fordi de fryktet at Trondheim skulle bli bombet.²⁶⁶ Flere forteller at evakueringen ble som en ferie.

Evakueringen førte til et nytt type fellesskap blant de som var evakuerte sammen. Alle var evakuerte og ventet på å få dra tilbake til hjemmene sine. Alle var i en ny og uventet situasjon, der ingen visste hva som kom til å skje videre. Likevel var folk sammen om opplevelsen å være evakuert fra sitt eget hjem, noe som kunne føre til at forskjeller på folk ble mindre og de ble et fellesskap. Folk sto sammen om dette. Dette var også noe som kom til å prege hverdagen i krigen videre, også etter evakueringen.

---

²⁶³ Intervju med Willy Mattson og Birgit Munkebye.

²⁶⁴ Intervju med Willy Mattson.

²⁶⁵ Intervju med Kirsten Meland.

²⁶⁶ Intervju med Birgit Munkebye.

Evakueringen kunne også være skremmende fordi man var på et nytt sted, som man kanskje ikke hadde vært før, samtidig med at hjemmet var forlatt inne i en by som var okkupert. Birgit Munkebye var hos familie på Skaun, mens Willy Mattson var hos ”fremmede” folk som han ikke kjente fra før.²⁶⁷ Mattson forteller at han var redd når det fløy fly over gården han bodde på, fordi han ikke forsto hva som skjedde.²⁶⁸ Per Olav Tiller forteller også om spenningen da de ble evakuert til Byneset.²⁶⁹

5.2 Skole og hjem

Hvilket forhold var det mellom skole og hjem under krigen? Skolen tar en stor del av barnas hverdag og også under krigen var det slik. Det kan muligens argumenteres for at skolen var en større del av barnas liv under krigen. Som nevnt i forrige kapittel så delte lærerne ut svenske- og danskepakker til barna. Dermed ble skolen et sted hvor barna fikk mat og annet de trengte. Videre fordelte også skolen ved noen tilfeller ut sko til elevene, men da måtte elevene kjøpe disse selv og prisen var satt etter hvilken skostørrelse man brukte.²⁷⁰

5.2.1 Hverdagslivet

Hverdagslivet ble endret dramatisk da krigen kom til Trondheim, og som vi har sett så ble det en rekke nye regler å følge, både for store og små. Rasjonering, matmangel, blendingsgardiner og utgangsforbud ble en del av den nye hverdagen folk flest måtte venne seg til. ”Matauk” og ”brenselsferier” ble også en del av vokabularet til skolebarna. Kirsten Meland som gikk på Ila skole forteller at hun var på en gård utenfor Trondheim og plukket poteter under en slik ”ferie”.²⁷¹ Anne Eriksen skriver i *Det var noe annet under krigen* at:

”Historien om okkupasjonstiden – livet inne i den mørke parentes – følger i hovedsak to spor, to tradisjonslinjer. Den ene forteller om folk flest, om hverdagslivet i et okkupert land – der det var mangel på det meste. Den andre tradisjonen beskriver ulike former for organisert motstand,

---

²⁶⁷ Intervju med Birgit Munkebye og Willy Mattson.

²⁶⁸ Intervju med Willy Mattson.

²⁶⁹ Tiller 2004: 16.

²⁷⁰ Trondheim byarkiv, Ila skole: saksarkiv – skolebespisning (1938 – 1941), boks DA – L0025, Skriv fra skoleinspektørkontor 8.8.1940.

²⁷¹ Intervju med Kirsten Meland.

militærtrening, etterretning og sabotasje. Og dessuten arrestasjoner og opphold i fengsler og fangeleirer”.²⁷²

Videre fortsetter hun med å si at for kollektivtradisjonens funksjon, så må begge disse ”linjene” flettes inn i hverandre – de blir sett på som to sider av samme sak.²⁷³ Ut i fra dette kan det sies at folk flest ofte husker to viktige aspekter ved krigen. Mangelen kan sees som et av hovedtrekkene, en av hovedlinjene ved krigen og det som folk flest forbandt med hverdagslivet under krigen. Eriksen skriver at ”hovedtyngden her ligger på fortellinger om hvordan man skaffet – eller iallfall forsøkte å skaffe – mat og klær i en vanskelig forsyningssituasjon”.²⁷⁴ Altså ble rasjoneringen noe folk forbinder krigen med og noe folk husker godt fra hverdagslivet under krigen i ettertid. Det kan argumenteres for at dette er noe som folk ”velger” å huske. De husker at de var tøffe som klarte seg og at de brukte det de hadde til rådighet. I mine intervjuer har de fleste av de som var barn sagt at de klarte seg fint og at de ikke led noen nød.²⁷⁵ Også damene, mødrene, blir sett på som tøffe og sterke under denne perioden. Det var som oftest de som sto i kø i mange timer for eksempel for å få tak i fersk fisk eller kjøtt til familien.

Likevel var det noen skolebarn som slet. Historiker Anders Kirkhusmo skriver at:

”det forekom at elever i enkelte perioder måtte holde seg borte fra skolen på grunn av dårlig ernæring, og ikke minst av mange på skotøy. Skolemyndighetene forsøkte i noen grad å bøte på manglene ved å dele ut tran og arrangere skolebespisning for dem som trengte det mest”.²⁷⁶

Her ser man at skolene faktisk prøvde å hjelpe når mangelen hjemme ble for stor. Mange hadde ikke sko, fordi dette var mangelvare, og hadde kanskje heller ikke råd til å kjøpe nye sko fra skolen når dette ble tilbudt.

Flere forteller at hverdagslivet ble en vane. Folk ble vant til blendingsgardinene og rasjoneringen. Det ble bare et aspekt ved hverdagen. De jeg har snakket med har ikke fortalt

---

²⁷² Eriksen 1995: 42.

²⁷³ Eriksen 1995: 42.

²⁷⁴ Eriksen 1995: 42.

²⁷⁵ Intervju med Per Håkon Rein (1).

²⁷⁶ Kirkhusmo 1997: 282.

at hverdagslivet var dramatisk, men at det var slik det var og det de måtte forholde seg til. Barna justerte seg fort til den nye tiden, og det var nok de voksne som savnet ting mest.

5.2.2 Hjemmet – et trygt sted?

Hvordan var det hjemme? Folk flest beholdt jobbene sine og dermed var det som ”normalt”, eller i alle fall som før krigen. Men det ble flere jobber etter okkupasjonen fordi tyskerne bygget både i Trondheim og på Værnes, og trengte arbeidsfolk til dette. Anders Kirkhusmo skriver at ”enkelte firmaer påtok seg arbeid etter forespørsel fra tyskerne, mens andre, særlig de nye og uetablerte, meldte seg frivillig”.²⁷⁷ Selv om noen meldte seg til tysk arbeidstjeneste, forble de fleste i sine egne jobber. Foreldrene forble som oftest dermed i hjemmet. Birgit forteller at hennes far kjørte bil for Trondheim kommunale bakeri, en jobb han beholdt gjennom hele krigen.²⁷⁸ Noen foreldre ble mest sannsynlig arrestert eller flyktet fordi de arbeidet i motstandsbevegelsen. I det overordnede bildet virker det likevel som at de fleste barna hadde sine foreldre i hjemmet og at det ikke endret seg. Mine informanter forteller for det meste at hjemmet forble et trygt sted å være, selv om det mye uforutsigbart i samfunnet ellers. Både Per Håkon Rein og Birgit Munkebye forteller at de sjeldent var redde.²⁷⁹ Blendingsgardiner og rasjonering påvirket også hjemmet, fordi dette var nye regler som ikke hadde eksistert før.

Andre momenter med krigen, som ikke skjedde hver dag, som for eksempel flyalarmer, kunne være skremmende for barn. Kirsten Meland forteller at hun den første tiden ikke visste hva hun skulle gjøre da det var flyalarm, så hun sprang til en park og gjemte seg bak trærne der. De visste ikke hva det betød å være i krig og dermed ikke hva de skulle gjøre da første flyalarm gikk.²⁸⁰

Hjemmet er en base, så hva skjedde med dem som fikk fratatt sine hjem? For eksempel for lærerinnen som Aina Thiis Leirdal forteller om i sin dagbok. Hirden tok huset til lærerinnen, slik at de ble nærmeste nabo til skolelokalene.²⁸¹ Huset til ei jente som bodde på Ila ble også

---

²⁷⁷ Kirkhusmo 1997: 267.

²⁷⁸ Intervju med Birgit Munkebye.

²⁷⁹ Intervju med Per Håkon Rein (1) og Birgit Munkebye.

²⁸⁰ Intervju med Kirsten Meland.

²⁸¹ Leirdal 1990: 68.

tatt av tyskerne. Hun og hennes familie flyttet opp til hytta på Byåsen.²⁸² Tyskerne rekvirerte mange hus og leiligheter på Byåsen, Singsaker og andre steder for å skaffe husrom.²⁸³ I 1945 var rundt 1000 leiligheter rekvirert av okkupasjonsmakten.²⁸⁴ Dette skjedde altså mange steder i Trondheim og da måtte man flytte på seg. Da var det også fint å ha slektninger som kunne hjelpe. Tiden under krigen blir beskrevet som en forholdsvis trygg periode, hvor de fleste gjorde det beste de kunne for å hjelpe hverandre.²⁸⁵

Hjemmet var det stedet man eventuelt hørte på radio dersom man hadde det og den ikke var tatt av tyskerne. Hjemmet var også det stedet der man snakket om krigen. Her kunne folk snakke fritt, uten frykt for at noen hørte på.

5.2.3 Søsken og foreldre

Man blir definert ut i fra hvem man er sammen med og hva som regnes som gode verdier i familien. Barn med foreldre eller søsken som var motstandsfolk var ofte mer tilbøyelig å være motstandsfolk selv. Dette ser man for eksempel hos Aina Thiis Leirdal, som hadde foreldre som var motstandsfolk. Hun var helt klart motstander av det nazistiske regimet, og omtaler de tyske soldatene for rotter.²⁸⁶ Hele hennes dagbok fra andre verdenskrig vitner om et sterkt hat til okkupasjonsmakten, til de norske nazistene og alt det de sto for. Per Olav Tiller forteller likevel om familier som var veldig splittet av krigen. I én slik familie var en søster i England og en annen på tysk side på Østfronten.²⁸⁷

Søsken, helst storesøsken, påvirker sine yngre brødre og søstre enormt. Småsøsken ser som oftest opp til sine eldre søsken og prøver å følge deres eksempel. Det er flere eksempler på barn som hadde eldre søsken som delte ut flygeblader og illegale aviser. Per Olav Tillers bror Kåre delte ut illegale aviser i mørket til bestemte adresser.²⁸⁸ Per Olav fikk da høre mange

---

²⁸² Sverresborg Trøndelag Folkemuseum, Intervjuprotokoll, Tilverksnummer FTT i 1991 6/1601, Intervju: 18.1.1991.

²⁸³ Kirkhusmo 1997: 270.

²⁸⁴ Kirkhusmo 1997: 270.

²⁸⁵ Intervju med Kirsten Meland.

²⁸⁶ Leirdal 1990: 55.

²⁸⁷ Tiller 2004: 112.

²⁸⁸ Tiller 2004: 37.

spennende historier om hva Kåre hadde kommet ut for når han delte ut disse avisene. En gutt som gikk på Bispehaugen skole forteller at hans bror hadde radio, selv om det var ulovlig.²⁸⁹

Hva sa foreldrene til barna? Birgit forteller at hennes mor var veldig redd for at noe skulle skje med datteren. Hun var redd for at hun skulle bli voldtatt eller tatt av tyskere.²⁹⁰ Birgit forteller at de fleste mødre var bekymret for døtrene sine, og ikke lot dem gå ut på kveldene. Per Olav Tillers foreldre var også bekymret for situasjoner som kunne oppstå hvis barna deres hadde kontakt med tyske soldater. Tiller skriver at ”Det var helt klart hjemmefra at vi ikke skulle snakke med tyskere, vi kunne ’komme opp i noe’”.²⁹¹ Tiller forteller videre at han aldri var redd for de tyske soldatene, selv om foreldrene hans var bekymret.²⁹²

Noen barn manglet både en og to foreldre, og fikk dermed ikke de samme beskjedene hjemmefra. Willy Mattson forteller at han ble mobbet av sine medelever fordi han ”ikke hadde noen far”.²⁹³ Willy hadde en far, men foreldrene var skilt, noe som var veldig uvanlig på denne tiden. Denne tergingen påvirket hans hverdag i en veldig stor grad. Willy ble sett ned på, fordi han hadde skilte foreldre, og ”ikke hadde far”, og var da ikke ”normal” blant barna på Lilleby skole. Per Munkebye mistet også sin far i begynnelsen av 1940, da skipet hans befant seg på ble torpedert.²⁹⁴ Per ble derimot aldri plaget fordi han ikke hadde noen far, slik Willy ble.

5.2.4 Følelser knyttet til hjemmet og skolen

Hvordan ble skolebarn under andre verdenskrig påvirket følelsesmessig? Var det mye redsel og frykt? Uttrykte foreldrene og familien at de var redde, og preget dette barna? Mange forteller at livet under okkupasjonen ble en hverdag det også. De fleste av mine informanter var forholdsvis små da krigen kom til Trondheim, fra syv år og oppover, og fem krigsår er lenge for et lite barn. De fleste forteller at det til slutt ble en vane med krig.²⁹⁵ Men var det slik i alle tilfeller? Foreldre må ha påvirket barna, fortalt dem om hvordan det var før krigen,

---

²⁸⁹ Sverresborg Trøndelag Folkemuseum, Intervjuprotokoll, Tilverksnummer FTT i 1991 14/1601, Intervju: 25.3.1991.

²⁹⁰ Intervju med Birgit Munkebye.

²⁹¹ Tiller 2004: 32.

²⁹² Tiller 2004: 32.

²⁹³ Intervju med Willy Mattson.

²⁹⁴ Intervju med Per Munkebye.

²⁹⁵ Intervju med Per Håkon Rein (1) og Kirsten Meland.

og gitt uttrykk for hva de følte. Aina Thiis Leirdal nevner at man aldri sa ”hvis vi blir fri”, men alltid ”når vi blir fri”.²⁹⁶ For henne, som var litt eldre, var det en selvfølge at okkupasjonen skulle ta slutt og at tyskerne skulle ut av landet. Leirdal hadde som nevnt foreldre som var motstandsfolk.

Hva husker folk? Husker man frykten og redselen, eller har man glemt det? Er det lettere å glemme hvor redd man var fordi det ble fred og den vonde tida ble tilbakelagt? Ingen av de som var barn under krigen forteller at de var spesielt redde eller bekymrede. Det er muligens lettere å si dette i ettertid, når faren er over, og alt for det meste gikk bra.

5.3 Medelever

Medelevene var en stor del av hverdagen og skoledagen til alle elevene, og disse kunne også være et bindeledd mellom fritid og skole, siden man ofte var kamerater med de man gikk i klasse med. Derfor ble det også merkelig når det under krigen oppsto ”merkelapper” på folk, som for eksempel nazist, stripet og jøde. Hvordan forholdt skolebarna seg til dette? Og hva skjedde med samholdet og kameratskapet?

5.3.1 Skillene i Trondheim

Trondheim var som nevnt en by delt inn ulike klasser - ulike lag av samfunnet. Disse forskjellige klassene bodde ulike steder i byen. Dette merket barna, og det var krig mellom de ulike bydelene. Per Håkon Rein forteller at dersom man bodde på Ila så tilhørte man en viss klasse og da visste man hvilken bydel man skulle ”hate”.²⁹⁷ Det var fremdeles ”krig” mellom de ulike områdene av Trondheim under krigen. Ila var i ”krig” med Kalvskinnset, og på Singsaker var de ”finere”. På Lilleby gikk de fattige. Det var klare skiller mellom folk etter hvor de bodde og hvilke sosiale grupper de tilhørte, og krigen forandret ikke dette. En gutt som bodde på Rosendal og gikk på Bispehaugen skole forteller at ”vi holdt te liksom i det området der vi va født og oppvokse”.²⁹⁸

---

²⁹⁶ Leirdal 1990: 4.

²⁹⁷ Intervju med Per Håkon Rein (2).

²⁹⁸ Sverresborg Trøndelag Folkemuseum, Intervjuprotokoll, Tilverksnummer FTT i 1991 14/1601, Intervju: 25.3.1991.

Rein forteller at han gikk på skole på Singsaker, og at det ofte var slåsskamper.²⁹⁹ Nå gikk man helt oppå dem man tidligere hadde hatet på avstand. Som tidligere nevnt så kan det argumenteres for at skillene bare ble større dersom man måtte omgås folk som var så forskjellige fra en. Medelevene var de som bodde rundt samme sted som deg, og de var som oftest også av samme klasse i samfunnet. Dermed ble det merkelig at noen plutselig skulle ”merkes” som jøde eller nazist. Tidligere hadde man jo vært en samlet gjeng.

5.3.2 Skoleveien

Skoleveien ble lengre enn før krigen for de fleste skolebarna. Barna måtte ofte gå et lite stykke for å komme til den bygningen hvor de hadde skole. Selv om det hadde blitt gjort forsøk på å skaffe lokaler som var nære den gamle skolen, i det samme området som skolebarna bodde, var dette vanskelig å gjennomføre. Dette spesielt med tanke på at tyskerne rekvirerte flere hus og bygninger i løpet av krigens gang. Som nevnt måtte flere av mine informanter gå veldig langt for å komme seg til skolen hver eneste dag.

Men flere forteller også at det var vanlig å gå langt og ofte. Kirsten Meland forteller flere historier om at hun gikk til butikker og steder som var langt unna, selv før krigen.³⁰⁰ Likevel så ble skoleveien under krigen endret. Nå møtte man tyskere i gatene, nesten hvor enn man gikk. Dette ble en ny opplevelse. Man måtte passe seg for å snakke om motstandskamp, og andre ulovligheter når man var ute av hjemmet. Videre var det også flere skolebarn som gikk i gatene, fordi de måtte pendle til andre skoler og andre bygg. Tidligere hadde man jo hatt skole i nærområdet sitt, men under okkupasjonen endret dette seg. Dette førte til at det var mange flere barn som måtte gå mye lengre for å komme dit de skulle. Dermed var det også mange flere barn i gatene.

5.3.3 Barn av nazister – nazistiske barn

De nazistiske barna som gikk på skolen sammen med alle de andre Trondheimsbarna var veldig ofte barn av nazister. Hvordan forholdt man seg til dem? Alle barna opplevde at de hadde noen medelever som ofte gikk i hirduniform på skolen. Disse ”terget” man. Birgit

---

²⁹⁹ Intervju med Per Håkon Rein (2).

³⁰⁰ Intervju med Kirsten Meland.

Munkebye forteller at en klassevenninne av henne gikk i hirduniform hele krigen, men at hun etter krigen ba om unnskyldning til hele klassen sin.³⁰¹

Kirsten Meland forteller at hun ikke snakket med dem, eller var slem.³⁰² Flere forteller at de ikke snakket til disse hirdbarna fordi de hadde fått beskjed hjemmefra at de ikke skulle snakke med dem. Det ble nok også en kampsak for barna. De skulle ikke snakke med dem, men heller la dem føle seg utenfor. Dersom de ertet og mobbet disse hirdbarna som hadde nazistiske foreldre, så kunne det få konsekvenser for resten av barna i skolegården.

Aina Thiis forteller flere ganger om en jente i hennes klasse på katedralskolen som gikk i hirduniform.³⁰³ Hun hatet denne jenta intenst og brukte en hver anledning til å plage henne. Denne jenta sladret ofte på de andre elevene, i tillegg til læreren. Hun hadde ved en anledning gått til politiet fordi klassen ikke hadde sunget siste vers i "Gud signe vårt dyre fedreland".³⁰⁴ Hvorfor gikk denne jenta til politiet? Hun var nok usikker og redd, og forholdsvis alene i sin klasse. Hun var den eneste i sin klasse som brukte hirduniform. Alle hennes tidligere venner og venninner ville ikke lenger snakke til henne, og mobbet henne kraftig. Mest sannsynlig ville hun bevise noe for de elevene som var slemme med henne, at hun også kunne ta igjen. Hun ville kanskje vise at den makta som okkuperte Norge var på "hennes" side. Dette gikk ikke så bra for denne jenta, fordi hun fikk ofte skjenn av læreren. Det var ofte at barn av nazister følte seg utenfor, og at foreldrene måtte si i fra om at de ble terget på skolen. Per Olav Tiller forteller også om en nazist i hans klasse, som også ble plaget, også av læreren. Gutten ble ofte kalt opp til tavla for å gjøre umulige regnestykker, mens resten av klassen lo av ham.³⁰⁵

Men hva visste barna? Visste de hvorfor de ofte måtte gå i hirduniform? Hadde disse barna noe de skulle ha sagt? Dersom de hadde nazistiske foreldre så var det ikke stort annet de kunne gjøre. De måtte føye seg og gjøre som foreldrene sa. Hele familien fant som regel vennene sine og hadde sin eneste omgangskrets i NS under okkupasjonen.³⁰⁶ Mange av disse barna forsto muligens ikke hva NS sto for eller hvorfor de måtte gå i uniform. Likevel var det

---

³⁰¹ Intervju med Birgit Munkebye.

³⁰² Intervju med Kirsten Meland.

³⁰³ Leirdal 1990: 58.

³⁰⁴ Leirdal 1990: 77.

³⁰⁵ Tiller 2004: 107.

³⁰⁶ Stein Ørnhoi, *Gutten og krigen*. Oslo 2000: 32.

noen som var fullstendig klar over hva de gjorde, og hva nazismen var. Per Olav Tiller forteller om en gutt i hans klasse som alltid gikk i hirduniform. Ham var det ingen som snakket med, og alle snudde ryggen til ham da han kom. Han forsvant en dag, og senere fikk de vite at han hadde meldt seg til tjeneste i Østfronten.³⁰⁷

Man kunne også føle med de barna som ofte gikk i hirduniform og som hadde nazistiske foreldre. Ei jente som bodde på Strinda forteller at:

”Det va et par nazister i klassen, huske æ. Dem va egentlig ganske all right. Det va to jenta da. Jeg huske på -45 da, hu ena hu satt sæ ned og storgråt, hu tora itj å gå hjem. For det var jo foreldrene som va nazister, og hun var jo selvfølgelig da...va nødt te å vær med på det hu og da. Så hu satt og gråt.”³⁰⁸

Her ser man at Strindajenta synes synd på den nazistiske jenta som satt og gråt. Det var jo ikke jentas skyld at foreldrene hennes var nazister.

5.3.4 Jødiske barn

De jødiske barna var også en del av skolehverdagen, i alle fall i det første året av okkupasjonen. Som vi har sett på tidligere, så var det forholdsvis få jødiske familier i Trondheim. Dermed var det få jødiske barn på skolene i Trondheim, men de fantes. De var sønner og døtre av handelsmenn, fordi mange jødiske familier eide butikker i Trondheim.

Få av de eldre jeg har intervjuet gikk på skole med jødiske barn, men det var noen. Per Munkebye husker at det var en jødisk gutt på hans skole som terget på seg en hirdgutt. Den jødiske gutten kastet hirdguttens lue opp på et tak, og fikk så skjenn fra rektor. Denne jødiske gutten forsvant senere.³⁰⁹ Også Kirsten Meland gikk i klasse med en jødisk jente. Hun vet ikke om denne jenta klarte å flykte, eller om hun ble tatt av nazistene og sendt i konsentrasjonsleir.³¹⁰

---

³⁰⁷ Tiller 2004: 32.

³⁰⁸ Sverresborg Trøndelag Folkemuseum, Intervjuprotokoll, Tilverksnummer FTT i 1991 10/1601, Intervju: 15.3.1991.

³⁰⁹ Intervju med Per Munkebye.

³¹⁰ Intervju med Kirsten Meland.

Per Olav Tiller skriver at det er ”et mysterium som jeg har grunnet mye på. Jeg kan ikke huske at jeg lurte så mye på hvor det ble av jødene”.³¹¹ Forklaringen kan være at man var liten og ikke forsto at noen kunne bli tatt og drept på grunn av at man var annerledes, at man hadde en ”merkelapp”. Det er heller ikke sikkert at barna som gikk på skole med jødiske barn så på dem som noe særlig annerledes. Dette ble heller ikke snakket om så mye i hjemmene. De færreste forteller at de snakket om krigen hjemme og dermed ble det ikke naturlig å nevne jødene og hva som skjedde med dem. Videre ville nok de fleste foreldre skåne barna sine for å fortelle de grusomheter som skjedde med de jødiske barn og voksne. Kirsten Meland forteller at de snakket både om krigen og om det jødiske folk hjemme hos henne.³¹² Hun forteller også at i de fleste hjem så ble det ikke snakket så mye om jødernes skjebne, fordi det var nokså uvisst hva som hadde skjedd med dem.

5.3.5 Kameratskap og samhold

Hva med samhold og kameratskap? Hvordan merket man krigen som skolebarn i Trondheim i kameratgjengen? Aina Thiis Leidal skriver i sitt forord at ”det er fint å tenke tilbake på samholdet og solidariteten som utviklet seg mellom menneskene under disse tider”.³¹³ Dette går igjen i det alle mine informanter også sier, at det var et godt samhold blant folk. Det var et godt samvær og man fikk som alltid hjelp dersom man trengte det. Anne Eriksen skriver at ”samværet fremheves ofte i fortellingene”.³¹⁴ Man var sammen om å leve i et okkupert land og de fleste var ikke nazister. Dermed fikk man et samhold i det at man håpet på at okkupasjonsperioden skulle være ferdig. Selv om det var store forskjeller på folk rundt om i Trondheim, og skolebarna ikke alltid kom overens med barn fra andre skoler, så førte krigen til at det ble et større samhold blant befolkningen generelt.

Ei jente forteller om at det var skummelt å gå hjem om kveldene, etter møter i Kristelig Skolelag, når det var mørkt. Likevel var det greit, fordi man hadde et samhold ungdommene i mellom.

”Og så va det jo belgmørkt, det va jo ikke gatelys, det va jo ingenting sånn, og vi va jo litt redd. Så når vi gikk hjem fra disse møtene, så samla vi oss i grupper. De som hørte til

---

³¹¹ Tiller 2004: 114.

³¹² Intervju med Kirsten Meland.

³¹³ Leirdal 1990: 4

³¹⁴ Eriksen 1995: 46.

Singsaker sto i en gruppe, og de som hørte til Lademoen, de sto i en gruppe. Ja, Ila og alle disse... Øya og sånn. Og så når vi skull gå da, så va vi jenter og gutter på disse gruppan da, og så ropte vi: Ja, Lademoen går nå! Og så måtte alle som hørte te Lademoen, dem gikk sammen. Og så fulgte vi hverandre helt frem til siste dør altså. Så vi begynte å gå... den ene gikk av, så nestemann. Men så var det... guttan va som oftest te sist dem da og fulgte den siste jenta hjem da. Og det va utrolig samhold altså.”³¹⁵

Likevel, som vi har sett i tidligere kapittel, så var det som nevnt konflikter mellom elever fra ulike skoler. Per Håkon Rein fortalte om at Ila-elevene hadde ”krig” mot Kalvskinnetelevnene. Dermed kan man kanskje si at denne delen av skolebarnas hverdag brøt litt med den tanken om at alle som ikke var nazister var venner under krigen, og at det alltid var samhold. Kan dette være fordi skolebarna ikke visste så mye om krigen i resten av verden, men heller fokuserte på det som var ”nære”, i Trondheim? Det kan også være fordi at for skolebarna, spesielt de små, så ble okkupasjonen bare hverdag.³¹⁶ Etter hvert som årene gikk, så ble de vant til alle reglene og husket ikke hvordan det hadde vært før.³¹⁷ Dermed ble det viktigere å opprettholde ”krigen” med for eksempel Kalvskinnetelevnene. ”Krigen” mellom skolene hadde jo vært en del av hverdagen før okkupasjonen også, men ikke i like stor grad.

5.4 Oppsummering

I dette kapitlet har jeg prøvd å belyse hvordan den delen av hverdagslivet som skjedde utenfor skolen påvirket skolegangen til barna i Trondheim. Jeg har sett spesielt på forholdet til skole og hjem, og hvordan dette endret seg under okkupasjonen. Jeg har også sett på medelevene og deres rolle under skolegangen under okkupasjonen.

Trondheim blir beskrevet som en fredelig og trygg by før okkupasjonen. Det var muligheter for å gå på kino og teater, og folk følte seg sjeldent redde ute i gatene. Da krigen kom til Norge endret mye av dette seg. Evakueringen førte til at de fleste flyttet fra hjemmene sine i

---

³¹⁵ Sverresborg Trøndelag Folkemuseum, Intervjuprotokoll, Tilverksnummer FTT i 1991 10/1601, Intervju: 15.3.1991.

³¹⁶ Intervju med Birgit Munkebye.

³¹⁷ Intervju med Per Håkon Rein (1).

byen for en tid og bodde hos slekt og venner rundt om i Trøndelag. Det vil dermed si at ”hjem” fikk en annen betydning for en periode.

Hverdagslivet under krigen blir husket som en vane. Anne Eriksen hevder at man husker to ”linjer” fra okkupasjonen, nemlig mangel og motstand. Mangelen og rasjonering av mat og klær ble en stor del av hverdagslivet og skolegangen.

Ikke bare var det nye skiller mellom folk, nye og annerledes skolelokaler og ofte en mye lengre skolevei. Det var også en ny orden i samfunnet. Byen var okkupert og det var tyske soldater i gatene. Alt dette førte til at både hjemmet og skolen fikk noen nye ”roller” under okkupasjonen. Som nevnt tidligere delte lærerne ut mat og det var også mulighet til å kjøpe sko på skolen. Det ble også utdelt svenske- og danskepakker. Skolen ble dermed mer enn bare et sted man hadde undervisning. Det ble et sted man fikk både klær og mat, noe som var en mangel under okkupasjonen. Hjemmet blir likevel fremdeles beskrevet som den trygge havnen til skolebarna, men med noen endringer. Det fellesskapet som fantes mellom husets fire vegger besto selv under okkupasjonen. Likevel var ikke hjemmet bare et hjem i alle tilfeller. Det kunne være et sted hvor det foregikk ulovlige aktiviteter som for eksempel radiolytting og utdeling av blader. Videre var det også et sted hvor folk kunne snakke fritt om okkupasjonen og okkupasjonsmakten. Skolebarna ble også påvirket av de andre i hjemmet og dannet seg gjerne et bilde av krigen etter hva foreldrene og eldre søsken mente.

Skoledagen ble i stor grad endret fordi man fikk disse nye ”merkelappene” på folk i hverdagen. Under okkupasjonen gikk en god del skolebarn ofte rundt i hirduniform, ofte fordi de hadde nazistiske foreldre. Disse barna ble ofte mobbet og utestengt i sine klasser. Barna snakket ikke med de nazistiske barna, selv om de hadde vært venner med dem før. Dette viser en form for fellesfølelse hos skolebarna. De holdt sammen mot de nazistiske barna. Det fantes også jødiske barn i Trondheimsskolene under okkupasjonen, men de færreste visste hva som hadde skjedd med dem. Det ble som oftest ikke snakket om, verken på skolen eller i hjemmet.

Hva huskes fra hverdagslivet? Som Eriksen skriver, blir mangelen på både mat og klær, og rasjonering husket. Videre blir også motstandskampen husket, selv om det bare var mellom to klassekamerater – en nazistisk og en vanlig nordmann. Man velger å huske ”spennende” og ”unormale” ting som skjedde i hverdagslivet. Kameratskapet blir også husket som en del av okkupasjonen, og noe som preget hverdagen og skolegangen. Likevel så var det konflikter

mellom skolebarna på ulike skoler, så man kan si at likevel ikke alle var venner. I neste kapittel skal jeg reflektere videre omkring hvordan minnene har skapt ettertidens bilde av hvordan det var under krigen.

Kapittel 6: Minnet

I dette siste kapittelet skal jeg prøve å se på hvordan andre verdenskrig blir husket. Kapittelet vil prøve å besvare den fjerde og siste underproblemstillingen: Hva husker man fra skolegangen sin under andre verdenskrig og hva blir glemt? Finnes det noen indikasjoner på hvorfor noe blir glemt mens andre ting ikke? Andre viktige spørsmål i dette kapittelet blir: Hva husker man som skolebarn over 70 år etter okkupasjonen? Hvorfor husker man akkurat dette?

Anne Eriksens *Det var noe annet under krigen* handler om den kunnskapen man opparbeidet seg i Norge etter freden i 1945. Eriksen beskriver fortellingen om krigen som en kollektivtradisjon i Norge.³¹⁸ Fortellingen om krigen har også bundet nordmenn sammen. Hun beskriver et nasjonalt fellesskap som har delt de samme fortellingene om andre verdenskrig. Eriksen beskriver som nevnt tidligere to ”linjer” som eksisterer i kollektivminnet om andre verdenskrig. Den første linjen handler om hverdagslivet, om mangelen på alt. Den andre linjen handler om motstandskampen. Hennes bok ble skrevet i 1995, da det var betydelig flere som fremdeles husket andre verdenskrig. Mange av disse hadde sikkert også vært voksne under krigen. Kan det argumenteres for at barna under krigen hadde en annen opplevelse enn de voksne? Husker de andre ting enn disse to hovedlinjene som Eriksen skisserer? Finnes det noen flere ”hovedlinjer” som kan trekkes frem fra okkupasjonstiden, som er spesielt gjeldende for barn? Dette kapittelet skal jeg undersøke hva de som var skolebarn i Trondheim husker fra andre verdenskrig, på bakgrunn av de intervjuer jeg har hatt, og de minnebøker jeg har lest. Et siste spørsmål vil være om det eksisterer noen fellesnevnerne?

6.1 Hvorfor husker vi det vi husker?

”Hukommelse handler om å bevare informasjon (inntrykk, erfaringer, kunnskaper og ferdigheter) over kortere og lengre tid.”³¹⁹ Vi husker ting, hendelser og perioder av livet som setter seg i minnet, og som blir bevart i lang tid. I informantenes tilfeller er det minner som har blitt bevart i over 70 år. Visse ting er fortsatt i ”kollektivminnet” etter krigen, og alle

---

³¹⁸ Eriksen 1995: 9-10.

³¹⁹ <http://snl.no/hukommelse%2Fpsykologi> Store norske leksikon. Hukommelse. Aksessert 1.5.2014.

forteller om hendelser og personer som de husker fra krigen. Hvorfor husker vi visse ting ved en situasjon så lenge etter, og hvorfor er noe glemt?

6.1.1 Hvorfor blir andre verdenskrig slik en unntakstilstand?

Hvorfor blir andre verdenskrig så viktig? ”Under krigen” er ikke bare en tidsmessig begrensning. Anne Eriksen skriver at ”Begrepet beskriver også en tilstand og en erfaring: Alt var annerledes under krigen – gjennom de ”fem mørke år av vår historie”. Samtidig har disse fem årene fått en veldig symbolbetydning. Selv om alt var annerledes den gang, var det viktige og grunnleggende ting som skjedde. De fem årene bød på erfaringer og begivenheter som stadig blir hentet frem på nytt, som har vært – og til dels ennå er – gyldige elementer i norsk identitetsbygging. De har blitt deler av et nasjonalt verdigrunnlag”.³²⁰ Eriksen beskriver andre verdenskrig som en viktig del av kollektivminnet i Norge. I minnene fokuseres det på at det aldri må skje igjen. Krigen står som den siste store norske ”krisen”, og de som opplevde den må spre sin kunnskap videre.

Felles for de som husker andre verdenskrig er tanken på at vi aldri må glemme det som skjedde med landet. ”Aldri mer 9. april” er et sitat som ofte blir brukt. Vi skal huske hva som skjedde da vi ble okkupert og følgene dette fikk for landet vårt. Informantene sitter på en kunnskap som snart glemmes, fordi det snart ikke finnes flere som husker dette.

Anna Walette skriver i sin artikkel *Historiker och hedningar* i boken *Makten över minnet* at ”Den bärande faktorn i en identitet er det gemensamma. Det kollektiva minnet behövs eftersom det förflutna formar samtidens relationer med andra grupper. Man identifierar sig som et sällskap, avgränsat mot andra; vi mot dem”.³²¹ De som husker krigen kan dermed sees på som en egen gruppe, men sin egen ”identitet”.

6.2 Barna under krigen

Jeg har sett at mine informanter som var barn under krigen ikke husker mye fra hva de lærte i løpet av krigsårene. Pensum er ikke en del av det minnet de sitter igjen med under krigen. Det

---

³²⁰ Eriksen 1995: 9.

³²¹ Anna Walette, *Historiker och hedningar* i *Makten över minnet. Historiekultur i förändring*. Lund 2000: 71.

er viktigere å huske for eksempel hva lærerne het, hvor de bodde, og hva de gjorde. Som vi har sett på så fikk lærerne en spesiell betydning under andre verdenskrig. De fikk andre roller i barnas liv. De var lærere, men de var også blant annet omsorgspersoner, suppeutdelere og organisatorer. Men er dette så spesielt? Dersom man spør noen som gikk på skole ti år etter freden, kommer de sannsynligvis heller ikke til å huske så mye av pensum. Det er også noe annet der som er ”viktigere” å huske enn pensumet.

Jeg vil argumentere for at det likevel var annerledes under krigen enn i senere tid. Personene og fellesskapet ble viktigere, fordi samholdet blant folk ble sterkere. I ettertid ser det ikke ut til å bli husket som viktig at en ikke hadde lært så mye på skolen under krigen. Viktigere ble det også å ha ”siste nytt” som Aina Thiis skriver om i sin dagbok. Alle hadde noe å dele når de møttes. Elevene lærte mye i hverdagen under krigen, som for eksempel om vennskap, men også om fiender. Det er dette som blir viktig. Krigen lærte dem om fellesskap, om matmangel og mangel på klær, og om frykt og glede.

Både barn og voksne justerer seg for å kunne overleve. I minnene justerer vi bildet av hvordan ting var, for å skape oss fortellinger om gode liv. Da Trondheim ble okkupert endret mye seg, men alle mine informanter påstår at de klarte seg fint.³²² De forteller at de ikke led noen nød under okkupasjonen. Det var mangel på mye, men ingen husker krigsårene som spesielt forferdelige og at de gikk sultne til sengs. Det var kanskje lettere å mangle noe som barn? Dette fordi de ikke hadde levd så mange år og heller ikke var avhengig av varer som for eksempel kaffe og tobakk. Videre så var krigsårene en såpass stor del av det livet de fleste barn hadde levd. Var man sju år når krig bryter ut i landet, så ble fem år okkupasjon veldig lenge. Barna justerte seg kanskje fortere og ble vant til sin den nye situasjonen.³²³

6.2.1 Husker barna andre ting enn de voksne?

Ut i fra Anne Eriksens teori om at det finnes to ”hovedlinjer” av minner, så mener jeg derimot at barn husker andre ting fra okkupasjonstiden. Jeg mener at barna fokuserer på menneskene i større grad. Alle mine informanter forteller navn på folk de kjente, men også folk de bare visste om, som naboer lengre oppe i gata. Minnet om menneskene, om hvor de bodde, hva ulike ektefeller og barna deres het, og hvor de jobbet, tror jeg var litt typisk for barna.

---

³²² Intervju med Per Håkon Rein (1) og Kirsten Meland.

³²³ Intervju med Per Håkon Rein (1).

Videre husker barna leken og morsomhetene som de hadde med kameratene sine. Lek og latter var en stor del av hverdagen. De var ofte sammen med klassekamerater som bodde i samme område, fordi det var ofte litt lengre ferier fra skolene, spesielt i 1942. Her er det tydelig at minnet om samværet og vennskapene går igjen.

Viktig ble det også å huske de konfliktene man hadde med barn fra andre skoler. Disse ”krigene” de hadde hjemme i sine egne gater. Dette var ikke kriger mot nazister, men mot gutter fra Trondheim. Minnene om dette viser at tilhørigheten til nærmiljøet ble viktigere under krigen, kanskje blant annet fordi skolene ble rekvirert og skoletida for mange ble løsrevet fra nærmiljøet. En annen grunn til dette kan ha vært at en krigssituasjon i seg selv gjorde nærmiljøet - det sosialt trygge miljøet - viktigere. Dermed blir dette godt å minnes i fortellingene om krigen senere.

6.2.2 Barnas minner under krigen – knyttet til ulike ting

Det er flere eksempler på at de som var barn under krigen knytter ulike minner til spesielle ting i løpet av denne unntakstilstanden. Et godt eksempel på dette er Graamølna som rommet matstasjonen for ubemidlede og arbeidsløse. Den lå i Innherredsveien 20, i Østbyen.³²⁴ Det var et hus som var ganske trist å dra til, og man dro ikke dersom man ikke måtte. Graamølna ble i en kort periode rekvirert av tyskerne under andre verdenskrig, men ble ganske fort gitt tilbake igjen.³²⁵ Etter det ble det brukt som en suppestasjon, der barn og andre kunne få suppe under okkupasjonen. Willy Mattson bodde sammen med sin mor på Buran, fordi hans foreldre var skilt. Hans far bodde på Møllenberg. Det var som nevnt ganske uvanlig for par å skille seg før 1940, men dette hadde altså skjedd med Mattsons foreldre. Mattson hadde kjennskap til Graamølna fra før krigen, fordi han bodde i området.³²⁶ Kanskje han også kjente eller hadde sett folk som måtte dra dit for å skaffe seg mat. Under krigen dro Mattson dit for å få suppe. Mattson hadde dermed minner fra Graamølna både fra før og under krigen. Per Håkon Rein bodde på Ila, og hadde aldri noe med Graamølna å gjøre før andre verdenskrig brøt ut. Da dro også han dit sammen med resten av sin skoleklasse for å få suppe.³²⁷ Disse to guttene dro da altså begge til Graamølna for å få suppe, men med helt forskjellige utgangspunkt. Under

---

³²⁴ Kirkhusmo 1997: 148.

³²⁵ Intervju med Willy Mattson.

³²⁶ Intervju med Willy Mattson.

³²⁷ Intervju med Per Håkon Rein (3).

unntakstilstanden som var andre verdenskrig, dro Rein til et sted han aldri hadde vært før. Mattson dro også dit, men til et hus som både han og hans klasse forbant med en god del skam og fattigdom. Så krigen, og suppeutdelingen, ble felles for de to guttene. Men ellers så var opplevelsen veldig ulik.

Minnet om de tyske soldatene ble oppfattet ulikt av barna. Mange, som for eksempel Per Håkon Rein og Kirsten Meland, forteller at de aldri var redd for de tyske soldatene.³²⁸ De tyske soldatene ble heller ikke ansett som et fryktmoment for dem i hverdagen, og de kunne omgås soldatene. Andre fikk et litt mer anstrengt forhold til soldatene. Birgit Munkebye forteller at hennes mor var veldig redd for at det skulle skje datteren noe, at de tyske soldatene skulle forgripe seg på henne, og derfor forbød hun henne å gå ut på ettermiddagen og kveldene.³²⁹ Dermed ble Birgit sitt syn på tyskerne forskjellig fra de som syntes tyskerne var lite skremmende. Et tredje syn på tyskerne finner vi hos Per Munkebye som forteller at han og hans kompisgjeng noen ganger sloss med tyske soldater.³³⁰ De var litt eldre, og dermed hadde de mest sannsynlig reflektert over at tyskerne var i byen. De mente at tyskerne ikke skulle gå rundt i Trondheims gater og ei heller omgås med de norske jentene.

6.2.3 Trondheim og hverdagen

Hva husker barna fra livet i Trondheim i 1940? Informantene husker overraskende mye, blant annet om hvordan bybildet var. De var oppmerksomme på sin samtid, på butikker og på det som foregikk i byen. Man hadde også klare begreper på hvor man hørte hjemme, og hvor folk var ”annerledes”. Flere av barna som bodde på Ila og Buran beskriver de som bodde på Singsaker som ”fint folk”.³³¹ Denne vissheten om hvor man hørte hjemme, og hvor man bodde, var like så viktig for barna som den krigen som foregikk ute i verden. ”Krigen” mellom Ila og Kalvskinnet ble like viktig for Per Håkon Rein som den virkelige krigen.

Man husker opplevelser som var spennende, og som satte en ”støkk” i en. Et eksempel på dette er Willy Mattson som forteller om at kameraten hans mistet øyet sitt på Singsaker skole.³³² Men de små tingene i hverdagen blir også husket, som for eksempel skoleveien og

---

³²⁸ Intervju med Per Håkon Rein (1) og Kirsten Meland.

³²⁹ Intervju med Birgit Munkebye.

³³⁰ Intervju med Per Munkebye.

³³¹ Intervju med Per Håkon Rein (1) og intervju med Willy Mattson.

³³² Intervju med Willy Mattson.

klassekameratene som fant på sprell.³³³ Men informantene husker også det samholdet man hadde. Aina Thiis Leirdal skriver at ”Det vokste fram noe som jeg er glad for å ha opplevd”.³³⁴ Det samholdet og kameratskapen skulle prege fortellingene om okkupasjonen.

6.2.4 Lærerne og skolen

Som nevnt tidligere så husker alle skolebarna sine lærere. Aina Thiis Leirdal nevner læreraksjonen i 1942 i sin dagbok, der hun uttrykker stor respekt for lærerne og det de gjorde. ”Lærerne er storartet!”³³⁵ Ut i fra Aina Thiis Leirdals dagbok er det tydelig at skolen var viktig, selv om det var krig. Så selv om krigen raste ute i verden, som Aina selv fulgte nøye med på, så var det også viktig å gjøre det bra på skolen, som for eksempel i matematikk.³³⁶

Ikke bare var skolen fremdeles viktig, men den og lærerne var en av de tingene som barna følte var forholdsvis uendret av krigen. ”Vi gikk jo på skolen likevel” forteller mange.³³⁷ Videre forteller de fleste at de manglet ingenting og lærte nok.³³⁸ De lærte nok på skolen, men absolutt ikke alt. Dermed blir det rett å si at, selv om de lærte en del, så fikk de ikke den opplæringen de hadde krav på. Likevel er det ingen som mener at de kom ”tapende” ut av krigen med tanke på noe manglende undervisning.

6.2.5 Det mannlige og det kvinnelige

Som nevnt tidligere ble minnene om menn som hadde omgang med tyskerne, og kvinner som hadde omgang med tyskerne veldig forskjellige. Det ble et skille mellom kjønnene. Kvinnene ble som oftest ansett som større svikere enn mennene dersom de hadde hatt denne omgangen med tyskerne og dette gjaldt også unge jenter. Det ble ansett som en skam for de norske jentene å holde sammen med tyskerne og de ble som oftest straffet etter krigen. Historiker Ingar Kaldal skriver i sin bok *Veit og gate* at:

”Kor stigmatiserende dette vart opplevd, kjem fram i politiet sine protokollar alt frå hausten 1940. I samband med ei sak der fleire jenter ned til 13-årsalderen ei tid var sakna, går det fram

---

³³³ Intervju med Per Håkon Rein (3).

³³⁴ Leirdal 1990: 4.

³³⁵ Leirdal 1990: 99.

³³⁶ Leirdal 1990: 76.

³³⁷ Intervju med Per Håkon Rein (1).

³³⁸ Intervju med Birgit Munkebye og Kirsten Meland.

at fedrane deira nølte sterkt med å gå til politiet. Dei bad gjerne hushjelpe ringe, og dei ville ikkje ha offentleg etterlysing. Jentene var sist sett i følgje med tyskarar på kino, vart det sagt”.³³⁹

Menn og også gutter, på sin side, kunne godt ha omgang med tyskere uten at det ble sett ned på. Tyske soldater spilte ofte fotball med guttene ute i gata og på vinteren så gikk de på ski sammen. Per Håkon Rein forteller at noen tyske soldater filmet kompisgjengen hans da de hadde laget et hopp ute i Ila.³⁴⁰

Men det var også en annen side ved det kvinnelige under krigen. Kvinnene, spesielt mødrene, ble i ettertid husket som tøffe. De var noen hardhauser som sto ute i kø hele dagen lang for å skaffe mat til familien. Også jentene ble en del av dette minnet. De hjalp til i hjemmet og klagde aldri. Kirsten Meland forteller at hun strikket til mange rundt seg og gjorde dette også på skolen.³⁴¹

6.3 Nå i ettertid

Per Håkon Rein forteller at han aldri var spesielt redd for de tyske soldatene. Det var Gestapo som alle fryktet. Per Håkon sier at ”du må huske på, at de var bare unggutter de tyske soldatene også”.³⁴² Per Olav Tiller skriver også at de tyske soldatene hadde bare blitt utkommandert til Norge og hadde selv mest sannsynlig ikke lyst til å være i en krigssituasjon. Selv om dette er fine tanker, at de tyske soldatene bare var unge menn, som selv ikke hadde noen mening om krigen, så var det nok ikke helt slik barna tenkte den gangen. Nå så mange år i ettertid, i fredstid, er det lett å ”huske” annerledes. For mest sannsynlig så mente ikke lille Per Håkon Rein på syv år at en tysk soldat på 20 år var ”en unggutt”. Han så nok på denne soldaten som en mann. Men i senere år, etter hvert som han har blitt eldre selv, så virket soldatene veldig unge. Det kan tyde på at de tyske soldatene ble tillagt verdier mer i ettertid enn det som ble tillagt dem under krigen, og det hele blir minnet noe annerledes.

---

³³⁹ Kaldal 1997: 410.

³⁴⁰ Intervju med Per Håkon Rein (1).

³⁴¹ Intervju med Kirsten Meland.

³⁴² Intervju med Per Håkon Rein (1).

Per Munkebye sier i sitt intervju at han ikke var redd for de tyske soldatene. Nei, det var de norske nazistene man var mest redd for.³⁴³ Nordmennene som i ettertid har fått stempelet landssvikere og forrædere. Han minnes allerede under krigen at det var disse man skulle frykte for.

Man ser at man kanskje forandrer ”mening” etter hvert som man blir eldre, og jeg mener at alle mine informanter er milde i beskrivelsen av okkupasjonen. Dette ser jeg også i alle minnebøkene jeg har lest. De har en distanse til krigen og mener at de klarte seg fint. At det ikke var så mye misnøye og mangel som så mange har skrevet om tidligere. Men i Aina Thiis Leirdals dagbok fra under okkupasjonen så er stemningen en helt annen. Denne dagboken beskriver hennes følelser for okkupasjonen under krigen, ikke mange år etterpå. Det var en kampstemning, hun var klar til kamp. Når man blir eldre, og har opplevd mer, så har man tilegnet seg mer kunnskap. Mine informanter har opplevd en verden i endring, og kanskje også flere kriger og kriser. Dermed har ikke lenger andre verdenskrig slik en virkning på de lenger.

6.3.1 ”Vi lærte nok”

Alle informantene mener at de ”lærte nok” under skolegangen sin under andre verdenskrig. Hva betyr dette og er dette sitatet knyttet kun til skolegangen? Eldre mennesker, de som tilhører generasjonen som vokste opp under krigen, har et videre læringsbegrep enn det vi har i dag. At de ”lærte nok” kan også vise til at de lærte nok som mennesker under okkupasjonen. Denne generasjonen anså nok også at ”livets skole” var like så viktig, om ikke viktigere, som ”bøkens skole”. Dermed kan sitatet ”vi lærte nok” også knyttes til at de lærte nok til å klare seg godt som mennesker i samfunnet, selv om det var en krigssituasjon og skolegangen var noe mangelfull.

Krigssituasjonen kan også ha berørt dette vide læringsbegrepet. Som jeg har nevnt tidligere så kunne krigen bli ansett som en skole i seg selv. For barna som vokste opp under krigen så ble det en bratt læringskurve med tanke på krigen. Det var nye regler og nye forhold i byen som man måtte ha kontroll på. Denne læringskurven opplevde nok også de voksne, men kanskje ikke i like stor grad eller på samme måte. Barna som ble født i tiåret før krigen knyttet nok

---

³⁴³ Intervju med Per Munkebye.

denne læringskurven til hva de lærte under krigen, og at de ”klarte seg” og ”lærte nok” under denne situasjonen. De tilpasset seg til den nye hverdagen og lærte nok gjennom denne.

6.4 Oppsummering

I dette kapitlet har jeg prøvd å se på hva man husker fra skolegangen sin under andre verdenskrig som skolebarn og hva som har blitt glemt. Viktig i dette kapitlet har det også vært å se på *hvorfor* det er slik. Jeg har kommet frem til at barn husker og minnes forskjellige fra de voksne. Skolebarna husker de to ”linjene” til Eriksen i noen grad, med mat- og klesmangel og noe motstandskamp, men de husker også menneskene rundt seg. De husker lærerne sine og menneskene i bydelen sin. Det var viktig å ha ”kontroll” på alle de som bodde i samme bydel og at man hadde siste nytt å fortelle.

Likevel husker nok alle mennesker til en viss grad ulikt, og knytter forskjellige minner til ulike deler av hverdagen. Men Trondheim, og skillene i byen var viktig, og ”krigen” mot elever på andre skoler var noen ganger viktigere enn selve krigen for de unge. Barna husker ikke så mye fra motstandskampen, fordi dette heller ikke var fokuset deres under krigen. Fokuset var heller på den ”krigen” de selv kjempet under okkupasjonen. Denne ”krigen” mellom skolene var også noe som tilhørte hverdagen i noen grad før krigen, men tiltok under okkupasjonen.

Informantene mine sitter på mye kunnskap om byen Trondheim og menneskene i den, under okkupasjonen. De husker de jentene som hadde omgang med tyskerne, og hva som skjedde med dem etter krigen. De husker disse jentene som en skamplott på den norske historien, men man glemmer at det også var menn som hadde omgang med og var venner med de tyske soldatene. Dermed kan det sies at man velger å huske noen ting ved okkupasjonen og glemme andre ting som ikke ble ansett som like store ”svik”.

De eldre synes å ha fått et noe annet syn på okkupasjonen nå i ettertid. Mange forteller at de syntes synd på de tyske soldatene som var så langt hjemmefra. Dette kan nok til dels være sant, men det kan også være at de eldre i senere år har reflektert rundt dette. Når man er sju år, så er en tysk soldat på 20 år en voksen mann. 70 år etter en hendelse er det ofte andre ting som blir husket, enn det som huskes rett etter hendelsen har funnet sted. Selv om de eldre husker godt og mye, så har sikkert noen av deres meninger endret seg i løpet av

etterkrigstiden. I Aina Thiis Leirdal sin dagbok skriver Leirdal selv i forordet at: ”I dag undres jeg når jeg leser dagboken at jeg ikke skrev mer om det daglige livet, om praktiske emner som mat- og klesmangel”.³⁴⁴ Leirdal skrev om andre ting i sin dagbok, som for eksempel nyheter i Trondheim, hva tyskerne gjorde, men også hva som skjedde på skolen. Hverdagslivet ble ikke like viktig å skrive ned. Men det er hverdagslivet vi husker i ettertiden, og som blir tatt opp når man snakker om andre verdenskrig.

Selv om de eldre gikk glipp av mye undervisning under okkupasjonen sitter de fleste igjen med minnet om at de lærte nok. Dette kan diskuteres om dette viser til at de lærte nok på skolen, utdanningsmessig, selv om det var okkupasjon. Eller om de lærte nok som mennesker under okkupasjonen, at også krigen var skole og utdanning.

---

³⁴⁴ Leirdal 1990: 4.

Kapittel 7: Avslutning

Hovedproblemstillingen min i denne oppgaven har vært: Hvordan var det å gå på skole i Trondheim under andre verdenskrig? I og med at dette er et såpass vidt spørsmål, så valgte jeg å dele det inn i underproblemstillinger. Disse underproblemstillingene har prøvd blitt besvart i kapittel 3, 4, 5 og 6.

I kapittel 3 prøvde jeg å belyse hva som skjedde med skolene under okkupasjonen. Her så jeg på blant annet på hvordan skolene ble organisert under krigen og hva som ble lært bort. I kapittel 4 så jeg på hva som skjedde med lærerne i Trondheim. Her var det viktig å belyse hva medlemsorganisasjonene til lærerne sa og hvordan lærerne selv forholdt seg til krigen. Viktig ble det også å se på hvordan barna oppfattet lærerne og om lærerens rolle ble endret under krigen. I kapittel 5 forsøkte jeg å se på hvordan hverdagslivet påvirket skolegangen til barna i Trondheim. Her var det viktig å se på hvordan momenter utenfor skolen påvirket skolegangen til barna. Kapittel 6 handlet om minnene fra krigen og der fokuserte jeg på hva som huskes fra skolegangen under andre verdenskrig. I henhold til dette var det også viktig å se på hva som glemmes og hvorfor.

Jeg har i denne oppgaven prøvd å se på hvordan krigen endret skolegangen for barna i Trondheim. Ved å besvare problemstillingen min ved å dele den opp, har jeg prøvd å se på ulike temaer som var viktige for skolebarna under krigen. Disse temaene er også de som ble belyst mest under mine intervjuer med mine informanter. I løpet av oppgaven har jeg prøvd å besvare spørsmålene i hvert underkapittel og tema, og etter hvert kapittel har jeg skrevet en oppsummering med de viktigste opplysningene og funnene fra kapittelet.

I årene før andre verdenskrig hadde det kommet en god del endringer i det norske skolesystemet og like før okkupasjonen hadde det også kommet en ny læreplan. Perioden før okkupasjonen blir av mange ansett som en positiv tid for den norske skolen, selv om det var en del uenigheter blant lærerne om hvordan skolen best skulle legges opp. Men disse uenighetene som hadde preget lærerne før okkupasjonen ble etter 9. april erstattet med et viktigere fokus, nemlig barna i seg selv. Som Hansen-Skovmoes hevder, så fokuserte de norske lærerne i større grad på elevene og den oppvoksende slekt i krigstiden.

Det viser seg også at lærerne spilte en større rolle i elevenes liv under krigen. Lærerne blir en godt husket del av barnas hverdag. De fikk nye roller i skolen, der de for eksempel delte ut mat og sko, og passet på så barna ikke skadet seg på krigsgjenstander. Lærerne fikk dermed flere ”yrker” under okkupasjonen og ble også derfor en viktigere person i hverdagen til barna. Lærerne ble den trygge havn i den ellers uforutsigbare hverdagen som skolebarn i Trondheim. Læreren var ”alltid der” og var alltid med sin klasse til de nye ”klasserommene” som de fikk tildelt. Læreren ble en viktig del av både skolegangen og hverdagslivet til barna og satte dermed sitt preg på flere deler av barnas liv. Ved dette så forstår man hvorfor lærerne blir så godt husket av de som var barn, selv den dag i dag.

Læreryrket var likevel et ensomt yrke under krigen. Det var lite samvær med andre lærere og man var ofte alene som lærer eller lærerinne. Til tross for dette blir lærerne som gruppe husket som en av de sterkeste og samlede under krigen. De sto i mot NS-regimets krav om å nazifisere skolen og nektet å gå i mot sin egen overbevisning. Minnet om lærernes kamp og oppofringer blir husket med respekt den dag i dag, også av mine informanter.

Da krigen kom evakuerte de fleste ut av byen. Mange evakuerte til bygdene rundt om i Trøndelag, til venner og familie som hadde boliger der. Under evakueringen hadde de fleste barn ikke undervisning og dermed skulle det gå 4 måneder til neste gang barna hadde noen form for skole igjen. Noen få heldige barn hadde evakueringskoler på det stedet de hadde blitt evakuert. Dette var fordi så mange hadde blitt evakuert til det stedet, også lærere. Evakueringen ble til en ny hverdag for mange barn og da en hverdag uten skole. Denne evakueringen førte også til et nytt type fellesskap i de første månedene under okkupasjonen. De fleste var evakuerte og man måtte holde humøret oppe sammen når fremtiden var så uviss som den var. Man var også sammen med mye slekt man ellers sjeldent møtte. Dermed ble evakueringen for mange av barna sett på som en ferie, et avbrekk fra hverdagen slik den hadde vært. Likevel var det noe som ikke stemte. Mange barn savnet hjemmene sine i byen og mange voksne var bekymret for hvordan det sto til i Trondheim. De voksne var bekymret over hvordan byen skulle se ut når de dro tilbake og dette smittet også over på barna. Det som ble hverdag under evakueringen huskes godt av mine informanter. Den var ikke den samme og at dette preger minnene til de som var evakuerte.

De fleste skolebyggene i Trondheim ble rekvirert av tyskerne under okkupasjonen og ble dermed ikke brukt av barn på fem år. Det ble en ny type skole og en ny type skolegang. Siden

skolene var tatt og brukt av tyskerne, var det nødvendig å finne nye steder å ha undervisning. Ofte hadde skolebarna undervisning hjemme hos folk eller på steder som ikke var tiltenkt undervisning. Det var ofte i lokaler i nærmiljøet, men det kunne også forekomme at lokalene lå forholdsvis langt unna. Ofte kunne undervisningen også finne sted på skolene som ikke var rekvirert av tyskerne, men gjerne på ettermiddagen og kveldstid på grunn av plassmangelen.

Denne flyttingen mellom lokaler ble en ny del av hverdagen for skolebarna, og kom til å forme identiteten deres. Skolebarna identifiserte seg og følte tilhørighet med sin gamle skole, sin bydel og sin sosiale klasse. Denne identiteten ble ikke endret under krigen, selv om elevene ikke lenger gikk på samme skole som før. Det kan diskuteres om dette var *fordi* eller *til tross for* at barna ikke lenger gikk på sin egen skole. Fikk barna en sterkere følelse av sin identitet fordi de nå gikk på en annen skole, og omga seg med barn fra andre bydeler, og fra andre sosiale klasser? Fikk Ila-gutten en følelse av tilhørighet til Ila, rett og slett fordi han nå måtte gå på skole på Singsaker? Kan det argumenteres for at barna ikke hadde følt dette fellesskapet til sin egen bydel like sterkt, dersom de fremdeles hadde gått på sin vanlige skole? Hadde de følt dette fellesskapet og denne tilhørigheten dersom de aldri møtte på elever fra andre Trondheimsskoler? Det virker som tilhørigheten og identiteten vokste frem og ble sterkere på grunn av at elevene måtte dra fra sin bydel, sin klasse, til deler av byen som var veldig ulik fra den de selv kom fra.

Det kunne ofte bli konflikter med elever fra "andre" skoler når man møtte på disse. Dette var barnas egen "krig", og var på mange måter viktigere for dem enn den virkelige krigen. Denne "krigen" var nærmere og mer aktuell for barna enn den virkelige konflikten ute i verden. "Merkelapper" på folk førte til enda større forskjeller på skolen, noe som igjen førte til flere konflikter. Dette gjaldt for eksempel barn med nazistiske foreldre, som kanskje også gikk i hirduniform. Disse barna skulle man ikke snakke med, noe som førte til et fellesskap blant de barna som ikke snakket med dem. Dette var også del av barnas egen "krig". Det ble "oss" mot "dem". Det fantes også jødiske barn på skolene i Trondheim, men få av mine informanter gikk på skole med noen av disse. Det som skjedde med jødene i Trondheim ble ikke snakket mye om, verken på skolen eller i hjemmet. Mye av dette kan være fordi folk ikke visste hva som hadde skjedd med jødene etter de var fjernet fra samfunnet.

NS-styret i landet prøvde å endre læreplanene, men fikk ikke dette gjennomført. Dermed var det lite endring på det som ble lært bort, altså selve pensumet på skolen. Mine informanter

husker ikke så mye fra pensum og hva man lærte. Men de husker at de *lærte nok* til å klare seg, selv om de ikke fikk så mye undervisning som de hadde krav på. Dette kan som beskrevet i kapittel 6 tolkes på flere måter. De eldre menneskene har et videre læringsbegrep enn det vi har i dag og det at de "lærte nok" kan også bety at lærte nok som mennesker under okkupasjonen. "Livets skole" var like nyttig for dem, som bøkene og selve skolegangen. Dermed kan "vi lærte nok" også knyttes til at de lærte nok til å klare seg godt i samfunnet, selv om det var en krigssituasjon. Krigssituasjonen gjorde at det ble en endring i læringsbegrepet. Krigen ble ansett som en skole i seg selv. Barn som ble født i tiåret før krigen fikk en bratt læringskurve, og lærte mye under krigen og de "lærte nok" under denne situasjonen. Barna tilpasset seg til den nye hverdagen og lærte mye kun ved dette. Krigen og okkupasjonen førte dermed til at barna hadde lært mye som andre generasjoner ikke hadde. Den kunnskapen de hadde opparbeidet seg gjennom okkupasjonsårene ble noe særegent for de barna som hadde opplevd den og denne kunnskapen formet også det læringsbegrepet som krigsgenerasjonen kom til å bruke. I henhold til hva både de voksne og barna lærte under okkupasjonen, kan det tydelig vises tegn på at barn og voksne lærte forskjellige ting og dermed hadde et forskjellig utgangspunkt da freden kom. De voksne minnes mangelen på det meste og motstandskampen, mens barna husker andre momenter fra krigen.

Hverdagen ble drastisk endret, noe som også er tydelig i forholdet mellom skole og hjem. Både skolen og hjemmet fikk nye roller under okkupasjonen. Skolen ble for eksempel matutdelingsstasjon og et sted man kunne få klær og sko. Hjemmet fikk også en ny rolle under okkupasjonen. Innenfor husets fire vegger kunne foregå mye som var ulovlig, som for eksempel radiolytting og samtaler om okkupasjonsmakten. Dermed kan det sies at mye av det offentlige ble privat. Tidligere kunne folk stå ute på gata og diskutere landets forfatning, men under okkupasjonen ble dette noe folk måtte gjøre i stillhet. Det ble offentlighet i det lukkede rom. Under slike kriser får det sosiale livet en større verdi for folk flest og forbuden meningsveksling blir også viktigere. I dagens samfunn har vi full ytringsfrihet og de færreste er redde for å si sin mening under diskusjoner. Under okkupasjonen ble diskusjonene og informasjonsutveksling enda viktigere, nettopp fordi de ikke var lov.

Hva husker man fra okkupasjonen? Hvorfor husker man det? Det var mye omkring skolen som ble endret, som igjen førte til en endring av selve minnet av skolen og skolegangen. Som Anne Eriksen beskriver så huskes mye av det hverdagslige i ettertiden, med den mangelen som eksisterte og som mange opplevde. Likevel minnes de som var barn under krigen så mye

mer enn kun hverdagen. Men det viser seg at det er forskjellig fra hva barna fokuserte på rett etter krigen og hva de eldre minnes 70 år etter. Nå, 70 år etter okkupasjonen, er krigen på avstand og de har reflektert rundt de opplevelsene man hadde.

7.1 Videre forskning

Når det kommer til videre forskning om temaet skolegang under andre verdenskrig i Trondheim så finnes det mange stier å følge. Men det mest vesentlige som finnes om dette temaet finnes i Trondheim byarkiv, der alle skolenes arkiver er lagret. Her finnes mye informasjon om skolene, fra under andre verdenskrig, men også både før og etter.

Dersom det er ønskelig å undersøke andre aspekter ved krigen er Oppgjørsarkivet på Trondheim byarkiv et godt sted å starte. Strinda bygdebok 3 har en oversikt over bygg og land i Strinda som okkupasjonsmakten rekvirerte under krigen. Noe slikt finnes ikke for Trondheim kommune. Men i Oppgjørsarkivet er det mange gode kilder til å lage noe slikt i Trondheim også.

Videre finnes det et stor bildearkiv på Sverresborg Trøndelag Folkemuseum. Dette kan brukes til å finne ut mer om Trondheim i ulike perioder. Videre finnes det Nordenfjeldske skolemuseum på Sverresborg, der det finnes skolemateriell, mest bøker, helt fra 1600-tallet og helt frem til i dag. Dette er den mest komplette samling av pensum i Norge og er verd å ta en titt på dersom man vil skrive skolehistorie.³⁴⁵

---

³⁴⁵ I følge en av museets egne ansatte, Arnstein Lund.

Kilder

Intervju

Willy Mattson (f. 1927) Intervju 2.4.2014. Ranheim.

Kirsten Meland (f. 1928) Intervju 11.5.2014. Ila.

Birgit Munkebye (f.1929) Intervju 18.9.2013. Steinan.

Per Munkebye (f.1926) Intervju 18.9.2013. Steinan.

Per Håkon Rein (f.1932) Intervju 13.9.2013(1), 2.4.2014(2), 9.3.2014(3). Ranheim.

Læreplan

Normalplanen for byfolkeskolen 1939. [http://ub-prod01-
imgs.uio.no/minuskel/75j005619/75j005619.pdf](http://ub-prod01-imgs.uio.no/minuskel/75j005619/75j005619.pdf)

Trondheim byarkiv – Sentralkomiteen

Finansrådmannen – Sentralkomiteen, Forhandlingsprotokoller 1940 – 1940, Boks Em – L0006, Møte 18.6.1940.

Finansrådmannen – Sentralkomiteen, skrivelser og oppgaver 1940, boks Em – L0007, Brev fra ordføreren 31.7.1940.

Finansrådmannen – Sentralkomiteen, skrivelser og oppgaver 1940, boks Em – L0007, Forretningsorden for Sentralkomiteen.

Finansrådmannen – Sentralkomiteen, skrivelser og oppgaver 1940, Boks Em – L0007, Bestemmelser for formidlingskontorets virkeområde.

Finansrådmannen, Sentralkomiteen, skrivelser og oppgaver A-Å 1940 – 1942, boks Em – L0011, 28.2.1941.

Trondheim byarkiv – Oppgjørskontoret

Oppgjørskontoret, Kartotek over eiendommer, Nr 74, T9 Trondheim kommune, Brev fra Olav Holthe om regulering av arbeid på Ila tannlegekontor på Ila skole.

Oppgjørskontoret, Kartotek over eiendommer, Nr 74, T9 Trondheim kommune, Bescheinigung, Lademoen Schule, med virkning 1.5.1942.

Oppgjørskontoret, Kartotek over eiendommer, Nr 74, T9 Trondheim kommune, Bescheinigung, Kommunalen Mittelschule, mottatt 23.11.1944.

Trondheim byarkiv – Ila skoles arkiver

Ila skole: saksarkiv – skolebespisning (1938 – 1941), boks DA – L0025, Brev fra skoleinspektøren om plassering av elever.

Ila skole: saksarkiv – skolebespisning (1938 – 1941), boks DA – L0025, Brev fra skoleinspektør 28.5.1940.

Ila skole: saksarkiv – skolebespisning (1938 – 1941), boks DA – L0025, Skriv fra skoleinspektørkontoret 30.7.1940.

Ila skole: saksarkiv – skolebespisning (1938 – 1941), boks DA – L0025, Skriv fra Trondheim skoleinspektørkontor 7.8.1940 om flytting av pulter.

Ila skole: saksarkiv – skolebespisning (1938 – 1941), boks DA – L0025, Skriv fra skoleinspektørkontor 08.8.1940.

Ila skole: saksarkiv – skolebespisning (1941 – 1944), boks DA – L0026, Rundskriv fra sosialrådmannen 23.4.1943.

Ila skole: saksarkiv – skolebespisning (1941 – 1944), boks DA – L0026, Skriv fra skoleinspektørkontor 27.5.1943.

Trondheim byarkiv – Lilleby skoles arkiver

Trondheim kommune, Lilleby skole, Arkivsaker – NS-tiden 1942-1943, boks Da – L0032, Trondheim skoleinspektørkontor 10.11.1943.

Trondheim bystyres forhandlinger

Trondheim bystyres forhandlinger, år 1940 B, Skifte av ordfører m. v., Adresseavisens boktrykkeri, Trondheim 1943.

Sverresborg Trøndelag Folkemuseum

Intervju gjort i 1991. Informantene vil forbli anonyme.

Intervjuprotokoll, Tilverksnummer FTT i 1991 6/1601, Intervju: 18.1.1991.

Intervjuprotokoll, Tilverksnummer FTT i 1991 10/1601, Intervju: 15.3.1991.

Intervjuprotokoll, Tilverksnummer FTT i 1991 14/1601, Intervju: 25.3.1991.

Blader og tidsskrift

Norsk Skuleblad og *Vår Skole* har blitt samlet mellom til en bok for hvert år. Derav sidetallene i fotnotene.

Norsk Skuleblad. Nr 1 i 1940.

Norsk Skuleblad, Regnskapsutdrag medlemsliste for 1940 m.m, tillegg til *Norsk Skuleblad*. Nr 7 i 1940, side 64.

Norsk Skuleblad. Nr 23 i 1940.

Norsk Skuleblad. Nr 25 i 1940.

Vår Skole. Nr 4 i 1940.

Vår Skole. Nr 13 1940.

Vår Skole. Nr 24 i 1940.

Adresseavisen, 15.10.1940.

Internettressurser

Flickr – Kilde fra Trondheim byarkiv

Oppnevningen av Sentralkomiteen godkjent av Trondheim bystyre.

https://www.flickr.com/photos/trondheim_byarkiv/3403448203/

Kildenett

Den jødiske tragedie. Jødeforfølgelsen i Trondheim.

<http://www.kildenett.no/portal/artikler/2007/Den%20jodiske%20tragedie>

Skoler i Trondheim. <http://www.kildenett.no/portal/kilder/1184231574.29>

Regjeringen

Normalplanen fra 1939. <http://www.regjeringen.no/nb/dep/kd/dok/nouer/1995/nou-1995-9/4/3.html?id=427444>

Statistisk sentralbyrå

Folkeskoler 1837 - 1946. <http://www.ssb.no/a/histstat/aarbok/ht-040220-187.html>

NOS skolepolitikk 1939-1940. https://www.ssb.no/a/histstat/nos/nos_x_039.pdf

Store norske leksikon

Framhaldsskolen. <http://snl.no/framhaldsskole>

Hukommelse. <http://snl.no/hukommelse%2Fpsykologi>

Nils Hjelmtveit. http://snl.no/Nils_Hjelmtveit

Norges Lærersamband. http://snl.no/Norges_Lærersamband

Trondheim kommune

Bakklandet skole. <http://www.trondheim.kommune.no/content/1117723317/Skolens-historie>

Litteratur

Andersson, Helge Wessel: *Berg skole 50 år. 1931 – 1981*. Trondheim 1981

Aspaas, Kristen: *Forstadens skole. Ila skole – Trondheim. 1770 – 1970*. Trondheim 1970

Aspaas, Kristen: *Lademoen skole i 50 år. 1906 – 1956*. Trondheim 1956

Berge, Johs.: *Singsaker skole 1915 – 1965*. Trondheim 1965

Børsting, Olov: *Kalvskinnets skole 1887 – 1987*. Trondheim 1987

Christensen, Chr. A. R.: *Norge under okkupasjonen 1940 – 1945*. Oslo 2008

Eggen, Tor: *Okkupasjon 1940 – 1945 og de følgende 25 år. I Trondheim lærerlag 150 år. 1845 – 1995*. Trondheim 1995

Eriksen, Anne: *Det var noe annet under krigen. 2. verdenskrig i norsk kollektivtradisjon*. Oslo 1995.

Hagemann, Gro: *Skolefolk. Lærernes historie i Norge*. Oslo 1992

Hansen-Skovmoes, J.: *Den norske Skoles Kamp mod Nazismen*, København 1946

Hjelmtveit, Nils: *Norway's schools in the battle for freedom*. London 1942

Hjeltnes, Guri: *Norge 1940 – 1945. Hverdagsliv i krig*. Oslo 1987

Hodne, Bjarne, Kjeldstadli, Knut og Rosander, Göran: *Muntlige kilder*, Drammen 1981

Hodne, Ørnulf: *Folkeskolen i folkeminnet. En annerledes skolehistorie*. Latvia 2010

Hunnes, Lars Kåre: *Bispehaugen skole 75 år. 1898 – 1973*. Trondheim 1973

- Kaldal, Ingar: *Veit og gate. Daglegliv i Midtbyen i Trondheim 1880 – 1950*. Oslo 1997
- Kirkhusmo, Anders: *Trondheims historie 997 – 1997. Vekst gjennom krise og krig 1920 – 1964*. Oslo 1997
- Kjeldstadli, Knut: *Fortida er ikke hva den en gang var*. Oslo 1999
- Leirdal, Aina Thiis: *Ainas Dagbok*. Trondheim 1990
- Lorentzen, Svein: *Da det var krig i Trondheim. Hverdagsliv i Trondheim under 2. verdenskrig*. Trondheim 1992
- Lundberg, Ole: *Farfar forteller: Okkupasjonstiden. Barndomsminner 1940 – 1945*. Skjetten 2010
- Moen, Ulf og Ofstad, Leif: *Lilleby skole 1911 – 1961*. Trondheim 1961
- Nøkleby, Berit og Hjeltnes, Guri: *Barn under krigen*. Oslo 2000
- Osnes, H.: *Strinda bygdebok. 3. bind*. Trondheim 1948
- Røger, Hallvard: *Skulen frå fred til krig*. Lillehammer 1989.
- Ustvedt, Yngvar og Læg Reid, Erling (red.), *Slik greidde vi oss!*. Oslo 1985
- Smith, Øyvind: *Skolegutt under okkupasjonen i Trondheim 1940 – 1945. Fortalt 50 år etter frigjøringen*. Trondheim 1995
- Tiller, Per Olav: *Hverdag i krig. Fra barn til voksen 1940 – 1945*. Oslo 2004
- Walette, Anna *Historiker och hedningar i Makten över minnet. Historiekultur i förändring*. Lund 2000

Ørnhøi, Stein: *Gutten og krigen*. Oslo 2000: 32.